

Príhovor

Škola sa u nás prezentuje ako vznešená *inštitúcia*, ktorej poslaním je zabezpečiť generálny prenos znalostí, schopností a kompetencií, na ktorých je založený kultúrny systém našej spoločnosti. Menej sa zdôrazňuje skutočnosť, že škola je súčasne aj *byrokratická organizácia*, ktorú charakterizuje tak funkčná hierarchia a deľba práce medzi skupinami (žiaci, učitelia, riaditelia), ako aj súbor pravidiel procesov vládnutia a každodenného fungovania.

O mnohých aktuálnych otázkach výchovy a vzdelávania, fungovania a rozvoja školy sa rozhoduje v školskej rade. Po roku 1989 škola mohla a teraz dokonca zo zákona môže otvoriť žiakom vhodné oblasti pre participáciu a spoluzodpovednosť, aby si ešte v škole mohli osvojiť praktické postupy, ako si uplatňovať svoje práva a povinnosti.

Zákon NR SR 596 z 5. novembra 2003 o štátnej správe v školstve a školskej samospráve v ustanovení §26 Žiacka školská rada tohto zákona umožňuje,

- aby sa žiacka rada vyjadrovala k podstatným otázkam, návrhom a opatreniam školy v oblasti výchovy a vzdelávania,
- aby sa podieľala na tvorbe a dodržiavaní školského poriadku,
- aby zastupovala žiakov vo vzťahu k riaditeľovi a vedeniu školy,
- aby volila svojich zástupcov do rady školy.

Do ich agendy môžu patriť všetky relevantné skutočnosti, ktoré sa bezprostredne i sprostredkované týkajú žiaka v škole. Sú to nielen individuálne problémy žiakov, vzťahy jednotlivých žiakov alebo skupín žiakov, konflikty a vzťahy s osadenstvom, údržba a prestavba budovy, problémy s administráciou a dopravou, ale aj výber obsahu a metód vyučovania, vzdelávacie projekty, diskusie o kurikulárnej regulácii, voľbe predmetov, hodnotení študentov a učiteľov.

Celý proces utvárania demokratickej samosprávnej štruktúry súvisí aj s veľmi dôležitou otázkou, aké očakávania spájajú študenti so samosprávnymi orgánmi na ich školách. Výskumy i prax potvrdzujú, že zatiaľ je to predovšetkým mimoškolská záujmová aktivita a individuálne problémy a spory žiakov s učiteľmi a vedením školy.

Také očakávania, ako sú – *rozvíjať odbornú a vedeckú činnosť, vybaviť školy didaktickou technikou, možnosť efektívne hodnotiť učiteľov* – sú skôr v úzadí. Súčasných žiakov stredných škôl ešte nenapadá, že môžu nastoľovať aj také požiadavky, ktoré zahrnú žiacke samosprávy v Rakúsku do svojho katalógu požiadaviek (www.ziackerady.iuventa.sk). Našli sme tu niekoľko mimoriadne aktuálnych a prekvapujúco inovačných námetov. Vybrali sme z nich tri:

Ponuka rétorickej a prezentačnej techniky pre záverečné triedy. *Pre záverečné triedy musí byť vytvorená ponuka pre vzdelávanie v oblasti rétoriky, komunikácie a prezentačnej techniky. Žiaci/žiaci majú použiť svoje schopnosti, aby vytvorili referát,*

voľne sa vyjadrovali a mohli dobre obstáť pred skúšobnou komisiou. Takúto ponuku musí škola poskytnúť záväzne. Žiaci/žiaci, ktorí ukončia svoju školu, dostanú fundované vzdelanie v rétorike, ktorá im poslúži nielen pri ich záverečných skúškach, ale aj pri ďalšom vzdelávaní alebo pri práci.

Písomná práca na niekoľko fáz. *Žiakom a žiakom sa má poskytnúť možnosť ešte raz si prečítať vlastnú písomnú školskú prácu a opraviť pravopisné a stylistické chyby. Samozrejme, je to možné len v určitých predmetoch (jazyky) a pri určitých tematických oblastiach. Trvanie fázy korektúry by malo byť 10 – 20 minút (závisí od dĺžky) a chyby sa musia opraviť perom takej farby, ktorá sa bude odlišovať od farby, ktorou bola napísaná školská práca. Žiaci/žiaci získavajú odstup od témy a môžu sa koncentrovať na „chyby z nepozornosti“. Tým je možné vyhnúť sa chybám, ktoré sa nevyskytujú za normálnych okolností. Vo fáze korektúry možno pracovať koncentrovanejšie a efektívnejšie. Nemožno už meniť základný koncept svojej práce. Aj v praxi je to predsa tak, že človek dostane možnosť v pokoji si prečítať a opraviť napísaný text.*

Lepšie vzdelávanie učiteľiek/učiteľov. *Učiteľky/učitelia potrebujú lepšie vzdelávanie. Predovšetkým didaktická a pedagogická časť v ich vzdelávaní je príliš krátka. Je pravdou, že mnohí učitelia, to tiež kritizujú. Preto žiadame, aby sa táto oblasť masívne podporila!*

Príprava slovenskej mládeže na európske demokratické občianstvo je tou oblasťou, kde sa spájanie, prelnanie a vzájomná spolupráca sektorov edukácie dostali do kritickej situácie. Naši mladí ľudia potrebujú nielen teoretické a historické vedomosti o demokracii, ale aj praktické spôsobilosti a zručnosti, ako robiť v škole demokraciu každý deň. To sa dá dosiahnuť iba prostredníctvom ŽŠR. Ich efektívne fungovanie si vyžaduje metodické usmerňovanie a dokonca ucelený systém vzdelávania jej členov, ale aj ich poradcov spomedzi učiteľov označovaných ako „koordinátorov“ činnosti žiackej školskej rady.

Na stretnutí (Národná rada SR, 15.11.2006) zástupcov predmetovej komisie MŠ SR pre náuku o spoločnosti, občiansku náuku a občiansku výchovu a vznikajúcej expertnej skupiny pre neformálne vzdelávanie mladých ľudí k demokratickému občianstvu, ktoré pripravila Slovenská pedagogická spoločnosť pri SAV, došlo k lepšiemu pochopeniu vlastných špecifických problémov. Došlo aj k dohode o vzájomnej spolupráci pri spracovaní pedagogických dokumentov pre neformálne vzdelávanie všetkých aktérov pôsobiacich v oblasti žiackej školskej samosprávy. To je prvý krok nielen k jeho uznaniu, ale aj nikdy sa nekončiacemu procesu obnovy samosprávnych orgánov školy poučenými mladými ľuďmi, prinášajúcimi svoje nové otázky a netradičné riešenia.

Ladislav Macháček, garant projektu

Štúdie projektu

Formovanie občianskej dimenzie osobnosti študenta¹

Ladislav Macháček

Katedra pedagogiky a CERYS FF UCM v Trnave

Nové kontexty výchovy k občianstvu na Slovensku po vstupe do Európskej únie

Slovenská mládež má vstupom Slovenskej republiky do Európskej únie šancu, aby profitovala z nového ekonomického a kultúrneho priestoru a prispela svojou mobilitou a vzdelanosťou k uskutočneniu Lisabonských cieľov. Podľa nich sa Európa s jej skoro 500 miliónmi obyvateľov má stať k roku 2010 nielen svetovým regiónom s najdynamickejšou a konkurencieschopnou, na poznaní založenou ekonomikou, ale aj *fungujúcou občianskou spoločnosťou*.

Obnova občianskej spoločnosti v našich krajinách bola významným podnetom pre sociálnu a politickú teóriu na celom svete. Texty venované problematike občana, občianstva a občianskej spoločnosti (Stena, J. 1993, R. Roško², Antológia³) v našej pôvodnej vedeckej literatúre naznačujú, ako sa podnety z rokov 1989-1990 postupne preniesli do prípravy a realizácie programov občianskej participácie na demokratickom vládnutí.

Z iniciatívy Rady Európy a Európskej komisie, ich mládežníckych sekcií sa myšlienka výchovy k občianstvu v národných štátoch pretavuje do *projektu výchovy k európskemu (demokratickému) občianstvu*. Je to odpoveď na proces zjednocovania, rozširovania a integrácie európskych národných štátov *do nového spoločenstva s novou – európskou identitou*, ktoré vzbudzuje nádej uchovať

¹ Autor tu použil výsledky tímu Sociologického ústavu SAV (J. Stena a R. Roško); vedúci tímu v syntetickej podobe spracovali a tvorivo rozvinuli všetky výsledky tímového brain-stormingu viac ako 4-ročnej činnosti. Vyjadruje súčasne potešenie z možnosti zúčastniť sa na tvorivej vedeckej práci, ktorá prevyšuje teoretické rámce bežne aplikované v sociologickom výskume mládeže.

² Prvý pokus o sociologické spracovanie tejto témy sa spája s projektmi VEGA o občianskej spoločnosti realizovanými na Sociologickom ústave SAV po roku 1990, ktoré inicioval a v prvej etape koordinoval J. Stena. Publikácia R. Roška *Slovensko na konci tisícročia* (Veda, Bratislava, 2001) je prvou systematickejšou sociologickou reflexiou premien slovenskej spoločnosti pripravenou na Sociologickom ústave SAV od jeho vzniku v roku 1964.

³ *Antológia sociologických a politologických textov k problematike občianskej spoločnosti*. Zost. L. Macháček, Katedra politológie FF UCM, Trnava 2001. V rámci riešenia grantu VEGA 2/7016/21 na Sociologickom ústave SAV sme pripravili tento súbor textov pre študentov politológie a politickej sociológie. Reagovali sme ňou na podnet Grémia tretieho sektora (G3S), ktoré vyzvalo na svojom stretnutí v Levoči (2000) k hlbšej reflexii minulých, súčasných i budúcich trendov vývoja občianskej spoločnosti na Slovensku.

a rozvíjať európsku kultúru v procesoch globalizácie. (Du Bois Reymond, M., 2002; Eberhard, L., 2002; Chisholm, L. – Kovacheva, S., 2002; Williamson, H., 2002)

Integrácia Slovenska do Európskej únie predstavuje výzvu aj pre našu nesformovanú štátnu mládežnícku politiku a je súčasne inšpiráciou pre tú oblasť, ktorá sa definuje ako príprava mladých ľudí na európske občianstvo. Nie náhodou dostávame práve teraz do rúk príručky pre mladých ľudí, ako sa učiť občianstvu s európskou dimenziou (www.salto-youth.net).

Napriek tomu mnohé z pojmov, ktoré sa využívajú vo vedeckej rozprave, nemajú zatiaľ ustálenú podobu. Zdá sa, že aj *výskum študentov* by sa mal vyrovnávať so skutočnosťou, že jedným z významných aspektov, štruktúrnych elementov osobnosti študenta bude *občianska dimenzia*.

Zmeny, ktoré sa uskutočňujú po roku 1989 v Európe, sú vlastne súčasťou komplexného modernizačného procesu, ktorý zahŕňa v sebe aj procesy občianskej modernizácie. Je to v plnom súlade s tými očakávaniami, ktoré sa vkladali aj na Slovensku do obnovovanej občianskej výchovy. V jednom z prvých učebných textov občianskej výchovy pre študentov stredných škôl po "nežnej" revolúcii sa uvádza, že „zvládnuť ochranu a rozvíjanie demokracie môže úspešne generácia, ktorá získa dôkladné vedomosti a jej jednotliví príslušníci sa budú prejavovať ako mravne vyspelí občania. To konkrétne značí rozvíjať občianske iniciatívy a hnutia, jednoducho vytvárať "verejnosť" a usilovať sa, aby mienka občanov mala reálny vplyv na spoločenský život.“

O pár rokov neskôr poučení z fungovania demokratického pluralitného parlamentného systému a trhovej ekonomiky na Slovensku experti apelujú na to, aby sme neplesali, ale ani neupadali do pesimizmu či pasivity. Mali by sme sa všetci sústrediť na zvelaďovanie a rozvoj osobnostných občianskych potenciálov. (Roško, R., 2002)

To konkrétne značí, aby sme sa mali k činu, ale aby sa naša občianska odvaha, aktivita a činorodosť nespájala s necnosťou nerešpektovať existujúce právne normy.

To si vyžaduje, aby občania dosahovali istú úroveň demokracie prejavujúcej sa rešpektovaním práv menších (nielen etnických či národnostných skupín, ale aj politickej opozície), rešpektovaním práva občana na neodňateľnosť štátneho občianstva za politické názory a postoje, uznávaním a uplatňovaním občianskych práv na slobodu zhromažďovania, združovania a prejavovania názoru prostredníctvom petície.

Učiť sa byť dobrým občanom znamená vedieť rozpoznať, či štát začína fungovať pod úrovňou našich občianskych možností a súčasne chcieť, *ale aj vedieť, ako*

Žiacke školské rady

prejaviť svoj názor a postoj v legálnych verejných formách (parlamentné voľby, petície, občianske zhromaždenia a hnutia) a dosiahnuť zmenu jeho pôsobenia. To všetko spoločne vstupuje do obsahu pojmu kľúčové občianske kompetencie.

Stať sa "dobrým občanom" sa zvyčajne v podmienkach tradičných pluralitných demokracií spája s tranzíciou mladých dospievajúcich do veku dospelosti. Prítom sa nemôžu stať "občanmi" automaticky tým, že dosiahnu vek plného štátneho občianstva (18 rokov). Predpokladá sa, že mladý človek v tomto veku získa isté kľúčové občianske kompetencie, znalosti o svojich občianskych právach a povinnostiach, osvojí si aj základné schopnosti na ich využívanie a plnenie. (Schéma č. 1)

Proces tranzície dospievajúceho do dospelosti sa musí zavŕšiť nielen získaním praktických zážitkov a skúseností z pracovného procesu, v ktorom sa preveruje efektívnosť získaných základných kvalifikácií (jazyky, zručnosť využívať informačné technológie, podnikateľský duch a sociálno-komunikačné schopnosti) vo formálnom i neformálnom vzdelávacom procese, ale aj získaním znalostí o demokratickom občianstve, schopností a skúseností uplatňovať svoje občianske práva a povinnosti, t.j. tým, čo môžeme vymedziť ako *občiansku gramotnosť*.

Podstatou je, že sa nielen rekonštruje výchova k občianstvu v škole, ale do výchovno-vzdelávacieho procesu sa integruje aj oblasť občianskej participácie detí a mládeže v mimoškolskom čase. V modernej koncepcii výchovy k občianstvu sa rovnocenne akcentujú obidve oblasti:

Výchova k občianstvu v škole: v základných učebných predmetoch (napr. história, slovenský jazyk a literatúra) a v špecializovaných učebných predmetoch (napr. etická výchova, náuka o spoločnosti), v školských žiackych samosprávnych radách a akademických senátoch.

Občianska participácia mládeže v mimoškolskom čase: združenia dospelých občanov s účasťou detí a mládeže, občianske združenia detí a mládeže, neformálne občianske hnutia a iniciatívy, obecné-mestské parlamenty detí alebo mládeže.

Moderná koncepcia výchovy mládeže k občianstvu umožňuje a vyžaduje spájať oveľa viac ako doteraz vymoženosti formálneho vzdelávania v škole a neformálneho vzdelávania v štruktúrach práce s mládežou v občianskej spoločnosti.

S neformálnym vzdelávaním sa spája veľa otvorených otázok (curricula, didaktické modely, certifikácia). Európska multikultúrna spoločnosť v kontexte globalizačnej súťaže očakáva, že najmä medzi mladými ľuďmi bude čo najviac aktívne učiacich sa, ktorí budú schopní tvoriť svoje vlastné biografie a participovať na miestnom, štátnom a európskom živote.

Žiacke školské rady

Schéma č. 1: Kľúčové občianske kompetencie

KLÚČOVÉ KOMPETENCIE	
Aspekty výchovy k demokratickému občianstvu	
* Vedomosti, pochopenie:	
I.	Pojem demokracie
II.	Pojem demokratického občianstva
III.	Fungovanie demokracie (aj občianskej spoločnosti)
IV.	Vplyv spoločnosti na jednotlivca
V.	Politické rozhodnutia a legislatíva
VI.	Občianske práva a povinnosti
VII.	Úloha politických strán a záujmových skupín
VIII.	Možnosť participácie na rozhodovacích procesoch
IX.	Ako ovplyvniť tvorbu politiky
X.	Súčasnú politické problémy
* Postoje / názory:	
XI.	Záujem o sociálne a politické záležitosti
XII.	Národná identita
XIII.	Úcta k demokracii
XIV.	Smerovanie k demokratickému občianstvu
XV.	Politická dôveryhodnosť
XVI.	Politická efektívnosť
XVII.	Sebadisciplína
XVIII.	Lojalita
XIX.	Tolerancia a poznanie vlastných predsudkov
XX.	Rešpektovanie ostatných jednotlivcov
XXI.	Hodnoty európskej civilizácie
XXII.	Hodnoty, na ktorých je postavená Európa (demokracia, sociálna spravodlivosť, ľudské práva)
* Intelektuálne schopnosti:	
XXIII.	Zhromažďovanie a absorbovanie politických informácií prostredníctvom rôznych médií
XXIV.	Kritický prístup k informáciám, politike, názorom
XXV.	Komunikačné schopnosti (byť schopný zdôvodniť, obhájiť a vyjadriť vlastné názory)
XXVI.	Opísať procesy, inštitúcie, funkcie, charakterizovať ciele atď.
XXVII.	Používať nenásilné riešenie konfliktov
XXVIII.	Prevzatie zodpovednosti
XXIX.	Schopnosť rozhodovať
XXX.	Zvoliť si možnosť, zaujať stanovisko
* Participačné schopnosti / zručnosti:	
XXXI.	Ovplyvňovanie politiky a rozhodnutí (petície a lobovanie)
XXXII.	Uzatvárať koalície a spolupráca s partnerskými organizáciami
XXXIII.	Účasť na politických diskusiách
XXXIV.	Účasť na spoločenských a politických procesoch (členstvo v politickej strane, záujmové organizácie, aktívna účasť vo voľbách, demonštrovanie atď.)

Žiacke školské rady

Prameň: Education for Democratic Citizenship: dimensions of citizenship, core competences, variables and international activities. Document prepared by Ruud Veldhuis, Instituut voor Publiek en Politiek, Amsterdam Seminar on Basic Concepts and Core Competences. Strasbourg, 11-12 December, 1997, Palais de l'Europe, Meeting Room n°5

Teoretické súvislosti : dve paradigmy občianstva (štátne a participatívne)

Občianstvo má základný význam pre každého občana, keďže vymedzuje jeho právny, politický a sociálny vzťah k spoločnosti, v ktorej žije.

Prvé vedecké reflexie problematiky občianstva a občana sa u nás spájajú s jeho občianskou participáciou na dôležitých procesoch transformácie a modernizácie spoločenského, ekonomického a politického systému. V tomto kontexte hovoríme skôr o aktívnom alebo participatívnom či demokratickom občianstve, t.j. o občianskej participácii a nie o štátnom občianstve, ktoré je podstatou vymedzenia občianstva u T. H. Marshalla.

Tieto aspekty občianstva vyvolali pozornosť skôr v tých krajinách Európy, ktoré trpia demografickým deficitom mladej generácie a otvárajú svoje pracovné trhy novodobým pohybom migrantov. Globalizácia prejavujúca sa v integrácii kapitálu a trhu práce vo viacerých krajinách vyvoláva a umožňuje migráciu na pracovnom trhu vo vnútri nového celku. Pritom napr. európske krajiny EÚ, patriace do takéhoto nového civilizáčného centra, si spôsobujú svojou atraktivitou a prosperitou celkom zákonite neobyčajné komplikácie najrozličnejšími formami migrácie a tranzitu najmä mladých ľudí z ekonomicky zaostávajúcich a vojnami devastovaných krajín. (Haerpher, Ch. – Wallace, C., 2001)

Niet sa čo čudovať, že nádej a obava spájaná s týmto novodobým sťahovaním vyvoláva pozornosť nielen najrozličnejších výskumných alebo sociálnych programov, ale inšpiruje aj k premysleniu podstatných teoreticko-metodologických otázok občana, občianstva a občianskej spoločnosti.

O občianstve, ako to systematickejšie vymedzila C. Wallaceová (Wallace, C., 2001), sa hovorí čoraz viac aj v súvislosti:

1. s intenzívnejšími procesmi európskej integrácie,
2. s uznávaním občianskych práv aj pre marginalizované skupiny,
3. s úlohou štátu v procesoch sociálnej integrácie spoločnosti.

Prelínanie a zlievanie sa nadnárodných ekonomických a politických inštitúcií, ako je Európska komisia a Rada Európy, neustále viacej podnecujú hľadanie odpovedí na otázky typu: Akú politickú entitu má, alebo by mal mať Európan ako občan? V niektorých krajinách Európy prebieha urputný zápas o uznanie občianskych práv okrajových skupín v spoločnosti ako napr. žien, etnických menšín, homosexuálov a lesbičiek. To je významný prúd sociálnych zmien, ktoré

Žiacke školské rady

prinášajú nové podnety a výzvy do dosť konzervatívnych národných spoločností nových členov EÚ.

Napokon rozpory zástancov a kritikov zásahov štátu do spoločnosti vedú k diskusií o tom, aké sociálne práva okrem politických a občianskych môžu občania očakávať od svojho štátu. V súčasnosti je to práve občianstvo mladých ľudí, ktoré predstavuje výzvu pre dobre známu sociologickú koncepciu občianstva T. H. Marshalla s jeho politickou, sociálnou a občianskou dimenziou.

Schéma č. 2: **Občianstvo (štátna príslušnosť) podľa T. H. Marshalla**

Kritériá Druh občianstva	Kedy sa vyvinul?	Aké práva zahŕňa?	Nástroje realizácie	Zodpovedné inštitúcie
OBČIANSKY	18. stor.	osobná sloboda, súkromné vlastníctvo, ochrana pred štátom, zmluvné vzťahy, sloboda prejavu a vyznania	panstvo práva (právny štát)	Súdy
POLITICKÝ	19. stor.	participácia na výkone politickej moci (ako volič alebo člen reprezentatívneho zboru)	proces volieb, všeobecné volebné právo	parlament, miestny orgán moci
SOCIÁLNY	20. stor.	Ekonomické a sociálne zabezpečenie podľa prevládajúceho štandardu v spoločnosti	bývanie, vzdelávanie, zdravotnícka starostlivosť, sociálne zabezpečenie, podpora v nezamestnanosti, penzia	sociálne poistenie, sociálne zabezpečenie

Prevzaté zo štúdie (Wallace, C., 1993)

Sociologická reflexia vývoja tohto procesu v klasických demokraciách, ako je obsiahnutá v diele anglického sociológa T. H. Marshalla (Marshall, T. H., 1950), naznačuje,

1. že občianstvo sa vyvíjalo počas dlhých storočí a v istej logickej nadväznosti: občianska dimenzia v 18. storočí, politická v 19. storočí a sociálna dimenzia v 20. storočí,
2. že občianstvo vo svojich dimenziách obsahuje celkom konkrétne práva,
3. že občianstvo predpokladá isté nástroje na svoju realizáciu,
4. že občianstvo si vyžaduje vznik a fungovanie spoločenských inštitúcií. (Schéma č. 2)

Občianstvo vyjadruje integratívny spoločenský princíp, pretože uvedené práva sú v princípe univerzálne. Prístup k občianstvu však univerzálny nie je, pretože ho determinujú nielen právne normy, ale aj schopnosti jednotlivcov zmobilizovať vlastné zdroje a možnosti. Ako to pregnantne sformulovala C. Wallaceová: "Človek môže mať právo cestovať, kúpiť si vlastný dom, zmeniť zamestnanie, ale prakticky nemôže urobiť ani jednu z týchto vecí kvôli nedostatku peňazí alebo z rodinných dôvodov." (Wallace, C., 1993, s. 164)

Nastolovanie problému občianstva v postkomunizme všeobecne, ale na Slovensku osobitne sa musí vyrovnáť s tým, že komunistický experiment od roku 1948 do roku 1989 obetoval hodnote sociálneho občianstva tak politické, ako aj občianske práva a slobody.

V súčasnosti je už čoraz zrejmejšie, že v postkomunistickej etape transformácie sa rieši problém rekonštrukcie politickej a občianskej zložky občianstva, pričom sa redistribuje v jeho sociálnej vrstve iba to, čo sa podarilo získať z daní občanov, iba to, čo zodpovedá sile národného hospodárstva, prípadne iba to, čo sa podarilo získať privatizáciou alebo predajom národného bohatstva.

Navonok to pôsobí tak, že skoro všetko, čo bolo inštitucionálne v sociálnej sfére zabezpečené pre všetkých občanov bez rozdielu, sa demontuje. Orientácia štátnej sociálnej politiky a sociálnych služieb na *cielové skupiny občanov* nie je dostatočne rýchle spájaná so systémom starostlivosti o občana na úrovni obce a regiónu, prípadne s aktivitami dobrovoľníckeho sektora.

Tu hrozí veľa nebezpečenstiev štátneho dirigizmu a autoritárskych riešení pri narastajúcich hospodárskych a sociálnych problémoch, "... ak u istého kritického množstva občanov nebude vôľa garantovať platnosť demokratickej ústavy príslušným typom občianskych postojov a občianskeho správania..." (Roško, R., 1993, s. 194) Prekonanie postkomunizmu je teda rovnako spojené s transformáciou hospodárstva na princípe trhovej ekonomiky, ako aj s "...nevyhnutnosťou rozhybať systémový proces zrodu oživujúcej organizačnej formy individuálnej účasti vo verejnej sfére spoločenského života..." (Stena, J., 1993, s. 179-180)

V tomto zmysle je nepredstaviteľná dosahovaná úroveň *štátneho občianstva* (prvá paradigma občianstva) ako istý štandard občianskych, politických a sociálnych práv bez *participatívneho občianstva* (druhá paradigma občianstva). Občania svojím aktívnym prístupom v politickom zápase môžu svoje práva udržiavať alebo rozširovať, alebo svojou pasivitou pripustia, že svoje sociálne vymoženosti budú strácať. Môžu však istý štandard občianskych práv „dostať“ v prijatej legislatíve akoby darom, keď sa vlastne iba preberá z právnych noriem demokratických spoločností alebo spoločentiev, ako je Európska únia. Potom nastupuje

etapa učenia sa ich využívať a vyžadovať. Dve paradigmy občianstva možno dobre objasniť na pojme občianska spoločnosť.

Občianska spoločnosť

Politická obnova občianskej spoločnosti v našich krajinách bola významným podnetom pre sociálnu a politickú teóriu. V našej pôvodnej vedeckej literatúre už existujú texty venované problematike občana, občianstva a občianskej spoločnosti od J. Stenu (Stena, J., 1991, 1992, 1993) a R. Roška⁴, k dispozícii je aj Antológia⁵ študijných textov k problematike občianskej spoločnosti. Podnetné úvahy o občianskej spoločnosti nachádzame aj v súhrnných analýzách o stave slovenskej spoločnosti (Malová, D., 1999, Malová, D., 2000, Malová, D. – Rybár, M., 2002)

J. Szacki, zostavovateľ antológie textov k problematike občianskej spoločnosti (Ani knieža, ani kupec: občan. Krakov, 1997), ktorého úvodnú štúdiu interpretuje R. Roško vo svojej monografii, nedávno pri príležitosti svojho životného jubilea na stránkach časopisu *Studia sociologiczne* (1999, č. 4) odpovedal na otázku, ako by definoval občiansku spoločnosť. Jeho odpoveď ma prekvapila: Nie som si istý, či je takáto definícia až taká nevyhnutná. Občianska spoločnosť sa ako pojem podľa J. Szackého radí k dosť abstraktným politickým ideám so slušnou filozofickou tradíciou, ale podobne ako pojmy sloboda, demokracia, spravodlivosť naznačuje nám skôr smer nášho úsilia, prípadne nám pomáha uvedomiť si, že niečo nám chýba. Bez takýchto ideí sa nezaobídeme. Dávajú zmysel tomu, čo robíme, ale nepomáhajú nám objasňovať to, čo sme urobili.

Je však tiež pravdou, že tradície spoločenských vied si vyžadujú, aby sa pojem definoval a operacionalizoval, ak sa má stať nástrojom vedeckej analýzy a nie iba prostriedkom stimulujúcim sociologickú imagináciu alebo mobilizujúcim nové vlny občianskych protestných hnutí.

⁴ Prvý pokus o sociologické spracovanie tejto témy sa spája s projektmi VEGA o občianskej spoločnosti realizovanými na Sociologickom ústave SAV po roku 1990, ktoré inicioval a v prvej etape koordinoval J. Stena. Publikácia R. Roška *Slovensko na konci tisícročia* (Veda, Bratislava, 2001) je prvou systematickejšou sociologickou reflexiou premien slovenskej spoločnosti pripravenou na Sociologickom ústave SAV od jeho vzniku v roku 1964.

⁵ *Antológia sociologických a politologických textov k problematike občianskej spoločnosti*. Zost. L. Macháček, Katedra politológie FF UMC, Trnava 2001. V rámci riešenia grantu VEGA 2/7016/21 na Sociologickom ústave SAV sme pripravili tento súbor textov pre študentov politológie a politickej sociológie. Reagovali sme ňou na podnet Grémia tretieho sektora (G3S), ktoré vyzvalo na svojom stretnutí v Levoči (2000) k hlbšej reflexii minulých, súčasných i budúcich trendov vývoja občianskej spoločnosti na Slovensku.

Žiacke školské rady

V našom prípade sa sústreďujeme na menej náročnú úlohu. Chceme poskytnúť invenčný nástroj na možné interpretácie pojmu občianska spoločnosť vo väzbe na združovanie a na možnosti jeho využitia pre sociologický výskum mládežníckych hnutí a iniciatív ako špecifických foriem združovania dospelých. Ideálnu odpoveď na naše otázky sme našli v štúdiu Rainera Bauböcka. (Bauböcka, R., 1996) Autor na pozadí úlohy integrácie imigrantov v hostiteľskej krajine neobyčajne názorne odpovedá na často kladené, ale častejšie obchádzané otázky o občianskej spoločnosti prostredníctvom schematickej vizualizácie a interpretácie dvoch modelov.

Jedným z najvýznamnejších problémov, ktoré sme riešili v praktickej politickej rovine po roku 1989, bol vzťah štátu a tretieho sektora. Približne desať rokov trval v našich podmienkach spoločenskej transformácie a modernizácie proces ujasňovania si skutočnosti, že občianska spoločnosť nie je iba tretí, nonprofitný, dobrovoľnícky alebo občiansky sektor ako istý počet združení, spolkov, nadácií, hnutí a iniciatív občanov.

Tretí sektor prejavil veľkú flexibilitu v negociačných zápasoch o legislatívne vyjadrenie nového rozdelenia kompetencií štátu a budúcu podobu občianskej spoločnosti na Slovensku. Aj známy expert v tejto oblasti Lester M. Salamon nie tak dávno vyjadril podnetnú myšlienku, že pojem občianska spoločnosť by sa nemal redukovať alebo aplikovať iba na istý čiastkový sektor, napr. na dobrovoľnícky sektor. V skutočnosti treba do neho zahrnúť vzťahy medzi sektormi – štátom, súkromným sektorom, neziskovým sektorom- "...neziskový sektor je väčší a občianska spoločnosť je rozvinutá tam, kde je partnerstvo medzi sektormi rozvinuté a vice versa obe sú nerozvinuté, ak absentuje spolupráca". (Salamon, L. S., 1997)

Preto občianska spoločnosť nemá iba jeden tzv. tretí sektor. Štát práve tak ako súkromná podnikateľská firma je jej organickou súčasťou, je jej produktom, prípadne významnou zložkou.

Koncepcia R. Bauböcka, podľa ktorej možno chápať občiansku spoločnosť ako *sociálny priestor alebo sociálnu sféru*, vznikajúcu funkčne odlišným pôsobením štátu, trhu a rodiny, umožňuje objasniť úlohu *združovania* v spoločenských procesoch. Umožňuje tiež názorne demonštrovať, aké komplikované súvislosti treba zohľadňovať pri posudzovaní úlohy tzv. tretieho sektora dobrovoľníckych neziskových organizácií, združení a spolkov, občianskych hnutí a iniciatív.

Nedáva, pochopiteľne, odpovede na všetky otázky, ktoré sa s problematikou občianskej spoločnosti objavujú.

Žiacke školské rady

Dva didaktické modely občianskej spoločnosti

V našom príspevku chceme poskytnúť invenčný nástroj na možné interpretácie pojmu občianska spoločnosť. Ideálnu odpoveď na naše otázky sme našli v štúdiu Rainera Bauböcka. (Bauböcka, R., 1996) Autor na pozadí úlohy integrácie imigrantov v hostiteľskej krajine neobyčajne názorne odpovedá na často kladené, ale častejšie obchádzané otázky o občianskej spoločnosti prostredníctvom schematickej vizualizácie a interpretácie dvoch modelov.

Prvá tvár občianskej spoločnosti: sociálna sféra

V prvom z dvoch modelov sa občianska spoločnosť môže vnímať ako sociálna sféra, ktorá vzniká z funkčnej odlišnosti troch inštitúcií: štátu, trhu a rodiny.

Čím je väčšia vzájomná vzdialenosť a jasnejšie hranice medzi týmito inštitucionálnymi základnými kameňmi modernej spoločnosti, tým je väčší priestor pre prekvitanie občianskej spoločnosti. (Model I)

R. Bauböck v diskusii o povahe a pomenovaní (rodina alebo domácnosť, trh alebo podnik) týchto základných kameňov spoločnosti zdôrazňuje, že ich nechápe ako organizácie alebo ako kolektívne sociálne jednotky, ale predovšetkým ako *sociálne inštitúcie*, t.j. súbor už dobre "usadených" noriem a pravidiel interakcie, ktoré sa neustále reprodukovujú a ktoré ostatní aktéri v kontakte s nimi očakávajú.

Pre individuálneho občana je dôležité poznanie, že uvedené špecializované inštitúcie ho nevnímajú v jeho komplexnosti. Vnímajú ho predovšetkým prostredníctvom tých rolí, ktoré sú v súlade s ich poslaním, ako to vtipne konštatuje R. Bauböck, inštitúcie produkujú vlastný vnútorný "opis" toho, čo značí jednotlivec pre ne.

Demokratický štát chápe jednotlivca ako občana s presne definovanými občianskymi, politickými a sociálnymi právami a povinnosťami, ktoré ho spájajú so štátom štruktúrami vzájomných interakcií. *Trh* spája jednotlivcov uspokojovaním ich vzájomných potrieb formou výmeny a platenia. Tým na rozdiel od vzťahu "občan" a "štát" začína jednotlivec vystupovať nie ako univerzálny občan, ale ako individuum v rozličných podobách (spotrebiteľ, zamestnanec, vlastník kapitálu).

Na rozdiel od štátu a trhu vníma *rodina* "jednotlivcov" ako neanonymné, nezameniteľné osoby so vzájomnou komunikáciou "tvárou v tvár", s očakávanou vysokou vzájomnou solidaritou.

Občianska spoločnosť ako *sféra* vznikajúca vzájomným pôsobením troch základných inštitúcií sa tak predstavuje predovšetkým ako *prevencia* pred totálnou subordináciou jednotlivca imperatívnymi očakávaniami každej z nich osobitne.

Žiacke školské rady

Práve možnosť kombinácií rolí občana, ekonomického aktéra a člena rodiny dáva jednotlivcovi šancu “pozitívnej slobody”. Jednotlivec si môže voľiť medzi nimi slobodne svoju najadekvátnejšiu rolu. Reálne hranice medzi týmito inštitúciami zasa predstavujú “negatívnu slobodu”. Jednotlivec aj keby chcel, nemôže podriaďiť svoj život pravidlám niektorej z týchto sociálnych inštitúcií bez toho, aby ako tak nepôsobili na jeho život ostatné dve sociálne inštitúcie.

Model 1

Hranice medzi sociálnymi inštitúciami vyjadrujú osobitosti sociálnych interakcií v každej z nich. Rozdiely medzi *politickou a ekonomickou* sférou sú dané implementáciou kolektívne prijatých rozhodnutí na jednej strane a prostriedkami výmeny za tovar alebo služby na základe rozhodnutí nezávislých ekonomických aktérov na druhej strane. Hranice medzi *verejnou a súkromnou* sférou, ktoré separujú od seba štát a rodinu, naznačujú, že verejnou záležitosťou je napríklad ulica alebo námestie či verejno-právne médiá a ich pôsobenie, ale nie súkromie rodinného života. Pri *otvorenej* sfére sa na rozdiel *od zatvorenej* nezohľadňuje, či jed-

Žiacke školské rady

notlivec je, alebo nie je členom nejakej rodiny a sociálne interakcie sa zakladajú na anonymnosti a podliehajú výkonovým kritériám.

Toto rozlíšenie však neznačí absolútnu neprieichodnosť uvedených hraníc. Napríklad násilie na deťoch v rodine otvára súkromnú sféru rodiny pre legitímnu intervenciu štátu ako reprezentanta verejného záujmu. Obdobne treba chápať skutočnosť, že hranice medzi jednotlivými sférami inštitúcií sa menia v priebehu historického vývoja, ale podstatne sa môžu líšiť najmä podľa politického systému.

Klasickým príkladom je vzťah medzi politickou a ekonomickou sférou v podmienkach komunistického systému, v ktorom bola pôvodná autonómnosť trhu (spojená so súkromným vlastníctvom) zlikvidovaná a podriadená politickým rozhodnutiam štátostrany, zredukovaná bola aj úloha štátu a zničené boli aj ostatné základy občianskej spoločnosti.

Klasickým príkladom zmeny hraníc medzi rodinou a štátom je podľa R. Bauböcka nebezpečenstvo dominancie rodiny a príbuzenstva pre fungovanie občianskej spoločnosti, ktorý symbolizuje *nepotizmus* ako systém prieniku rodinných klanov do verejnej sféry a využívanie príbuzenských vzťahov na získavanie neoprávnených výhod vo sfére verejnej správy a štátom riadenej ekonomiky.

Druhá tvar občianskej spoločnosti: združenia

Koncepcia občianskej spoločnosti utvorená vzájomnou vyváženosťou a hraniciami medzi štátom, trhom a rodinou umožňuje aj inú interpretáciu. Občianska spoločnosť sa môže identifikovať podľa R. Bauböcka ako vnútorný priestor “trojuholníka”, pričom štát, trh a rodina budú skôr jej vonkajšími rámcujúcimi inštitúciami. (Model 2)

Významnú úlohu pri raste veľkosti tohto priestoru zohráva vzdialenosť medzi jednotlivými sociálnymi inštitúciami alebo periméter, ktorým sa vyjadruje vyváženosť pôsobnosti všetkých inštitúcií.

Tento priestor sa môže chápať ako energetické pole štruktúrované magnetickými silami vyžarujúcimi z troch pólov obsadených sociálnymi inštitúciami. Pravda, dôležitou je “lokalizácia združenia občanov” v priestore i “atraktívna sila” každého pólu. Ciele a pravidlá, ktorými sa riadi “vnútorná” inštitúcia občianskej spoločnosti závisia častokrát od jej lokalizácie i sily vonkajšej inštitúcie občianskej spoločnosti. R. Bauböck naznačuje, ako inštitúcie umiestnené vo vnútri trojuholníka získavajú charakteristiky práve podľa lokalizácie:

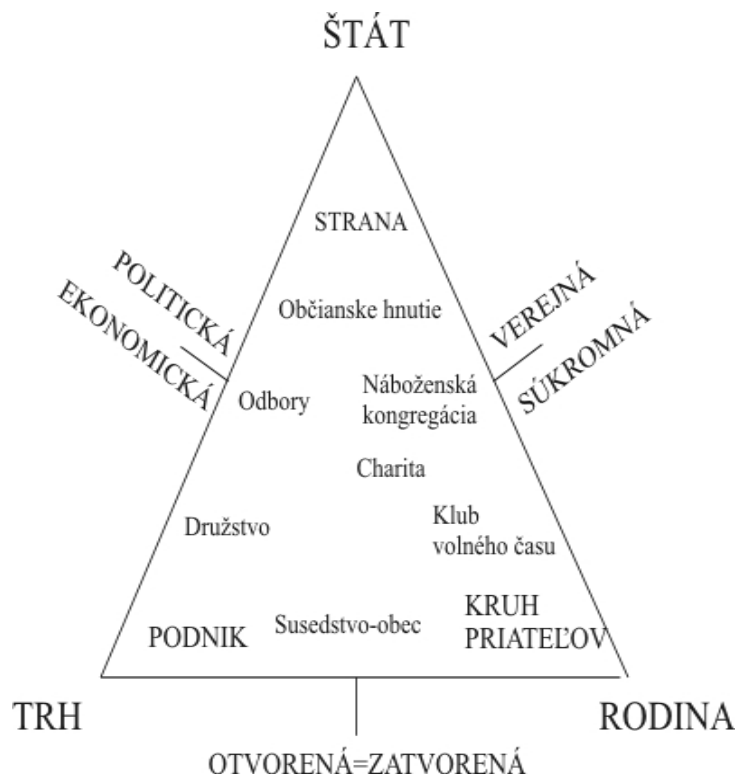
Žiacke školské rady

1. Tie, ktoré sa umiestnili v tesnej blízkosti niektorého rohu trojuholníka (politická strana, firma, kruh priateľov), najviac podliehajú vplyvu pravidiel a noriem vonkajších inštitúcií.

2. Tie, ktoré sa umiestňujú blízko perimetra a sú rovnako vzdialené od dvoch rohov trojuholníka, sa vyznačujú tým, že sa dostávajú do sféry konfliktu záujmov vonkajších inštitúcií občianskej spoločnosti (zamestnanecké zväzy, kongregácie, susedské komunity).

3. Čím sú inštitúcie bližšie k stredu trojuholníka, tým väčšia je ich autonómia. R. Bauböck tým chápe, že členovia majú veľkú možnosť samostatne definovať relevantné ciele a interné pravidlá svojej asociácie (sociálne hnutia, kluby voľného času, družstvá, charitatívne združenia).

Model 2

Žiacke školské rady

Najelementárnejšou črtou združení vo vnútri trojuholníka občianskej spoločnosti je dobrovoľnosť vstupu a výstupu. Skutočne dôležitou a charakteristickou črtou združenia je *fungovanie vnútornej demokracie*, t.j. istá možnosť individuálneho člena participovať na kolektívnom rozhodovaní. Združenia nachádzajúce sa bližšie k rohu trojuholníka často deviujú od tejto normatívnej požiadavky pod vplyvom imperatívov inštitúcií zabezpečiť si svoj vplyv na orientáciu a aktivity týchto združení. Druhou najdôležitejšou charakteristikou združení občianskej spoločnosti je to, čo R. Bauböck nazýva *asociačný pluralizmus*. Existuje vždy niekoľko asociácií, ktoré v istej oblasti sledujú podobné ciele a poskytujú obdobné služby. Práve odlišné hodnoty spojené s poskytovanými službami umožňujú, aby sa jednotlivec mohol rozhodnúť, či vstúpi do takejto asociácie ako “člen”, alebo či prijme jej služby ako “spotrebiteľ”. Treťou osobitosťou charakterizujúcou združenia občanov je to, že nielen existuje niekoľko združení s podobným zameraním, ale že občan môže byť členom viacerých najrozmanitejších združení súčasne. Viacnásobné členstvo individuálneho občana v rozličných typoch združení plní v istom slova zmysle most preklenujúci triedy, náboženstvá, etnicitu, politické ideológie a zabezpečuje potrebnú *spoločenskú kohéziu*.

Štvrtou zvláštnosťou dobrovoľných združení občanov je, že môžu byť chápané ako “cvičisko” pre jednotlivcov v ich *učení stať sa občanom*. Pritom nasadenie, kapacita závisí od jeho vôle a záujmu. Tým sa združenia jasne odlišujú od požiadaviek podniku či rodiny, ktoré si od jednotlivca vyžadujú plné výkonové alebo emocionálne zaangażovanie. Pravda, existujú združenia typu náboženských siekt, ktoré sú uzatvorenejšie ako rodina, a politické hnutia, ktoré sa podobajú organizačne armáde.

*Typológia občanov Slovenska*⁶

⁶ Každá z dimenzií bola relatívne zložitou procedúrou zabezpečená adekvátnymi indikátormi z celoslovenského empirického sociologického výskumu Občianska spoločnosť v SR - 1992 (máj - jún 1992, súbor 1021 respondentov vo veku od 18 rokov, reprezentatívnosť zabezpečená vo všetkých významných znakoch ako pohlavie, vek, vzdelanie, regionálne rozloženie). Tab. č. 1 predstavuje občianske typy, tak ako sa kreovali na opísaných dimenziách pomocou tzv. quick cluster analýzy (SPSS/PC-USA) nehierarchického typu, ktorá pracuje metódou “k priemerov”. Podrobnejšie informácie o celej procedúre prináša súbor štúdií členov výskumného tímu prezentovaných na sociologickej konferencii v Bratislave (január 1994) a monografia R. Rošku *Smer moderné občianstvo* (1995).

Žiacke školské rady

Naša typologizácia občianskych potenciálov⁷ neprekračuje úroveň klasifikačnej analýzy. Typy, ako je všeobecne známe, predstavujú niečo kvalitatívne stabilnejšie napriek fluktuáciám a mobilitám svojich členov. Keď sa veda dopracuje k nejakej klasifikácii a k nejakým typom, musí sa zaoberať aj otázkou názvoslovia, ktoré umožňuje a uľahčuje komunikáciu. Súbežne sme rozvíjali experimentovanie v hľadaní adekvátnych názvov vo vedecko-politologickej a v metaforicko-expresívnej rovine.

Teoreticky najnáročnejšie a metodologicky najzodpovednejšie bolo vymedzovanie *parciálnych dimenzií občianskych potenciálov*, ktoré vymedzil R. Roško ako *kultúrou vytváranú schopnosť človeka fungovať v role občana*. Ich výber z veľkého počtu navrhovaných sa uskutočnil napokon s prihliadnutím na minulé deformácie občianskeho statusu a roly a vzhľadom na aktuálnu potrebu rozpoznať tieto deformácie a vymaňovať sa z nich.

Dimenzie občianskeho potenciálu

Na základe takéhoto kontextuálneho prístupu sme operacionalizovali 5 parciálnych dimenzií:

1. demokratickosť,
2. kognitívnosť,
3. konatívnosť,
4. asociatívnosť,
5. delegatívnosť.

Dimenzia *demokratickosť* merala respondentov napr. z hľadiska toho, či sú schopní odmietat' nedemokratické riešenia, ktoré sa ponúkajú v istých štandardných kolíznych situáciách vo fungovaní štátu (útok na slobodu tlače, útok na občiansky status človeka, podriaďovanie parlamentu výkonnej moci, podriaďovanie zákonov právneho štátu skupinovým predstavám o spravodlivosti). Pri

⁷ Pojem občiansky potenciál spája R. Roško (Slovensko..., 2002) s jeho živým nositeľom a realizátorom. Vo výskume využil termín sociológa A. Touraina *aktér*. Aktér je človek, ktorý je akýmsi občianskym potenciálom jednak vybavený, jednak tento potenciál akosi uplatňuje v praxi svojho občianskeho sebauskutočňovania. V praxi tohto sebauskutočňovania má šancu kombinovať tri druhy aktérstva: *individuálne, skupinové, generalizované*. Modalita individuálneho občianskeho aktérstva nastáva vtedy, keď ide o občiansky akt takého druhu, ktorý sa dá vykonať bez spolčovania sa s inými občanmi (volebná účasť, osobný protest proti nedodržiavaniu právneho poriadku atď.). Skupinové aktérstvo nastáva vtedy, keď ide o činnosti, ktoré sa nedajú realizovať ináč ako prostredníctvom parciálne dimenzovaných asociácií individuálnych občanov (politické strany, občianske hnutia, nátlakové skupiny). Napokon o generalizovanom občianskom aktérstve treba hovoriť vtedy, keď sa individuálny občan stáva štátnym činiteľom (poslanec, minister).

Žiacke školské rady

testovaní mohol respondent zlyhať úplne (samozrejme, v rámci kontrolovaných parametrov), t.j. nepreukázať žiaden potenciál demokratickosti, alebo získať kladné potenciálové ohodnotenie v rozsahu 1 až 3 bodov.

Dimenzia *kognitívnosť* zisťovala, či poznatková vybavenosť občanov v oblasti právnych noriem je taká, že im umožňuje rozlišovať, čo je u nás po novembri 1989 demokratické a čo nedemokratické. Občania sa tu odmeriavali na osi *vie - nevie*, pričom sa vedomostný potenciál meral vo vzťahu k problémovým situáciám z prvej dimenzie.

Dimenzia *konatívnosť* sa špecializovala na registráciu faktickej občianskej aktivity respondentov, preukazovanej v období medzi dvoma slobodnými voľbami (jún 1990 - jún 1992) v mikrorozmere obcí a v makrorozmere štátu. Tu sa občiansky potenciál vážil na osi *aktívny - pasívny*.

Dimenziu *asociačnosť* predstavuje sumárna hodnota zložená z troch čiastkových potenciálov: tradične spolkového, stranícko-politického a moderných občianskych iniciatív a hnutí. Tu sa občiansky potenciál asociatnosti meral na osi *verejný a privátny*.

Dimenziu *delegatívnosť* sme merali na osi *zdola - zhora*. Pritom sme vychádzali z hypotézy, že špecifické historické podmienky našej transformácie si vyžadujú potláčať návyky minulého kváziplebiscitárstva a súčasných populisticky manipulovateľných referend a primerane akcentovať schopnosť občanov k delegatívnosti (zastupiteľská demokracia).

Tab. č. 1: Dimenzie a potenciál - občianske typy na Slovensku

Typy	Dempot	Vedpot	Činpot	Asocpot	Delegpot	Úhrn
Oráč	2,4	2,3	2,0	2,5	1,5	10,7
Solitér	2,5	2,2	1,3	0,8	0,8	7,6
Zmocňovač	2,2	0,6	1,5	0,9	2,3	7,5
Podrývač	1,0	1,5	0,8	1,5	2,4	7,2
Valaškár	0,9	0,5	2,3	2,1	1,1	6,9
Priamak	1,4	0,5	0,9	1,0	0,7	4,5

Občianske typy na Slovensku v roku 1992

Oráč

Charakterizuje ho rozvinutá hodnotová zameranosť na demokratické procedúry, vyznačujú sa solídnym poznaním základných demokratických mechanizmov verejného života v právnom štáte. Aktívne pôsobia vo verejnej sfére spoločenského života. Často sa združujú s inými. *Oráči* sú menej dôverčiví k

Žiacke školské rady

zastupiteľským formám demokracie, "poškuľujú" po plebiscitnom rozhodovaní o závažných veciach spoločnosti.

Solitér

Predstavitelia tohto typu sa vyznačujú vysokými hodnotami demokratického cítenia a zmýšľania. Ich činnostný potenciál však dosahuje len priemernú hodnotu. Podobne je nízka ich asociatívnosť. Nízka hodnota je aj pri akceptovaní zastupiteľskej demokracie. Majú radšej individuálne a priame riešenie akejkoľvek spoločenskej problematiky.

Zmocňovač

Je intuitívnym demokratom. Demokratické cítenie sa u neho spája s nízkou úrovňou poznania demokratických mechanizmov štátu. Dosahuje len priemer činnostného potenciálu. Vyznačuje sa nízkou účasťou na práci strán, spolkov a občianskych hnutí a iniciatív. Má výraznú tendenciu uprednostňovať zastupiteľské formy účasti na verejnej moci.

Podrývač

Jeho demokratické cítenie je pod úrovňou jeho znalostí o demokratických procedúrach. *Podrývač* nie je jednoducho nedemokrat. On si je vedomý toho, že jeho riešenia bývajú nedemokratické. Vykazuje najnižší činnostný potenciál. Vyniká v združovaní a v preferovaní zastupiteľských foriem demokracie.

Valaškár

Dvojicou potenciálov vyjadrujúcej demokratickosť sa zaraďuje najnižšie zo všetkých typov. Dvojicou potenciálov, ktoré vyjadrujú jeho aktivitu a sociabilitu, predstavuje vrchol. *Valaškár* je najagilnejší typ občana, ale jeho čínorodosť je živnou pôdou radikalistických tendencií v politike.

Priamak

Tento typ sa javí ako kontrapozícia *oráča*, lebo jeho potenciály sú najnižšie. Má relatívne slušnú úroveň demokratického cítenia. Bezkonkurenčne preferuje priamu demokraciu (odtiaľ prezývka *priamak*). Prebúdzanie občianstva na Slovensku sa začína asi preferovaním priamych foriem demokracie.

Jedným z najpozoruhodnejších zistení sociologického výskumu utvárania sa občianskej spoločnosti v transformujúcom sa postkomunistickom Slovensku je, že sa menia kritériá hodnotenia prejavovania sa občana. V našej štúdii o asociačnom

Žiacke školské rady

potenciáli občanov SR (Macháček, L., 1993) sme naznačili, že po roku 1989 sa zmenili spoločenské podmienky obdarovaním obyvateľov SR priehršťou základných občianskych práv a oddelením ich využívania od pôžitkov sociálneho občianstva až natoľko, že paradigma tzv. aktívneho asociačného občianstva sa dostáva na svoje primerané miesto.

Tým zdôrazňujeme, že v právnom štáte s fungujúcimi a od štátu nezávislými inštitúciami sa môže občan dovoliť práva individuálne, teda bez toho, aby sa musel združovať s inými. V istom zmysle je práve absencia masových hnutí občanov indikátorom priechodnosti záujmov občanov existujúcim systémom právnych noriem, fungovania zastupiteľskej demokracie, právneho štátu. Jednoducho proces individualizácie životného štýlu nachádza svoju existenčnú oporu v právnom štáte a občanom sa nám javí nielen ten, ktorý sa združuje s inými, aby uspokojil svoje potreby a záujmy, ale aj ten, ktorý dosiahne tie isté ciele individuálne, napr. súdnou cestou.

Pozorná konfrontácia (pozri tab. č. 1) všetkých identifikovaných typov občanov z hľadiska ich preferencií asociačnosti naznačuje, že k tejto ceste presadzovania záujmov inklinujú iba relatívne málopočetné typy (*oráč, podrývač, valaškár*). Oproti tomu typy občanov, ktoré sú relatívne početnejšie (*zmocňovač, priamak, solitér*), uprednostňujú *individuálne cesty* hľadania práva a spravodlivosti⁸.

Občianske typy a mládež na Slovensku

V diskusii okolo témy pripravenosti občanov Slovenska na demokraciu, ktorú vyvolal R. Roško (Roško, R., 1995) charakteristikou 6 typov občianskych potenciálov, celkom pochopiteľne vznikla otázka, ako je to s mládežou. Typy, ktoré podrobne charakterizujeme a nazývame dost' špecifickými menami preberanými zo života ľudí (*oráč, podrývač, valaškár*), ale aj umelo utvorenými (*solitér, zmocňovač, priamak*), naznačujú, v akom podivuhodnom sociálnom prostredí sa mladí ľudia pohybujú a s kým sa stretávajú na svojej strastiplnej ceste k dospelosti.

Pritom treba konštatovať, že tieto typy sa vyznačujú rozličnou mierou nasýtenosti "dobrých" a "zlých" postojov k sebe a názorov na spoločnosť, v ktorej žijú. Už označenie dobrý a zlý dávame do úvodzoviek, pretože sociologické typy občanov sú realitou, ktorá iba ťažko znesie hodnotenie z rozprávkového sveta.

Poznamenávam to najmä preto, že myšlienka o potrebe maximalizácie členstva mladých ľudí v type *oráč* a minimalizácie ich alokácie v typoch kontraproduktív-

⁸ Právny obzor, časopis Ústavu štátu a práva SAV v Bratislave.

Žiacke školské rady

nych pre demokraciu ako *podrývač*, *valaškár*, *priamak* napadne pedagóga alebo každého, kto pracuje s mládežou.

Vedomosti (znalosti) o podstate demokracie, o jej fungovaní v histórii Európy a Slovenska, ako aj osvojenie si kľúčových občianskych kompetencií (schéma 1) môže mať podstatný vplyv na riešenie simulovaných situácií v experimentálnej rovine prostredníctvom štruktúrovaného sociologického dotazníka, ale aj na riešení reálnych životných situácií študentov a učiteľov vysokej školy (napr. protestná akcia alebo zhromaždenie študentov s istým cieľom).

Medzi členmi akademických senátov filozofických alebo sociálno-humanitných fakúlt spomedzi študentov nachádzame skôr historikov, politológov, filozofov a podobne.

Ako vidieť z bežnej distribúcie jednotlivých typov v našej spoločnosti, v júni 1992 predstavujú približne paritné zastúpenie⁹:

pre demokraciu kontraproduktívne typy 51,4%

priamak 34,5%,
valaškár 10,8%,
podrývač 6,1%;

pre demokraciu produktívne typy 48,6%

solitér 23,7%,
zmocňovač 14,9%,
oráč 10,1%.

Podrobnejšia charakteristika *typov produktívnych pre demokraciu naznačuje, že majú aj isté problémové aspekty*. Tak napr. *oráč* sa vo veľkej miere prikláňa k referendovému alebo plebiscitnému správaniu v mnohých závažných otázkach (trest smrti, interrupčný zákon, nová ústava, otváranie cirkevných škôl, udržanie federácie). Podobne *zmocňovač* sa vyznačuje nielen nízkou úrovňou vedomostí o demokratických právach, ale predovšetkým rád odovzdáva svoje občianske právomoci "zástupcom ľudu" a domnieva sa, že sa zbavil tým aj zodpovednosti za veci verejné. Napokon typ *solitér* je skôr typ už pre fungujúci právny štát a nie pre

⁹ Aj keď sme uvádzali kvantitatívne nasýtenie jednotlivých typov, treba prihliadnuť vždy na to, že rozhodujúcou je informácia o kvalitatívnom vymedzení občianskych aktérov vystupujúcich na *fóru-námestí* Slovenska. Je totiž zrejmé, že kvantitatívne určenie presne zodpovedá iba konkrétnemu - historickému obdobiu pred voľbami do parlamentu v júni 1992. Empirické údaje v dobe dotvárania našej koncepcie občianskych typov alebo v dobe publikovania jej prvých výsledkov by proporcie zastúpenia jednotlivých typov v celkovej štruktúre asi pozmenili.

Žiacke školské rady

našu transformujúcu sa postkomunistickú spoločnosť. Tu sa ešte stále používajú revolučné alebo aj mafiánske (nelegálne) prostriedky v mene nastolenia nového právneho poriadku ako najvyššej demokratickej hodnoty. Osobne ho charakterizujem ako občana zameraného na individuálny úspech, ktorý oceňuje jasne stanovené pravidlá hry v politike a ekonomike a nemieni sa o ich dosahovanie zasadzovať spájaním (participáciou) svojich síl s inými. Má tendenciu dovoľávať sa svojich práv na inštitúcie právneho štátu, ako sú súd atď. Žiaľ, tieto inštitúcie v súčasnej etape transformácie ešte nie sú vždy vytvorené, alebo nefungujú tak, ako by to bolo potrebné.

Mohli by sme si teraz logicky dať rečnícku otázku. *Majú nejaké pozitívne aspekty aj typy, ktoré sme zaradili do skupiny kontraproduktívnych pre demokratický rozvoj?*

Typ *podrývač* je skutočne nesympatický. Svojou netrpezlivosťou s výsledným stavom revolučnej zmeny našej spoločnosti vnáša do jej života vedome veľa nepokoja a vyvoláva na svet duchov dávnej či nedávnej minulosti. Vzbudzuje naše relatívne pozitívne hodnotenie najmä preto, že primerane aktivizuje všetky prostriedky združovania (asociatívneho života). Asociatívnym hnutím utvára potrebný tlak na zastupiteľskú sféru a najmä jej prostredníctvom dosahuje svoje očakávania.

Typ *valaškár* je vlastne protihrač *oráča* v priestoroch, ktoré sú k dispozícii pre "hry" o demokraciu. Možno ich vymedziť v oblasti politiky pojmom "námestie-fórum" a v oblasti ekonomiky pojmom "trh – market". Svojimi asociatívnymi aktivitami rozohrávajú zápasy o rozvoj občianskej spoločnosti obmedzovaním alebo aj posilňovaním vplyvu štátu a trhu. V tomto zmysle sa zdá, že *protihrači sú vlastne spoluhráči*. Pokúsim sa objasniť, že v prípade *podrývača* môže ísť skôr o vývojový predstupeň alebo fázu rozvoja *oráča*. Pravda, iba ak sa podarí v procese interakcie zvýšiť jeho demokratické a vedomostné potenciály. Ak sa to nepodarí, tak sa tento typ zvrhne na *podrývača* alebo na menej aktivistický občiansky typ, ako je *zmocňovač* alebo *priamak*.

Aj v tomto prípade sa nám vnucuje *postup pedagogickej intervencie do celkovej situácie fungovania takej inštitúcie, akou je škola, tým, že cieľovou skupinou krátkodobého a intenzívneho výchovno-vzdelávacieho pôsobenia (školenie, fokusová diskusná skupina) môže byť tá časť študentsva alebo jednotlivci zo skupiny, ktorí sa prejavili ako aktívny typ so schopnosťou mobilizovať ostatných k akcii*.

Napokon typ *priamaka* má istý demokratický potenciál citu a srdca (väčší ako *podrývač* a *valaškár*). Jeho pasívna rezistencia voči participatívnosti sa nemusí

premeniť na hrozbu iba v referende alebo inom type plebiscitu, ktorý iniciuje vládna politická strana alebo strany.

Mlčiaca väčšina sa v prípade prekročenia všetkých možných mier slušnosti voči občanom objaví na námestiach, pri podpisových petičných listoch alebo pri volebných urnách, aby sa dosiahla primeraná zmena v prospech rozvoja sociálnej spravodlivosti a demokratickej spoločnosti aj proti vôli politických strán (napr. druhé kolo voľby prezidenta SR v roku 2004).

Z toho možno urobiť záver, že jednotlivé typy občanov podľa občianskych potenciálov na Slovensku sú skutočne kvalitatívne odlišné. Všetky nami zistené typy majú právo na existenciu v spoločnosti, ktorá sa transformuje na pluralitnú demokraciu. Z reakcie hostí z Bavorskej rady mládeže (Mníchov) bolo zrejmé, že tieto typy sú im celkom povedomé, že im niečo hovoria¹⁰. Nájde ich asi v každej demokratickej spoločnosti. Problém bude iba v kvantitatívnych proporciách ich výskytu, ktoré sa menia podľa zmeny spoločenskej situácie. Isté proporcie boli v roku 1992, iné, ale nie až tak diametrálne odlišné budú v roku 2004.

Občianske typy a mládež

Mladí ľudia v etape svojho dospievania nachádzajú svoju spoločnosť v istom stave politického a ekonomického rozvoja, na ktorý sa musia najprv adaptovať, spoznávať jej systém a fungovanie, aby mohla postupne participovať na jeho premene.

Porovnanie najmladšej vekovej skupiny (od 18 do 29 rokov) s ostatnými vekovými skupinami ekonomicky aktívnych a skupiny najstarších (stárež) podľa nasýtenia jednotlivými typmi občianskych potenciálov ukazuje, že neexistujú štatisticky významnejšie rozdiely ich výskytu. Ak sú isté štatisticky nevýznamné tendencie, tak azda v tom, že mládež a stárež ako dve biosociálne skupiny majú veľa spoločného práve tak ako dve skupiny občanov stredného veku (ekonomicky aktívne), ktoré sme označili ako verbež I a verbež II¹¹. Majú väčšie zastúpenie v type *priamak* a menšie zastúpenie v type *oráč* a *valaškár*.

¹⁰ Jugend und Demokratie: Slowakei und Bayern. Veda, Bratislava 1995.

¹¹ VERBEŽ je v slovenskom jazyku umelý slangový slovný tvar, ktorý umožňuje v sociológii mládeže označiť strednú vekovú skupinu populácie slovom s obdobnou koncovkou, ako má mládež a stárež. Základom pre mládež a stárež je tu slovo mlad-ý a star-ý. V prípade ekonomicky aktívnej časti populácie základ slova tvorí VERB, čo asociuje význam slova zberba, t.j. akýsi pozbieraný zvyšok populácie.

Osobitnú pozornosť si v súvislosti s formovaním občianskej spoločnosti zasluhuje skupina členov mládežníckych organizácií. Ako je známe (Macháček, L., 2002), na Slovensku nemajú mladí ľudia v súčasnosti príliš veľký sklon k organizovanosti najmä v mládežníckych organizáciách (cca 10%). Ak sa organizujú, dávajú istú prednosť športovým a kultúrno-záujmovým organizáciám dospelých.

Z porovnania globálneho rozloženia občianskych typov s ich rozložením v skupinke členov mládežníckych organizácií vyplýva významnejší výskyt typu *valaškár* a čiastočne aj *oráč*. Je tu podstatne menšie zastúpenie typu *solitér* a *priamak*. Treba azda iba pripomenúť, že ide o dve zoskupenia typov, ktoré majú podstatne rozdielne zastúpenie v dimenzii "asociatívnosť". (Tab. č. 1) Združovanie-asociatívnosť je z hľadiska osobnostného vývinu dospelujúceho mladého človeka a úspešného plnenia jeho budúcich sociálnych rolí podmienkou sine qua non.

Našu pozornosť môžeme ešte upriamiť na postoj jednotlivých občianskych typov k podpore orientácie mladých ľudí k členstvu v mládežníckych organizáciách. V zásade je určujúci postoj ponechať mladým právo slobodnej voľby (56,2%). Z hľadiska jednotlivých typov možno vidieť, že sú dve extrémne polohy takéhoto postoja. *Priamak* (62,4%) ponecháva právo voľby mladým ľuďom, kým *podrývač* (45,9%) využíva svoju možnosť zahrať sa na "poradcu" a vo všetkých troch typoch mládežníckych organizácií prekračuje priemerné hodnoty tohto postoja v celom výskumnom súbore (napr. športové 19% – 23%, ekologické 14,5% – 19,7%, politické 3,6% – 4,9%). Odpor občanov SR (0,8%) k členstvu mladých ľudí v mládežníckych organizáciách je zanedbateľný.

Každý občiansky typ má však istú predstavu o užitočnosti rozličných druhov mládežníckych organizácií. Iba *oráč* vysoko podporuje mládež v tom, aby sa orientovala na politické hnutia mládeže (všetci 3,6%, *oráč* 7,9%). *Solitér* (22,7%), *zmocňovač* (23,3%) a *podrývač* (23%), ale aj *oráč* (21,8%) uprednostňuje orientáciu mladých na športové organizácie. *Valaškári* (22,2%), ale aj *podrývači* (19,7%) zasa uprednostňujú ekologické organizácie mládeže. "Zelené" organizácie mládeže majú najmenšie preferencie medzi *solitérmi* (8,4%).

Tieto postoje jednotlivých občianskych typov ovplyvňuje, pochopiteľne, ich vlastná úroveň spolkové asociatívnosti. Spolkami sme nazvali iba tie občianske združenia, ktoré podľa nášho zákona o združovaní nie sú politickými stranami (vynechali sme aj odborové organizácie). Ukázalo sa, že nulová ("zero") a maximálna ("maxim") asociatívnosť (napr. to, že niekto je členom viacerých občianskych združení a prípadne aj má v spolku vedúcu funkciu) sa podstatne odlišuje nasýtenosťou jednotlivými občianskymi typmi. *Solitér* a *priamak* v polohe "zero" a *oráč* a *valaškár* v polohe "maxim" dosahujú vrcholové číselné hodnoty. Tým

Žiacke školské rady

získavame informáciu, že v bežnej občianskej populácii dominuje nulová spoločná asociatívnosť (43%), ktorá sa však najviac dotýka typov *solitér* (57,1%), *priamak* (52,6%) a *zmocňovač* (52%).

Maximálna asociatívnosť je typická pre podstatne menšiu časť občanov (18,5%). Je doménou ešte menších zoskupení občianstva (cca po 10%), ktoré dosahujú enormne vysoké hodnoty aj v maximálnej asociatívnej aktivite, ako je to v prípade typov *oráč* (55,6%) a *valaškár* (47,2%).

Z toho vyplýva dôležitý záver pre hodnotenie úrovne asociatívnosti mladej generácie v podmienkach transformujúcej sa postkomunistickej spoločnosti. Toto vyvoláva neustále problémy a aj spory medzi štátom, parlamentom a Radou mládeže Slovenska. (Macháček, L., 1993) Je veľká časť mládeže, ktorá sa bude správať ako typy *solitér*, *zmocňovač* a *priamak*. Nemá záujem vstupovať do nejakých foriem združovania mládeže či dospelých. Aj tá si zaslúži starostlivosť štátu, ale odlišnými formami, akými dostáva podporu mládež s vysokým stupňom asociatívnosti a predstavuje sa nám ako typ *oráč* a *valaškár*.

Z hľadiska práce s mládežou v organizáciách mládeže zasa je dôležité poznanie, že technologické nástroje upozorňovania verejnosti na problémy mládeže majú istú špecifickú mieru ich akceptácie občianskou spoločnosťou. Aj keď ciele môžu byť úspešné, málo akceptovateľné sú *hladovka*, *blokáda verejného priestoru*, *obsadenie školy alebo internátu* či dokonca *bojkot účasti na vyučovaní*.

Ak si pozrieme jednotlivé technologické nástroje podľa ich poradia na škále významnosti, tak možno uviesť, že

Výzva k dialógu v masmédiách je vyrovnané očakávaná ako prvý použitý prostriedok vo všetkých typoch.

Recesia na námestí je o niečo viac akceptovateľná pre *oráča*, najmenej pre *priamaka*.

List ministromi preferujú *priamaci* a odmietajú *oráči*.

Petičná aktivita je znovu približne rovnako akceptovateľným nástrojom vo všetkých typoch.

Protestná demonstrácia je podobný prípad, aj keď isté štatisticky nevýznamné tendencie prekvapujúco naznačujú, že ju mierne preferujú *priamaci* a *solitéri*.

Iný pohľad získame vtedy, ak si za základ zoberieme jednotlivé občianske typy. Musíme si uvedomiť, že najpočetnejšou skupinou sú *priamaci*, *solitéri* a *zmocňovači* a najmenej početnou *podrývači*, *oráči* a *valaškári*.

V prvej fáze riešenia sporu alebo problému mládeže je však dôležitá spätná väzba alebo ohlas, ktorú dokážu poskytnúť práve malé, ale aktívne spoločenské skupiny alebo občianski aktéri. Preto orientácia predstaviteľov mládežníckeho hnutia pri voľbe prostriedkov na ich preferencie je dôležitá.

Žiacke školské rady

Na Slovensku má tradíciu kultúrna hodnota, ktorá dieťa a mladého človeka stavia nad ostatné spoločenské hodnoty. Má svoje pozadie v kresťanskej morálke, ktorú svojrázne rozvíjala aj socialistická štátna starostlivosť o mládež. Napokon aj heslo "biť si naše deti nedáme" pohlo z letargie mlčiacu väčšinu spoločnosti (*priamaci*) v novembri 1989 a tým sa získala podpora verejnosti na rozhodujúci zápas s totalitným násilím.

Oráč uprednostní recesiu na námestí a výzvu k dialógu v masmédiách.

Valaškár má skôr opačné garde prostriedkov, t.j. najprv výzvu a potom recesiu.

Podrývač privíta list ministromi. Ale pozor: medzi jeho stúpenkami nájdeme dosť jedincov, ktorí patria k tým, čo sú za ostrejšie negociačné prostriedky, ako je napr. bojkot vyučovania.

Situácia detí a mládeže je najcitlivejším miestom, kde vládnuce politické strany zmäčkujú tvrdé dopady trhu v záujme udržania sociálneho zmleru. Ochrana a podpora detí a mládeže sa v transformácii ekonomiky na trhový typ stáva dokonca nesystémovým nástrojom, ktorým sa najmä zo štátnej hospodárskej sféry alebo správy vyradujú vekovo starší zamestnanci, aby "uvolnili" miesta pre mladých absolventov stredných a vysokých škôl.

Pripravenosť podporiť takéto občianske hnutie je skutočne vysoká. Má veľkú aktívnu skupinu (8%), ale najmä masu stúpenkov, ktorí sú v prípade potreby ochotní hnutie verejne podporiť (53,9%). Na opačnom póle je iba 0,4% aktívnych odporcov a malá skupina odhodlaná odpor verejne podporiť (1,4%).

Hnutie *penzionovania ľudí v dôchodkovom veku*, ako sme ho pracovne nazvali, má vo svojich aktivistických skupinách "podpory" a "odporu" rozličné typy občianskych potenciálov. Aktívnu "podporu" prinášajú najmä *oráči* a *diviaci*. Potenciál prípadného "odporu" nesympatizujúcich zosobňujú *solitéri* a *zmocňovači*.

Údaje o nezamestnanosti absolventov ukazujú, že trh práce nedostatočne reaguje aj na podporné opatrenia zo strany štátu. Tento problém, tak ako mnoho iných dobrých zámerov má svoje slabiny. V našom prípade plošné vyradenie starších pracovníkov oslabuje na istú dobu výkonnosť hospodárskych a iných organizácií, ale významne uplatňuje askriptívne a nie individuálne osobnostné výkonné hľadiská. Skupina funkcionárov odborárskych mládežníckych organizácií v Bavorsku by povedala, že takáto sociálna politika umožňuje pod kepienkou starostlivosti o mládež likvidáciu pracovných miest ako takých.

Týmto chceme iba naznačiť, že skutočná mládežnícka politika v podmienkach SR sa začína ešte iba rozvíjať. Ba dokonca treba skôr povedať, že ešte sa jej šírka

nezačala reflektovať. Je to signál, že ešte nie je našej mládeži tak zle? Alebo je to signál, že predstavitelia rozličných mládežníckych organizácií v zásade nemôžu už nikdy v budúcnosti nájsť spoločnú reč v oblasti sociálnej politiky?

To je veľká výzva aj pre koncepciu neformálneho vzdelávania, ktorá v súčasnosti dostáva nové črty ako dôsledok európskeho integračného procesu aj na Slovensku. Treba preto oceniť možnosti participácie študentov v študentských radách na stredných školách¹² a v akademických senátoch vysokých škôl.

Súčasne však treba asi aj rozšíriť pozornosť výskumu zo stredných škôl na vysoké školy. Takýto projekt výskumu sa snažíme pripraviť ako súčasť širšieho výskumu osobnosti stredoškolského a vysokoškolského študenta¹³.

¹² V oblasti výskumu sa na podnet MŠ SR začala v roku 2004 na UIPS v Bratislave (odbor pre výskum mládeže) riešiť výskumná úloha Žiacke školské rady ako jedna z foriem participácie mládeže na živote spoločnosti (M. Bošňáková), ktorá vychádza zo zákona č. 596/2003 o štátnej správe v školstve a školskej samospráve. Ustanovenie § 26 *Žiacka školská rada* tohto zákona umožňuje, aby sa žiacka rada vyjadrovala k podstatným otázkam, návrhom a opatreniam školy v oblasti výchovy a vzdelávania, aby sa podieľala na tvorbe a dodržiavaní školského poriadku, aby zastupovala žiakov vo vzťahu k riaditeľovi a vedeniu školy, aby volila svojich zástupcov do rady školy.

¹³ *Výskumná téma*. Participácia vysokoškolských študentov na riadení vysokej školy. AS ako forma neformálneho vzdelávania k demokratickému občianstvu. *Teoretické východiská výskumu*. Demokratickému občianstvu sa neučíme iba v školskej triede počas takých predmetov akými sú dejepis, zemepis, slovenská literatúra, alebo v rámci špecializovaných predmetov v náuke o spoločnosti (filozofia, sociológia, politológia, psychológia, právne vedy). Je to proces učenia sa špecifickému správaniu v žiackych školských radách alebo akademických senátoch (podriadenie sa rokovaciemu poriadku, organizovanie protestných akcií študentov), je to výcvik špecifických schopností (artikulácia záujmov študentov, spísanie petície) a je to aj pochopenie zodpovednosti za všetkých členov akademickej obce, čo je dôležitou súčasťou rozvoja osobnosti študenta najmä ako budúceho učiteľa. Podstatné formy učenia sa sú priama sociálna akcia sledujúca sociálnu zmenu, v priebehu ktorej sa uskutočňuje komunikácia medzi študentmi a medzi študentmi a učiteľmi, t.j. neverbálne metódy informálna komunikácia. *Praktické formy podpory občianskej participácie študentov vysokých škôl*. 1. Študenti môžu absolvovať výcvik občianskej participácie prostredníctvom niektorých špecializovaných občianskych združení a nadácií, ako aj v predmete propedeutika do vysokoškolského štúdia. 2. Inovovať a doplniť kurikulum v predmete náuka o spoločnosti na stredných školách. 3. Školské žiacke rady umožňujú, aby budúci študenti vysokých škôl ešte počas svojich stredoškolských štúdií získali poznatky a skúsenosti z občianskej participácie. 4. Spolupráca učiteľov občianskej výchovy na stredných školách s lídrami občianskych združení. *Výskumné metódy*. 1. Obsahová analýza dokumentov AS (2004-2005) na univerzitách v SR (najmä zápisníc z ich rokovaní podľa vypracovanej metodiky sledujúcej aktivity študentov). 2. Hĺbkové rozhovory s predsedami univerzitných a fakultných AS o ich skúsenostiach z účasti študentov na práci senátov. 3. Fokusové skupiny s vybranými členmi študentskej časti fakultných AS v SR, sledujúce niektoré témy výberu študentov do AS (motivácia, skúsenosti). 4. Sociologický dotazník pre všetkých študentov - členov AS na Slovensku v danom roku (2005 a 2006) s cieľom získať relevantné informácie o ich predchádzajúcej skúsenosti práce v žiackych školských radách a občianskych združeníach detí a mládeže, hodnotenie získaných poznatkov o demokracii, o občianstve, o Európskej únii. 5. Zúčastnené pozo-

Týmto zákonom sa do potrebného vzťahu dostáva učenie sa o inštitúciách demokracie a podmienky na presadzovanie vlastných záujmov žiakov participáciou na demokratickom procese v živote takej inštitúcie, akou je škola.

Záver

White Paper Európskej komisie o situácii mládeže v Európe konštatuje (Biela kniha, 2002, s. 14), že na vzťahy medzi generáciami vplyvajú nielen demografické (starnutie populácií), ale aj sociálne zmeny. Sprievodným javom týchto zmien je klesajúca ochota mladých ľudí venovať sa verejným otázkam na národnej a európskej úrovni. To predstavuje výzvu na hľadanie ciest ako zastaviť vznikajúcu hrozbu "občianskeho deficitu mládeže".

Výchova k občianstvu s *európskou dimenziou* je zložitý proces, ktorý sa môže v podmienkach školskej i mimoškolskej výchovy obsahovo inovovať iba vo väzbe na reálne procesy zrodu *európskeho občianstva*. Ako sa to konštatuje v Bielej knihe, európsky projekt je sám osebe mladý, neustále sa formujúci, ...potrebuje ambície, nadšenie a angažovanosť zo strany mladých ľudí voči hodnotám, na ktorých je založený. "Nadišiel čas, aby sme všetci vnímali mládež ako pozitívnu silu pri budovaní Európy. Očakávame, že vytvoria nové formy spoločenských vzťahov, nájdu rôzne spôsoby vyjadrenia solidarity alebo vyrovnania sa s ľahostajnosťou, pričom v tejto aktivite nájdu aj určité obohatenie." (Biela kniha, 2002, s. 7)

Prehľbovanie interdisciplinárnej spolupráce pedagogiky a sociológie (Baláž, O., 1991; Ondrejko, P., 2000), ale aj pedagogiky a politológie, ktorá sa ešte vôbec nerozvinula (náuka o spoločnosti, v ktorej je jadro prípravy učiteľov pre problematiku občianskej demokracie, patrí do kompetencie katedier filozofie a nie politológie či sociológie), je podmienkou kompetentného rozpracovania moderných metódik výchovy mládeže k občianstvu¹⁴.

rovanie (záznam predvolebných programov pri prezentácii uchádzačov o zvolenie) na volebných zhromaždeniach do fakultných AS. 6. Analýza dostupných metódik hodnotenia učiteľov študentmi a zhodnotenie procesov a úrovni uplatnenia ich výsledkov na vysokých školách (napr. kolégium dekana, akademický senát). *Výstupy*. Príručka Metodika práce študentov v akademických senátoch na slovenských vysokých školách. Jej súčasťou budú aj dokumenty ako napr. zákony upravujúce oblasť demokratickej participácie študentov alebo aj návrh na obsahové doplnenie predmetu Propedeutika do vysokoškolského štúdia pre študentov prvého ročníka (základná informácia o akademických právach študentov a existencii AS).

¹⁴ PROJECT: *EDUCATION FOR DEMOCRATIC CITIZENSHIP COUNCIL FOR CULTURAL COOPERATION*, 1997-2000. Ms Michaela Cecchini, Head of Division, Division for Education for

Žiacke školské rady

Pochopiteľne, výsledky tejto spolupráce sa musia prejaviť v koordinácii výchovy a vzdelávania k občianstvu v škole a občianskej participácie mládeže vo verejnom živote, vo výchove a vzdelávaní učiteľov spoločenskovedných predmetov a občianskej výchovy, ako aj odborníkov pôsobiacich v systéme práce s mládežou v jej voľnom čase.

LITERATÚRA

- BALÁŽ, O., 1991: Sociálna pedagogika-problémy, perspektívy. Pedagogická revue 43, č. 8.
- CRESSON, E., 1998: Education and active citizenship in the European Union. EC, Luxembourg, 33 pp.
- ČAPOVÁ, M. – SKLENÁROVÁ, I., 2002: Výskum občianskeho vzdelávania štrnásťročných žiakov v SR. Civic Education Study, Štátny pedagogický ústav, Bratislava.
- DU BOIS REYMOND, M., 2002: A Study on the links between formal and non-formal education. Strasbourg, Council of Europe-EYC, 21 s.
- EBERHARD, L., 2002: The Council of Europe and Youth. Strasbourg, Council of Europe-EYC, 34 s.
- CHISHOLM, L. – KOVACHEVA, S., 2002: Exploring the European youth mosaic. The social situation of young people in Europe. Strasbourg, Council of Europe, 63 s.
- JAMIESON, L. and et all. 2003: Orientations of Young Men and Women to Citizenship and European Identity. State of the Art Report, 107 p.
- MACHÁČEK, L., 1996: Občianska participácia a mládež. SÚ SAV, Bratislava, 98 s.
- MACHÁČEK, L., 2002: Kapitoly zo sociológie mládeže. UCM, Trnava.
- MACHÁČEK, L., 2003: Participácia, občianstvo, demokracia. UCM, Trnava. (CD ROM-ISBN 80-89034-48-9)
- MAJCHRÁK, J. – DIKANT, R., 1999: Štátna politika voči mládeži a činnosť mládežníckych organizácií. In: Slovensko 1998-1999. IVO, Bratislava, s. 727-735.
- MALOVÁ, D., 1999: Organizované záujmy. In: Slovensko 1998-1999. IVO, Bratislava, s. 215-327.
- MALOVÁ, D., 2000: Organizované záujmy. In: Slovensko 2000, IVO, Bratislava, s. 263-279.
- MALOVÁ, D. – RYBÁŘ, M., 2002: Organizované záujmy. In: Slovensko 2002 prvá časť, IVO, Bratislava, s. 271-290.
- Nový impulz pre európsku mládež. Biela kniha Európskej komisie. EK IUVENTA, Bratislava 2002, 98 s.
- ONDREJKOVIČ, P., 2000: Sociálna pedagogika a sociálna práca. In: Súčasný stav sociálnej pedagogiky na Slovensku. Bratislava, UK 2002, 75 s.

Democratic Citizenship and Human Rights Education, DG IV, Education, Culture, Youth and Sport, Environment, Council of Europe, F-67075 Strasbourg Cedex, France.

Žiacke školské rady

- ROŠKO, R., 1995: Smer moderné občianstvo. Vydavateľstvo IRIS, Bratislava. s. 100.
- ROŠKO, R., 2002: Slovensko na prelome tisícročia. Veda, Bratislava, s. 350.
- SALAMON, L. M., 1997: The Civil Society. In: Society, No. 1, p. 65.
- STENA, J., et. all., 1990: The Project of the Research Task "Civil Society forming in Slovakia in the Nineties". Bratislava, The Institute of Sociology, Slovak Academy of Sciences.
- STENA, J., 1991: Utváranie občianskej spoločnosti ako rozvojový problém. In: Sociológia 23, č. 1-2, ss. 7-21.
- STENA, J., 1993: Občan v postkomunizme: vecné a výskumné problémy. In: Sociológia 25, č. 3, ss. 177-192.
- VAŠEČKA, M., 2001: Vzťah majoritnej populácie k Rómom. In: Gyárfašová, O. a kol. Krajina v pohybe. IVO, Bratislava, 414 s.
- WALLACE, C., 1993: Koncepcia občianstva v súčasnej svetovej sociológii. Sociológia 25, č. 3, ss. 163-176.
- WILLIAMSON, H., 2002: Supporting young people in Europe: principles, policy, practice 1997-2001. Strasbourg, Council of Europe – EYC, 76 s.
- YOUNISS, J., et all., 2002: Youth Civic Engagement in the Twenty – First Century. In: Adolescents' Preparation for the Future. Ed by. R. Laarson, B. B. Brown, J. Mortimer. Blackwell Publishing, p. 166.

Žiacke školské rady: neformálne vzdelávanie k demokracii

Ladislav Macháček
IUVENTA, Bratislava
CERYS FF UCM v Trnave

Ako sme to prezentovali nedávno na pôde Rady Európy pri príležitosti obhajoby *Národnej správy o situácii mládeže na Slovensku* (Štrasburg 11.10.2005), práve reprezentatívny sociologický výskum mládeže EUYOUNG vo veku od 15 do 25 rokov na Slovensku (2004-2005) potvrdil, že mladí ľudia strácajú záujem o politiku, vyjadrujú skepsu k verejnému politickému životu, prejavujú nedôveru k inštitúciám právneho štátu, majú tendenciu podporovať autokratické formy riadenia života v spoločnosti. (Politická participácia..., 2005)

Treba ešte pripomenúť, že aj záujem o prácu v občianskych združeniach detí a mládeže sa stabilizoval¹⁵ na úrovni 5-7% a spoločne s činnosťou mladých ľudí v rozmanitých záujmových spolkových združeniach sa občianska participácia v dobrovoľníckom sektore pohybuje na úrovni 15%. Prínajmenšom sa zdá, že združovací potenciál občianskych združení mládeže vo voľnom čase dosahuje v daných podmienkach svoj „strop“ alebo „bariéru“.

Skutočnou nádejou na reálne zvýšenie záujmu mladých ľudí o veci verejné, o participáciu v zastupiteľskej demokracii (napr. účasť na voľbách všetkých úrovní) je predovšetkým nová *štruktúrna príležitosť* – *žiacke rady na školách*. Táto štruktúrna možnosť sa tak či onak dotýkajú všetkých mladých ľudí v danom vekovom pásme. Rozhodnutia žiackej školskej rady na strednej škole alebo aj študentskej rady či akademického senátu na vysokej škole sa dotýka všetkých žiakov a študentov bez rozdielu. Ide o zásadne odlišnú situáciu v porovnaní s dopadom rozhodnutí, ktoré prijíma občianske združenie mládeže a ktoré sa zvyčajne vzťahujú iba na jej členov.

To môže vysvetliť, prečo začalo MŠ SR (odbor mládeže) orientovať pozornosť sociologického výskumu mládeže na žiacke školské rady ako *neformálnu školu demokracie* paradoxne v školskom prostredí.

¹⁵ Sociologický prieskum ako využívajú voľný čas detí a mládež. RMS, Bratislava 2002.

Participácia študujúcej mládeže na samosprávnom živote školy

V súlade s celkovým úsilím európskych inštitúcií zastaviť vznikajúcu hrozbu „občianskeho deficitu mládeže“ sa aj v našom sociologickom výskume¹⁶ odzrkadľuje snaha lepšie analyzovať občiansku alebo politickú participáciu mládeže. Z metodologického hľadiska je osobitne významná téza Bielej knihy o mládeži (2001), že demokratické európske vládnutie (governance) vyžaduje ochotu mladých občanov Európy venovať sa verejným otázkam. Participácia občanov, ktorá sa prejavuje v rozličných formách (mediálne diskusie, demonštrácie, voľby do zastupiteľstiev rozličnej úrovne a pod.) pochopiteľne aj odlišnou silou legitimizuje politický systém. Demokratické systémy závisia od politickej angažovanosti a pripravenosti svojich občanov aktívne participovať na občianskom a politickom živote, pričom inú závažnosť má účasť na verejných diskusiách a inú na rozhodovacích procesoch v obci, škole, samosprávnom kraji alebo v krajine.

Škola je *inštitúcia*, ktorej poslaním je zabezpečiť generačný prenos znalostí, schopností a kompetencie, na ktorých je založený kultúrny systém našej spoločnosti. Menej sa zdôrazňuje skutočnosť, že škola je súčasne aj *byrokratická organizácia*, ktorú charakterizuje tak funkčná hierarchia a delba práce medzi skupinami (žiaci, učitelia, riaditelia), ako aj súbor pravidiel procesov vládnutia a každodenného fungovania. V škole sa proces učenia demokratickému občianstvu realizuje aj prostredníctvom samosprávnych inštitúcií, v ktorých sa uskutočňujú dôležité rozhodovania o fungovaní a rozvoji školy (detské parlamenty, žiacke školské rady, študentské rady, akademické senáty).

Do ich agendy môžu patriť všetky relevantné skutočnosti, ktoré sa bezprostredne i sprostredkovane týkajú žiaka v škole. K. H. Dürr ich systematizoval ako osem oblastí potencionálne otvorených pre participáciu žiakov:

- **individual affairs** – záležitosti a konflikty jednotlivca týkajúce sa artikulácie záujmov a problémov žiakov;
- **peer affairs** – záležitosti a konflikty vyplývajúce zo vzťahov jednotlivých žiakov alebo skupín žiakov;
- **class affairs** – záležitosti a konflikty žiackej triedy a učiteľa, ako aj aktivít, projektov a riešení konfliktov rovesníkov;

¹⁶ Reprezentatívny sociologický výskum študentov stredných a vysokých škôl sa uskutočnil v októbri 2005 na výskumnej vzorke stredoškolskej (870 resp.) a vysokoškolskej (829 resp.) mládeže. Uskutočnili ho spoločne IUVENTA a UIPS v Bratislave. Zber údajov zabezpečila ASA s r.o.

Žiacke školské rady

- **school affairs** – záležitosti a konflikty komunity žiakov a vedenie či administrácie, školské projekty, komunikácia s lokálnou komunitou, slávnosti a školské prostredie;
- **organisational and staff affairs** – záležitosti a konflikty týkajúce sa regulácie školského života, vzťahy s osadenstvom, údržba a prestavba budovy, problémy s administráciou a dopravou;
- **content and methodological issues** – záležitosti a konflikty o výber obsahu a metód vyučovania, vzdelávacie projekty;
- **curricular and education policy issues** –záležitosti a konflikty o kurikulárnu reguláciu a ich interpretácia, voľba predmetov a hodnotenie študentov
- **links with extra-mural activities** –záležitosti a konflikty týkajúce sa vzťahov školy s vonkajšou komunitou, mimoškolské aktivity, spolupráca s mimoškolskými agentúrami a organizáciami.

Podstatné formy učenia v systéme neformálneho vzdelávania sú priama sociálna akcia sledujúca sociálnu zmenu. V jej priebehu sa uskutočňuje komunikácia medzi študentmi, medzi študentmi a učiteľmi, t.j. neverbálne metódy a informálna komunikácia, ktoré vyžadujú intelektuálne schopnosti a participačné zručnosti¹⁷.

Škola je dôležitý faktor formovania “informovaného, zodpovedného, participatívneho občana”. Zabezpečuje to systémom *formálneho vzdelávania* žiakov o spoločnosti, o jej histórii či ekonomike, filozofických, politologických či sociologických názoroch. Tento edukačný proces sa uskutočňuje prostredníctvom rozličných školských predmetov či už tradičných ako história alebo moderných, ako je občianska výchova, občianska náuka, náuka o spoločnosti.

Po roku 1989 škola mohla a teraz dokonca zo zákona¹⁸ by mala otvoriť pre žiakov vhodné oblasti pre aktívnu spoluzodpovednosť, aby si ešte v škole mohli osvojiť praktické postupy ako si uplatňovať svoje občianske práva a povinnosti.

Politické vedomosti a občianska gramotnosť študentov stredných a vysokých škôl

Vo výskume sme kládli primeraný dôraz na zistenie vedomostí a čitateľských kompetencií študentov významných pre občiansku a politickú participáciu. Takýto

¹⁷ **Intelektuálne schopnosti:** Zhromažďovanie a absorbovanie politických informácií prostredníctvom rôznych médií. **Participačné zručnosti:** Uzatvárať koalície a spolupráca s partnerskými organizáciami.

¹⁸ Zákon č. 596/2003 o štátnej správe v školstve a školskej samospráve, ustanovenie §26 *Žiacka školská rada*. Zákon o vysokých školách č. 131/2002 Z.z. stanovuje, že najmenej jednu tretinu členov akademických senátov tvoria študenti. Tento podiel vyjadruje vplyv študentov na samosprávu univerzity.

Žiacke školské rady

postup nie je v bežných sociologických výskumoch mládeže tradičný. Zvyčajne sa zisťujú iba postoje a názory, hodnotové orientácie, verbálne správanie skúmaných. Z povahy nášho výskumu bolo treba prekonať zábrany, ktoré by u respondentov mohli vzniknúť vtedy, ak by anketár v rozhovore „face to face“ nevhodne zareagoval na jeho odpoveď.

Pretože ide o študujúcu mládež a to, že verejnosť je priam zahrnutá rozličnými vedomostnými súťažami v masmédiách, predsa len sme predpokladali, že je zaradenie vedomostného testu možné aj do sociologického interview. Vybrali sme už preverené otázky z dvoch medzinárodných výskumov¹⁹

Vedomosti študentov o politike a demokracii

V prvom súbore testových otázok sme predložili respondentom niekoľko tvrdení, ktoré sa týkajú národnej a európskej politiky.

V zásade platí, že elementárne skutočnosti národnej politiky (prezident, parlamentné voľby) poznajú tak stredoškólači, ako aj vysokoškólači (asi 90-95%). To platí aj o niektorých elementárnych informáciách o politike európskej (70-80%), aj keď je úroveň vedomostí skúmaných o niekoľko percent v zásade nižšia (napr. či je Turecko členom EÚ a koľko má EÚ členov od r. 2004).

Pravda, na ďalšie otázky už odpovede (35%) boli menej správne ako nesprávne (či je SNS parlamentná strana, či má EÚ schválenú ústavu). Správne odpovede si vyžadovali oveľa hlbší a systematickejší záujem o politiku, ako to študenti signalizujú. Signifikantné sú rozdiely v správnych odpovediach medzi vysokoškólakmi a stredoškólakmi, pričom gymnazisti a študenti na stredných odborných školách sa podstatnejšie odlišujú od študentov SOU.

Osobitnou je otázka zisťujúca poznanie „srdca“ parlamentnej demokracie, t.j. vzťahu zastupiteľskej a výkonnej moci v podobe tvrdenia „premiér má právo rozpustiť parlament“. V tomto prípade vysokoškólači dosahujú lepšie výsledky v správnej odpovedi ako stredoškólači. Zo stredoškólakov dosahujú lepšie odpovede gymnazisti. Študenti na SOU skôr uvádzajú odpoveď „neviem“.

U vysokoškólakov je pozoruhodné to, že postup do vyšších ročníkov v podstatnej miere neovplyvňuje prehĺbenie či rozšírenie správnych odpovedí. Možno to vysvetliť dvoma spôsobmi. Prvý bude konštatovať, že výchovnovzdelávacie procesy o demokracii a fungovaní politického systému sa nerealizujú, a teda ani nezazna-

¹⁹ Politická participácia mladých ľudí v Európe (2004), ktorý realizoval CERYS FF UCM v Trnave a výskum občianskej gramotnosti CEA realizovaný na Slovensku ŠPU v Bratislave na 14 ročných žiakoch.

Žiacke školské rady

menáva nejaké kvalitatívne zmeny vo vedomostiach študentov. Druhý môže konštatovať, že politická a občianska participácia študentov v priebehu ostatných troch rokov prehlbuje ich presvedčenie o tom, že „parlament“ iba zdržuje a blokuje prijímanie „rozumných“ návrhov vlády. To by ich mohlo viesť k odpovedi, ktorou napriek tomu, že poznajú správnosť vzťahu dvoch mocí v štáte, vyjadrujú svoj postoj k aktuálnej situácii našej parlamentnej demokracie.

Tabuľka č. 1: **Tvrdenia o politike a demokracii u nás a v EÚ**

	Správne Vysokoškoláci	Správne Stredoškoláci
1 Turecko je členom EÚ	82,9	67,6
2 EÚ má 25 členských štátov	77,2	60,4
3 Vlajka EÚ je modrá s bielymi hviezdami	60,2	77,6
4 SNS je parlamentná politická strana	52,2	37,2
5 I. Gašparovič je prezidentom SR	98,4	95,4
6 EÚ má už schválenú ústavnú zmluvu	35,3	20,6
7 Parlamentné voľby sú každé 4 roky	91,9	81,8
8 Predseda vlády má právomoc rozpustiť parlament	46,4	30,6

Poznámka: V tomto prehľade už sme pozmenili odpovede tak, aby boli porovnateľné. Takže ak respondent odpovedal, že napr. Turecko nie je členom EÚ, že vlajka nemá biele, ale žlté hviezdčky, že SNS nie je parlamentná strana, že EÚ nemá ústavnú zmluvu, že predseda nemá právomoc rozpustiť parlament – to sme zaradili ako správnu odpoveď.

Čitateľské kompetencie študentov

Druhý blok otázok (5) zaradených do testu dával do pozornosti menej vedomosti a viac kládol dôraz na čitateľské kompetencie študentov. Takto boli formulované všetky otázky testov (tučne sme zvýraznili správne odpovede).

Správne pochopiť a rozumieť tomu, čo sa deje v politickom živote, značí mať isté vedomosti o tom ako funguje parlamentná demokracia v našej spoločnosti, ako sa uplatňujú záujmy rozličných zoskupení občanov, čo je dovolené a čo je protizákonné a pod.

Žiacke školské rady

Test 1

Dvaja ľudia vykonávajú tú istú prácu. Jeden z nich dostáva nižšiu mzdu. Podľa vás SA PRINCÍP ROVNOSTI poruší a takýto postup zamestnávateľa je ne-správny iba v prípade, ak pracovník, ktorý dostáva nižšiu mzdu

- A) má nižšiu kvalifikáciu
- B) má menej pracovných skúseností
- C) pracuje menej hodín
- D) má iné pohlavie**

Test 2

Z nasledujúcich 4 stručných viet tri vyjadrujú nejaký NÁZOR a iba jedna má podobu TVRDENIA. Pokúste sa nájsť túto vetu. Je to veta?

- A) ľudia s nízkymi príjmami by nemali vôbec platiť dane
- B) v krajine XY platia bohatí ľudia rovnaké dane ako chudobní,**
- C) je správne, ak bohatí platia vyššie dane ako tí ostatní
- D) najlepší spôsob, ako riešiť problém chudobných, je zvýšiť dotácie charitatívnym organizáciám

Test 3

Ktorá z nasledujúcich situácií by najviac spôsobila, že VLÁDA BUDE OZNAČOVANÁ AKO NEDEMOKRATICKÁ?

- A) ľudia nemajú dovolené kritizovať vládu**
- B) politické strany sa často medzi sebou hádajú
- C) ľudia musia platiť vysoké dane
- D) každý občan má právo na prácu

Test 4

Keď sa pozrieš na NAJNOVŠIE UČEBNICE DEJEPISU, zdá sa, že v súčasnosti najpodstatnejšie, čo sa s nimi deje, by mohlo byť to, že

- A) knihy pre žiakov musia byť krajšie ako pre dospelých
- B) sa menia v nich názory na niektoré historické udalosti**
- C) knihy o histórii sú plné nezaujímavých informácií
- D) knihy o histórii by mali mať viac obrázkov ako iné učebnice

Test 5

Dostal si do rúk PREDVOLEBNÝ LETÁK nejakej politickej strany. Je na ňom nasledujúci text:

MY OBČANIA MÁME TOHO UŽ DOSŤ

Žiacke školské rady

Nevolte striebornú stranu

znamená to vyššie dane, ekonomickú stagnáciu a mrhanie národnými zdrojmi!

Volte zlatú stranu

znamená to ekonomickú prosperitu, voľnú súťaž, hlasujte pre viac peňazí v každej peňaženke, nepremárnite ďalšie 4 roky.

Tento letáčik napísala a vám pravdepodobne poslala

A) strieborná strana

B) strana, ktorá je v opozícii k striebornej strane

C) skupina, ktorá dohliada nad tým, aby voľby boli v súlade s právom

D) strieborná a zlatá strana spoločne

Aj tu v zásade platí, že približne 25%-30% skúmaných vysokoškolákov a 35%-40% stredoškolákov nedokáže správne identifikovať porušenie princípu rovnosti, kedy sa vláda správa nedemokraticky, čo sa deje s učebnicami dejepisu, čo je poslaním volebného letáku a napokon nedokážu odlišiť postoj od tvrdenia. Tu si podrobnejšie všimneme výsledky troch z nich: rovnosť, demokracia, opozícia.

Tabuľka č. 2: Porozumenie textu, ak použijeme pojmy „princíp rovnosti“ a „diskriminácia“

Navštevuje školu	Rovnaká práca - rozdielna mzda, je to diskriminácia, keď...				Celkovo
	má nižšiu kvalifikáciu	má menej pracovných skúseností	pracuje menej hodín	je iného pohlavia	
SOU bez maturity					
	35,6%	11,9%	16,9%	35,6%	100,0%
SOU s maturitou					
	35,2%	13,6%	18,3%	33,0%	100,0%
SOS					
	26,4%	11,6%	17,8%	44,2%	100,0%
gymnázium					
	13,6%	10,3%	9,5%	66,7%	100,0%
	Abs.	227	103	135	402
	26,2%	11,9%	15,6%	46,4%	100,0%

Žiacke školské rady

Tabuľka č. 3: Porozumenie textu, ak použijeme pojmy „demokracia“

Navštevuje školu	Vláda bude nedemokratická, keď...				Celkovo
	ľudia nemajú dovolené kritizovať vládu	politické strany sa často hádajú	ľudia musia platiť vysoké dane	každý občan má právo na prácu	
SOU bez maturity					
	40,0%	6,7%	23,3%	30,0%	100,0%
SOU s maturitou					
	53,2%	13,4%	19,0%	14,5%	100,0%
SOS					
	59,8%	14,1%	15,8%	10,3%	100,0%
gymnázium					
	81,1%	5,8%	7,8%	5,3%	100,0%
	Abs.	538	95	130	100
	62,3%	11,0%	15,1%	11,6%	100,0%

Tabuľka č. 4: Porozumenie textu, ak použijeme pojem „opozícia“

Navštevuje školu	Kto je autorom predvolebného letáku?				Celkovo
	strana v opozícii k striebornej strane	strieborná strana	skupina, ktorá dohliada, aby boli voľby v súlade s právom	strieborná a zlatá strana spoločne	
SOU bez maturity					
	37,9%	3,4%	31,0%	27,6%	100,0%
SOU s maturitou					
	49,8%	4,8%	24,2%	21,2%	100,0%
SOS					
	71,9%	4,8%	13,0%	10,3%	100,0%
gymnázium					
	81,4%	4,5%	9,9%	4,1%	100,0%
Spolu	Abs.	563	40	145	113
	65,4%	4,6%	16,8%	13,1%	100,0%

Žiacke školské rady

Medzi študentmi stredných škôl veľmi jasne vidieť rozdiel v čitateľskej gramotnosti. Najmä študenti SOU nepochopili otázky a prípadne ani nevedia presne, čo je rovnosť, diskriminácia, demokracia, opozícia, názor alebo tvrdenie. To je klasický príklad zistení prieskumov PISA v podmienkach Slovenska, keď mnohé príklady v najrozličnejších oblastiach – dokonca i matematických a prírodovedných - študenti nezačnú ani riešiť, lebo nepochopili formulácie príkladov.

Je tu však aj iná možnosť interpretácie takto získaných výsledkov. Najmä študenti SOU mali tendenciu naplniť obsah niektorých pojmov inými obsahmi. V prvom prípade je pojem porušenie princípu rovnosti a skutočná diskriminácia spájaná s tým, že niekto s nižšou kvalifikáciou dostane menšiu mzdu, aj keď vykonáva rovnako potrebnú a užitočnú prácu ako je to v prípade vyššej kvalifikácie. V druhom prípade je vláda „nedemokratická“ pre študentov SOU v prípade, že nezabezpečí každému občanovi právo na prácu. V oboch prípadoch je zrejmé, že ľudia v rozličnej sociálnej situácii majú tendenciu naplňovať a interpretovať všeobecné pojmy odlišnými obsahmi aj vtedy, ak by sa v škole v občianskej výchove alebo dejepise učili ich definície z klasickej politológie.

Iné je to v prípade testu o „tvrdení a názore“, alebo porozumení pojmom „opozícia“ vo volebnom a politickom zápase. Interpretácia týchto výsledkov by si niekedy vyžadovala nový prieskum formou hĺbkového rozhovoru.

Aj keď tu nevyužívame výsledky vysokoškolákov, radi by sme konštatovali, že majú lepšie celkové výsledky. Na druhej strane je pozoruhodné zistenie, že ani medzi vysokoškolákmi všetkých skúmaných ročníkov bez rozdielu sa neprejavuje nejaký pokrok, ktorý by ich výraznejšie odlišil v schopnosti pochopiť formuláciu otázky od ich prvého ročníka až po koniec štúdia na vysokej škole. Dalo by sa to však objasniť aj tak, že medzi študentmi bakalárskeho štúdia na vysokých školách je veľa absolventov stredných odborných škôl a aj učilišť s maturitou. Svoje problémy „čitateľskej gramotnosti“ si preniesli na vysokú školu.

Žiacka školská rada a akademický senát

Túto časť analýzy začneme upozornením, že sa nám podarilo skonštruovať typológiu študentov z hľadiska toho, aký význam pripisujú svojej vzdelávacej príprave, koľko svojho disponibilného mimoškolského času orientujú na rozličné aktivity (hobby, zárobok, organizačná činnosť). Typológiu sme skonštruovali tak, aby sa nám podarilo „nenásilne“ vyčleniť skupinu s preferenciou rozvíjania skupinového života a uplatnenia svojich schopností v prospech fungovania tejto skupiny. Pritom vidia uplatnenie svojich bytostných síl najmä v oblasti politickej a občianskej.

Žiacke školské rady

Výsledky výskumu naznačujú, že podiel tohto typu medzi študentmi je relatívne rovnaký (9-10%), či už sa to týka stredných alebo aj vysokých škôl. Súčasne sa v mnohých prípadoch nasledujúcej analýzy ukazuje, že takáto skupina sa formuje dlhodobo v škole i v mimoškolských aktivitách, pričom dôležitým faktorom je tu aj rodinné prostredie a tradície.

Pokúste sa zhodnotiť nasledujúce typy študentov a zaradiť sám seba!

1. Peter/Petra – koncentruje sa na vynikajúce výsledky v štud. odbore, preto nie sú jeho mimoštudijné záujmy príliš široké a hlboké
2. Pavol/Pavla – koncentruje sa na dobré výsledky v štud. odbore, ale nájde si čas na nejakého osobného aktívneho koníčka vo voľnom čase (kultúra, šport, kulturistika)
3. Martin/Martina – zameriava sa na dobré výsledky v štud. odbore, ale snaží sa niečo urobiť pre svojich kolegov – študentov v krúžku, niečo zorganizovať v škole alebo na internáte
4. Jozef/Jozefína – zameriava sa na dobré výsledky v škole, štud. odbore, vo voľnom čase pracuje a zarába, aby mal prostriedky potrebné na štúdium
5. Janko/Janka – študovaný odbor nie je hlavný záujem, prevláda orientácia na radosť študentského života v dobrej partii kamarátov, voľnočasové zábavy

Tabuľka č. 5. Typológia študentov z aspektu „výskytu organizátorov“: sebazaradenie

	Typológia študentov	% vysoké školy	% stredné školy
1	Peter/Petra	12,3	8,0
2	Pavol/Pavla	35,7	46,8
3	Martin/Martina	9,7	8,2
4	Jozef/Jozefína	32,9	13,6
5	Janko/Janka	9,4	23,4
	Spolu	100,0	100,0

Za zmienku stojí aj významný posun medzi strednými a vysokými školami, pokiaľ ide o výskyt stredoškolačkov (Janko) orientovaných na radosť študentského života a vysokoškolačkov (Jozef), ktorí si vo svojom voľnom čase privyrábajú.

Motivácia účasti študentov na samospráve školy

Nakoľko skupina „organizátorov“ nás v našom výskume zaujíma, predovšetkým sme sa snažili objasniť ich vlastnú motiváciu k týmto aktivitám a predovšetkým aj to, ako ich vnímajú ich „konškoláci“. Položili sme im otázku:

Žiacke školské rady

V prípade, že niektorí študenti na seba preberajú rozličné úlohy a povinnosti v štud. skupine, v ročníku, žiackych radách, akademickom senáte, komisiách na škole a internáte a pod. Dá sa to vysvetliť, tak že...

Tabuľka č. 6: Motivácia participácie podľa študentov

Motívy a dôvody	Rozhodne áno vysoké školy	Rozhodne stredné školy
Cítia sa byť užitoční a potrební	29,7	29,4
Myslia si, že ľuďom treba pomáhať	20,7	25,3
Majú už nejaké organizačné skúsenosti, a tak ich využívajú	22,7	24,2
V ich rodine takáto organizačná aktivita má svoje tradície	11,1	8,9
Teší ich, ak môžu niektoré veci reálne ovplyvniť	29,6	26,3
Chápu to ako zmysluplne strávený voľný čas	18,7	12,8
Získavajú uznanie a vďačnosť svojich kolegov	16,0	15,9
Chápu to ako možnosť získať „kompetencie“ a „schopnosti“ pre svoju profesionálnu kariéru	27,3	22,3
Majú z toho aj isté výhody (ubytovanie, poznajú učiteľov, funkcionárov na škole)	33,8	19,6
Dobre sa cítia medzi ľuďmi, nie sú radi sami	20,0	22,2

Porovnanie medzi stredoškólakmi a vysokoškólakmi ukazuje, že motivácia a dôvody, ktoré sa uvádzajú, sú veľmi podobné. Významnejšie sú rozdiely iba v niekoľkých prípadoch: kompetencie pre profesnú kariéru, zmysluplne strávený voľný čas a predovšetkým „isté výhody“.

Tu je skutočne rozdiel až štatisticky významný. Preto sme sa na tento „motív“ pozreli bližšie pomocou našich osobnostných typov na vysokých školách. Motivačná štruktúra je rovnomerne rozložená vo všetkých identifikovaných typoch. Výnimkou je typ Janko/Janka – zameraný na radosti študentského života. Nielenže vníma mimoriadne citlivo všetky výhody, ktoré „organizátori“ získavajú, ale má tendenciu vkladať do slovíčka „výhody“ negatívny obsah.

Stredné školy - štruktúra participácie

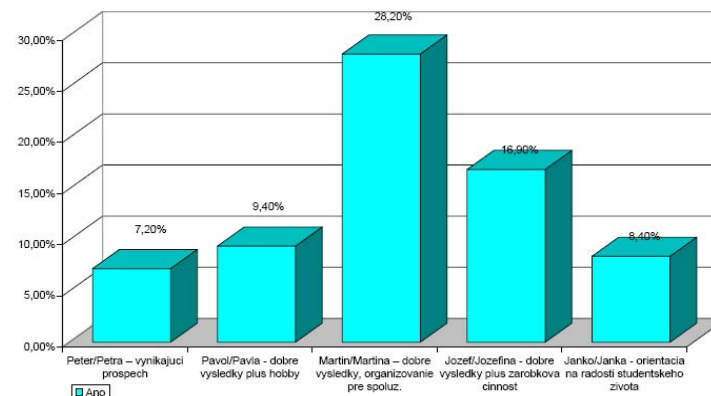
V našom výskume sa podarilo identifikovať rozličné úrovne participácie stredoškólakov na samosprávnom živote školy. Predovšetkým sme zistili, že väčšina študentov – skoro 75% – je informovaná o tom, že na škole je ŽŠR. Približne 14% stredoškólakov pôsobilo v žiackej školskej rade alebo v študentskom parlamente a ďalších 15% sa zúčastnilo ich podujatí alebo rokovaní. Skoro

Žiacke školské rady

rovnaký počet z nich, t.j. asi 30% sa aj zúčastnilo volieb svojich zástupcov do ŽŠR.

Keďže práve toto patrí k najproblematickejším z hľadiska legitimacy fungovania samosprávnych orgánov v škole, uvádzame údaje o tom, že na voľbách sa zúčastňujú (40%) častejšie predovšetkým dva typy študentov – orientovaní na akademický prospech a orientovaní na organizátorské aktivity. S relatívnym odstupom sa zúčastňujú (30%) študenti sledujúci vo svojom voľnom čase rozvíjanie záujmových aktivít, prípadne zárobkové aktivity alebo iné radosti študentského života. Napokon sme získali aj informáciu o tom, či študenti kandidovali za člena ŽŠR na svojej škole. Výsledok 11% ukazuje, že ide o relatívne značný podiel študentov, ktorí pochádzajú zo všetkých osobnostných typov, ale predovšetkým z osobitnej skupiny – typu organizačne schopných študentov s veľkým záujmom o participáciu. Tu dosahuje „kandidovanie“ až 28%.

Graf č. 1: Kto kandidoval do žiackych školských rád podľa typov študentov

Skôr, ako budeme analyzovať situáciu participácie vysokoškólakov na samospráve ich univerzity, môžeme uviesť, že ich stredoškolská minulosť a skúsenosť tu môže zohrávať významnú úlohu. Približne 30% vysokoškólakov uviedlo, že má skúsenosť s funkciou predsedu alebo hovorcu triedy.

Žiacke školské rady

Vysoké školy - štruktúra participácie

Analogicky sme zisťovali aj na vysokých školách, či študenti sú, boli alebo kandidovali za člena AS (5%), koľko sa ich zúčastnilo volieb do AS (27%), koľko z nich využilo možnosť každého člena akademickej obce tak, že sa zúčastnilo rokovania AS (31%), koľko študentov (62%) vie o študentskej rade na univerzite a vie o tom, že na univerzite je AS (81%).

Študenti sa odlišujú v účasti na voľbách aj podľa ich vzťahu k vysokoškolskému štúdiu. Najmä typ s orientáciou na „radosti študentského života“ prejavil najmenší záujem o legitimizáciu zastúpenia študentov v akademickom senáte formou účasti na voľbách.

Inak je to však v prípade získavania informácií o činnosti a výsledkoch rokovaní AS. Tá dosahuje celkovo nielen vyššiu úroveň, ale aj rovnomernejšie rozloženie medzi jednotlivými typmi študentov. Jednoducho sa tým potvrdzuje to, že ak napr. študenti orientovaní na radosti študentského života nejdú voliť, neznačí to aj to, že ich nezaujímajú aktivity samosprávy a problémy a úlohy, ktoré predkladá pred výkonné zložky vedenia školy – riaditeľa alebo rektora, zástupcov riaditeľa alebo prodekanov a pod.

Stredné a vysoké školy – očakávania od samosprávy

Celý proces utvárania demokratickej samosprávnej štruktúry súvisí aj s veľmi dôležitou otázkou, aké očakávania spájajú súčasní študenti s týmito dvoma formami samosprávnych orgánov na ich školách.

Zdá sa predovšetkým nesporné, že stredoškólační očakávajú od ŽŠR, aby pomohla zabezpečovať na škole špecializované služby (53,7) a podmienky pre mimoškolské záujmové aktivity (41,7%). Pre vysokoškólačkov je typickejšia orientácia na rozvoj a skvalitnenie informačných služieb (43,3%).

Pochopiť odlišnosť medzi stredoškólačkami a vysokoškólačkami možno aj porovnaním najväčších rozdielov medzi nimi v niektorých „úlohách“ či „očakávaníach“.

Je to najmä preferencia mimoškolských záujmových aktivít, ktorú zdôrazňujú stredoškólační. Obhajobu záujmov školy na pôde zastupiteľstva v sídle školy, pracovný servis umožňujúci krátkodobé a primerané pracovné príležitosti zdôrazňujú najmä vysokoškólační. Napokon je tu však ešte niekoľko úloh alebo očakávaní, ktoré zdôrazňujú študenti oboch škôl spoločne so značnou nástojivosťou – *rozvíjať odbornú a vedeckú činnosť, vybaviť školy didaktickou technikou, možnosť efektívne hodnotiť učiteľov.*

Žiacke školské rady

Tabuľka č. 7: Očakávané úlohy, ktoré by podľa študentov mala plniť samospráva na škole

Úlohy ŽŠR a AS	Stredné školy rozhodne áno	Vysoké školy rozhodne áno
1. Utvárať podmienky pre mimoškolské záujmové aktivity stredoškólačkov (šport, diskotéky, divadlo, študentské noviny a pod.)	41,7	25,8
2. Organizovať finančné zbierky na rozličné potrebné veci	15,1	16,1
3. Mať (resp. aby lepšie fungovala) študentskú webovú stránku pre lepšiu informovanosť o problémoch školy, štúdia v zahraničí, a pod.	33,6	43,3
4. Predkladať návrhy študentov na zmeny v rozvrhu, v školskom poriadku alebo vyučovacom procese	37,7	31,0
5. Aby sa študenti viac zapájali do riešenia vlastných problémov (napr. ubytovanie či stravovanie)	18,7	24,8
6. Upozorňovať na problémy spojené s údržbou školy, poriadok, čistota	21,7	17,5
7. Aktivizovať službu pre krátkodobé pracovné príležitosti študentov (pracovný servis)	25,7	33,7
8. Dožadovať sa vzniku a fungovania špeciálnych služieb pre študentov (napr. bufet, automaty na nápoje, osobné skrinky, xerox, a pod.)	53,7	35,6
9. Prezentovať a ochraňovať oprávnené záujmy školy na pôde mesta (mestskom zastupiteľstve), kde škola sídli	16,7	30,0
10. Pôsobiť na vybavenie tried a odborných učebni modernou didaktickou technikou, vybavenie školskej knižnice	36,6	35,0
11. Systematickejšie hodnotiť učiteľov študentmi a aby to prinieslo nejaký výsledok	26,2	29,6
12. Podporovať stredoškolskú odbornú alebo vedecko - výskumnú činnosť študentov	32,8	31,5

Rovnako neoblúbené sú finančné zbierky medzi stredoškólačkami i vysokoškólačkami a takáto agenda sa nepokladá za dôležitú z hľadiska priorit úloh samosprávnych orgánov.

Záver

Analýza výsledkov sociologického výskumu stredoškolských a vysokoškolských študentov v roku 2005 priniesla niekoľko zaujímavých informácií:

Žiacke školské rady

0. Vedomosti o národnej a európskej politike sú na adekvátnej úrovni, najmä ak sa to týka najelementárnejších a nemeniacich sa faktov a skutočností. Náročnejšie témy politického života v hektickej parlamentnej demokracii sú už doménou iba študentov gymnázií a časti vysokoškolákov. Mnohí študenti SOU na niektoré z takýchto otázok radšej odpovedajú „neviem“.

1. Testy občianskej gramotnosti, ktoré sa zameriavali na porozumenie textom s politickým obsahom, ukázali, že približne 25% všetkých študentov, či už ide o stredoškóľakov alebo vysokoškóľakov majú problémy správne pochopiť sprostredkované informácie. Osobitne sa to týka študentov SOU. Na naše prekvapenie však obdobné problémy, aj keď nie v takom veľkom počte, majú študenti vysokých škôl. Pritom sa to týka rovnako druhákov, tretiakov i štvrtákov, rovnako študentov na filozofických, prírodovedných i technických smeroch štúdia.

2. Participácia študentov na činnosti samosprávnych orgánov škôl nadobúda klasickú hierarchickú podobu – najviac študentov je informovaných o ich existencii, podstatne menej sleduje ich činnosť a výsledky aj prípadnou osobnou účasťou na rokovaníach, ešte menšia časť sa zúčastňuje na voľbách a napokon najmenej z nich sa uchádza o kandidatúru a skutočne aj pracuje v samosprávnych orgánoch. V tom je však podstata fungujúcej zastupiteľskej demokracie.

3. Typológia študentov potvrdila, že medzi študentmi vzniká a formuje sa akési „jadro organizátorov“. Predstavuje približne 8-9% z celkovej vekovej kohorty a z tejto skupiny aj najviac študentov kandiduje vo voľbách do ŽŠR i AS.

4. Motivácia ich samotných pre túto činnosť je rozmanitá a spája v sebe rozličné záujmy a potreby, v zásade všetko pozitívne motívy i dôvody. Pozoruhodné je, že obdobne ostatné typy študentov „akademikov“, „privyrábajúcich si profesionálov“ či „hobbistov“ vnímajú ich aktivitu ako pozitívne motivovanú a akceptujú ju v záujme realizácie vlastnej hierarchie hodnôt. Výnimku tvorí malá časť študentov „radostníkov“, ktorá sa nielen menej zúčastňuje na tvorbe samosprávnosti školy napr. účasťou na voľbách, ale vkladá zrejme do pojmu „výhody“ získavané účasťou v samosprávnych orgánoch školy najmä „negatívne“ obsahy.

5. Stredoškóľáci preferujú v agende ŽŠR oblasť služieb na škole a mimoškóľské záujmové aktivity. Vysokoškóľáci v agende AS preferujú informačné služby a obhajobu záujmov na pôde zastupiteľstva v sídle školy, pracovný servis umožňujúci krátkodobé pracovné príležitosti. Napokon študenti oboch škôl spoločne so značnou nástojčivosťou zdôrazňujú potrebu rozvíjať študentskú odbornú a vedeckú činnosť, úlohu vybaviť školy modernou didaktickou technikou. Osobitne závažnou je požiadavka, aby možnosť hodnotiť učiteľov prinášala aj skutočné výsledky.

V zásade možno konštatovať, že celá oblasť občianskej participácie študentov prostredníctvom samosprávnych orgánov školy pôsobí dojemom akéhosi očakáva-

Žiacke školské rady

nia, že dôjde ku kvalitatívnej zmene. Mala by sa prejaviť ako synergetický dôsledok nových impulzov z dvoch zdrojov: a) z vyučovania občianskej výchovy a náuky o spoločnosti a b) z viacročného fungovania školskej samosprávy.

Obidve formy vzdelávania - formálneho i neformálneho - najmä na stredných školách si vyžadujú práve tak organizačný podnet na výmenu skúseností v 8 regiónoch Slovenska. Tomuto modernizačnému procesu by sa mala venovať primeraná pozornosť v priebehu roku 2006 formou rozširovania informácií typu „ako na to“ a dobudovaním akejsi siete alebo štruktúry, ktorá by reprezentovala záujmy stredoškóľských študentov na regionálnej, prípadne i celoštátnej úrovni²⁰.

LITERATÚRA

Politická participácia mladých ľudí v Európe. EUYOUNPART. L. Macháček, CERYS FF UCM v Trnave, november 2005, 64 s.

DÜRR, K. H., 2000: The School: A Democratic Learning Community. The All-European Study on Pupils' Participation in School. Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg, Germany, Council of Europe Publishing F-67075 Strasbourg Cedex.

MACHÁČEK, L., 2005: Participácia študentov na samospráve stredných a vysokých škôl Slovenska. IUVENTA, Bratislava, s. 22-23.

²⁰ Podľa zákona o samospráve v školách existujú v Rakúsku nielen žiacke školské rady na jednotlivých školách alebo krajské žiacke rady, ale aj *spolkové žiacke zastupiteľstvo, ktoré pozostáva z 27 oblastných školských hovorcov a hovorkyň a z 3 členov z oblasti centrálnych vzdelávacích zariadení (= školy, ktoré sú priamo podriadené Spolkovému ministerstvu pre vyučovanie a kultúrne záležitosti). Títo 30 členovia volia na svojom prvom zasadnutí zo svojho stredu predsedu: spolkového školského hovorcu. Funkčné obdobie členov spolkového žiackeho zastupiteľstva, keďže sú súčasne oblastnými školskými hovorcami, sa riadi SchVG §7 – 6. 1. 1. Zapojenie oblastného školského hovorcu do spolkového žiackeho zastupiteľstva zaisťuje tok informácií oblasť – spolok, ako aj spolok - oblasť a poskytuje efektívne zastúpenie záujmov. Príslušný dokument upravuje termíny a spôsoby volieb, ktoré sa opakujú každý rok. Preklad pripravil náš projekt IUVENTA a je k dispozícii na www.ziackerady.iuventa.sk.*

Výskum 2006

Fokusové stretnutia k problematike žiackych školských rád v 8 krajských mestách Slovenska

Mária Bošňáková (ÚIPŠ) a Martina Košičiarová (IUVENTA)

Projekt MŠ SR - odbor detí a mládeže Vzdelávacie aktivity - Učíme sa občianskej participácii; Žiacke školské rady (1401) v roku 2006 organizačne zabezpečuje IUVENTA. Ladislav Macháček vo výskumnom projekte zdôrazňuje, že potreba uskutočnenia fokusových skupín pre zakladateľov a členov žiackych školských rád (ŽŠR) v SR vyplynula zo záverov výskumu Participácia mládeže na samosprávnej demokracii na stredných a vysokých školách, realizovaného v roku 2005 v spolupráci ÚIPŠ a MŠ SR.

Základným cieľom bolo:

- získať informácie o ŽŠR v jednotlivých regiónoch na rozličných druhoch stredných škôl,
- utvoriť si predstavu o kvalite spolupráce medzi jednotlivými ŽŠR v krají, ako aj o ich partnerstve s príslušnými krajskými inštitúciami,
- poskytnúť im najnovšie vedecké informácie, ktoré sme získali zo sociologického výskumu participácie mládeže na samosprávnom živote v škole na Slovensku,
- informovať ich o skúsenostiach mladých ľudí v systéme samosprávy na školách v Rakúsku a Írsku formou preložených metodických materiálov.

Druhým cieľom bolo vybrať účastníkov – študentov stredných škôl na celoslovenskú konferenciu Participácia študentov na školskej samospráve a výchova k zastupiteľskej demokracii na stredných školách v SR, ktorá sa uskutoční 16. novembra 2006 v Bratislave.

Koncepciu, scenár a podkladové materiály pre fokusové skupiny pripravili Ladislav Macháček, a Mária Bošňáková (ÚIPŠ). Organizačnú stránku zabezpečovala Martina Košičiarová (Iuventa)

Prípravné práce

Prípravné práce sa začali oslovením príslušných inštitúcií na regionálnej úrovni oslovovacím listom v mene generálneho riaditeľa Iuventy Františka Hegedüsa. Oslovili sme úrady samosprávnych krajov (VÚC) v každom regióne SR. Listy sme na vedomie poslali týmto inštitúciám:

Trnavský kraj

Krajský školský úrad Trnava
Metodicko – pedagogické centrum v Bratislave, Tomášikova ulica
Regionálna Rada mládeže Trnavského kraja

Bratislavský kraj

Krajský školský úrad v Bratislave
Metodicko – pedagogické centrum Bratislavského kraja, Ševčenkova ulica
Regionálna Rada mládeže Bratislavského kraja

Trenčiansky kraj

Krajský školský úrad v Trenčíne
Metodicko – pedagogické centrum Trenčín
Regionálne centrum mládeže Trenčín
Regionálna Rada mládeže Trenčianskeho kraja

Nitriansky kraj

Krajský školský úrad v Nitre
Metodicko – pedagogické centrum v Bratislave, Tomášikova ulica
Regionálna Rada mládeže Nitrianskeho kraja

Banskobystrický kraj

Krajský školský úrad v Banskej Bystrici
Metodicko – pedagogické centrum, Banská Bystrica
Regionálne centrum mládeže v Banskej Bystrici
Regionálna Rada mládeže Banskobystrického kraja

Žilinský kraj

Krajský školský úrad v Žiline
Metodicko – pedagogické centrum v Banskej Bystrici
Regionálna Rada mládeže Žilinského kraja

Prešovský kraj

Krajský školský úrad v Prešove
Metodicko – pedagogické centrum v Prešove
Regionálne centrum mládeže v Košiciach
Regionálna Rada mládeže Prešovského kraja

Košický kraj

Krajský školský úrad v Košiciach
Metodicko – pedagogické centrum Prešov, pracovisko v Košiciach
Regionálne centrum mládeže v Košiciach
Regionálna Rada mládeže Košického kraja

Žiacke školské rady

Charakteristika priebehu jednotlivých fokusových stretnutí

Na stretnutí každého kraja boli rozdane informačné a metodické materiály: Participácia študentov na samospráve stredných a vysokých škôl (sociologický výskum), Aj nás sa to týka (metodická príručka, ako zakladať ŠŽR), *Participácia mládeže formou ŽŠR* a materiál z Írska (získali sme ho od Slovenskej pedagogickej spoločnosti pri SAV) a Rakúska (získali sme ho na základe spolupráce s radou žiackych školských rád a ministerstvom školstva v Rakúsku).

Tieto podklady mali možnosť účastníci nájsť aj na www.ziackerady.iuventa.sk.

Každé stretnutie sa začalo úvodom do problematiky žiackych školských rád prezentáciou výsledkov z výskumu a pokračovalo voľnou diskusiou na vybrané otázky. Na záver účastníci prejavili svoje názory v dotazníku. Každé stretnutie trvalo max. 2 hodiny. Diskusia bola nahrávaná na audiozáznam. Všetky fokusové stretnutia moderovala Mária Bošňáková (ÚIPŠ). Neformálneho vzdelávania sa celkovo zúčastnilo 111 účastníkov.

Nitra

V Nitrianskom kraji prejavil záujem o uskutočnenie fokusového stretnutia zástupca Krajského školského úradu. Priestory poskytlo Gymnázium na Párovskej 1 v Nitre. Stretnutie sa uskutočnilo 26. apríla 2006 a zúčastnilo sa ho 23 zástupcov ŽŠR (prílohou je prezenčná listina) a za Iuventu Daniela Kýšková.

Trnava

Stretnutie za Trnavský kraj sa uskutočnilo 27. apríla 2006 v CVČ Kalokagatia na Streleckej 1 v Trnave. Zúčastnilo sa ho 9 zástupcov ŽŠR, za Iuventu Martina Košičiarová.

Bratislava

Spoluprácu pri oslovovaní potenciálnych účastníkov v Bratislavskom kraji ponúkol zástupca VÚC, priestory ponúkla MPC Ševčenkova 11 v Bratislave. Stretnutia uskutočneného 2. mája 2006 sa zúčastnilo 5 účastníkov, za Iuventu Daniela Kýšková.

Košice

Oslovovanie účastníkov stretnutia zabezpečili pracovníci RCM v Košiciach. Priestory poskytla Prírodovedecká fakulta UPJŠ na Jesennej ulici 5. Zúčastnilo sa 5 zástupcov ŽŠR, za Iuventu Martina Košičiarová. Stretnutie sa konalo 3. mája 2006.

Žiacke školské rady

Humenné

Stretnutie za Prešovský kraj sa uskutočnilo 4. mája v Humennom – CVČ Dúha, Nám slobody 48. Iniciatívu pri oslovovaní a poskytnutí priestorov na seba prebral riaditeľ CVČ v Humennom. Zúčastnilo sa ho 9 zástupcov ŽŠR, za Iuventu Martina Košičiarová.

Trenčín

V Trenčianskom kraji boli taktiež pri oslovovaní i pri poskytnutí priestorov pracovníci RCM v Trenčíne. Host'om bol podpredseda VUC J. Božik, ktorý vystúpil v diskusii. Stretnutie sa uskutočnilo 10. mája v RCM. Zúčastnilo sa ho 13 zástupcov ŽŠR. Za Iuventu sa ho zúčastnil Ladislav Macháček.

Banská Bystrica

Rovnako ako v Košiciach a v Trenčíne i v Banskej Bystrici sa organizačne (oslovovanie a priestory) na uskutočnení stretnutia podieľalo RCM Banská Bystrica. Stretnutie sa konalo 23. mája s 15 účastníkmi. Za Iuventu sa stretnutia zúčastnila Martina Košičiarová.

Žilina

V poradí posledné bolo stretnutie za Žilinský kraj. Oslovovať potenciálnych účastníkov sa podujal zástupca Žilinského samosprávneho kraja, priestory pre stretnutie ponúkol Domov mládeže na Hlinskej 1 v Žiline. Stretnutia sa zúčastnilo 32 zástupcov ŽŠR (24. mája 2006), za Iuventu Martina Košičiarová.

Základné poznatky získané zo stretnutí v 8 krajských mestách Slovenska

Okrem informácií z výskumov o aktuálnom stave občianskej participácie stredoškôľakov, právneho rámca samosprávnych orgánov študentov a zahraničných skúseností porovnateľného charakteru snažili sme sa formou riadenej diskusie spoznať názory, postoje a reálne skúsenosti účastníkov k danej problematike. Témou diskusie boli štyri bloky zamerané na:

- vznik a efektívne fungovanie žiackej samosprávy,
- kandidáti na členov žiackej samosprávy a voľby,
- dokumenty, program a rokovania žiackych samospráv,
- zhodnotenie dobrých a zlých skúseností.

Žiacke školské rady

V diskusii odznelo aj niekoľko faktov, ktoré by mali byť predmetom ďalšieho snaženia o vytvorenie podmienok pre neustály rozvoj a efektívne pôsobenie stredoškôľakov formou žiackej samosprávy v školách:

1. Počet členov žiackej školskej rady v súlade so zákonom je 5 až 11. V skutočnosti je počet niekoľkonásobne vyšší z toho dôvodu, že sú zastúpené všetky triedy. Má to význam pri voľbách, ale najmä pri obojstrannom prenose informácií v činnosti žiackej samosprávy.
2. Názov žiacka školská rada vyplývajúci zo zákona sa nepoužíva na všetkých školách, napríklad aj z dôvodu vzniku pred platnosťou zákona väčšinou ako občianskeho združenia alebo neformálneho združenia žiakov školy.
3. Program a činnosť samospráv je často spontánnou reakciou na potreby žiakov alebo najčastejšie organizačným zabezpečením mimo vyučovacích aktivít školy.
4. Nedostatočné je zapájanie sa žiakov školy do činnosti samospráv, často je jej kvalita a uznanie činnosti spájané s osobou predsedu tak v negatívnom, ako aj pozitívnom zmysle.
5. Nedostatočná výmena skúseností a podnetov medzi samosprávami jednotlivých škôl viedla k spájaniu sa v niektorých prípadoch na úrovni mesta, kraja alebo v predchádzajúcom období pokusom o ustanovenie celoslovenskej organizácie.
6. Účastníci v jednotlivých krajoch prejavili záujem o pravidelné kontakty na úrovni kraja. Iniciatíva bola v každom kraji rôzna: RRM, RCM, VÚC, CVČ, KŠÚ, gymnázium.
7. Poskytnutím tlačených metodických materiálov účastníkom a následne ich distribúciou do stredných škôl budeme sledovať záujem a potrebu stredoškôľakov a pedagógov o takúto formu poskytovania informácií a nových podnetov v budúcnosti.

Žiacke školské rady

Prieskum názorov o vzniku a fungovaní ŽŠR na stredných školách a učilištiach

Ladislav Macháček

IUVENTA – úsek rozvoja, Bratislava

V rámci projektu MŠ SR – odbor mládeže zameraného na rozvoj žiackych školských rád v roku 2006 sme (okrem 8 fokusových skupín v krajských mestách Slovenska) uskutočnili aj prieskumnú anketu medzi riaditeľmi, predsedami školských rád a členmi ŽŠR na stredných školách.

Jej cieľom bolo predovšetkým získať potrebné informácie o vzniku a fungovaní ŽŠR na stredných odborných školách a stredných odborných učilištiach na Slovensku. Vychádzali sme z poznatkov, že „hnutie“ ŽŠR na gymnáziách má svoju osobitnú dynamiku vyplývajúcu z ľudských zdrojov so špecifickou motiváciou a kariérnou perspektívou.

Použili sme k tomu dve ankety, z ktorých jedna bola určená riaditeľovi školy a predsedovi školskej rady a druhá študentovi, ktorý je predsedom ŽŠR na škole, alebo je členom školskej rady.

Ankety sme umiestnili na webovú stránku www.ziackerady.iuventa.sk a informovali sme o nej aj 100 účastníkov fokusových stretnutí v 8 krajských mestách. Hlavným prostriedkom distribúcie ankiet bola elektronická pošta. Výskumný tím vychádzal zo skúseností obdobných prieskumných akcií a pokladal v tejto etape takto zvolený spôsob kontaktu s respondentmi za dostatočný. Ankety so sprievodným listom sme rozposlali na elektronické adresy stredných škôl Slovenska, ktoré sme získali z databázy na UIPŠ MŠ SR v Bratislave.

Vrátilo sa 12 ankiet zo stredných odborných škôl a 6 ankiet zo stredných odborných učilišť. Použitie elektronického doručovania ankiet spôsobilo v niektorých prípadoch (4) takú „anonymitu“, že sme nemohli identifikovať sídlo a typ školy. Spoločne sme spracovali informácie z 22 školských zariadení. V niektorých prípadoch sme získali za každú školu tri ankety – riaditeľ, predseda školskej rady a študent – člen ŽŠR alebo študent – člen školskej rady. Vo väčšine prípadov však ide o ankety vedenia školy spoločne so študentom. Celkovo sme analyzovali 44 ankiet.

Žiacke školské rady

Základné informácie získané prieskumom

Zmeny zákona

V ankete sme požiadali našich respondentov, aby sa vyjadrili k zneniu a funkčnosti jednotlivých znení zákona. Väčšina z nich znenie akceptuje. Niektorí však sformulovali zaujímavé námety.

1. Domnievate sa, že zákon č. 596/2003 o štátnej správe v školstve a školskej samospráve v ustanovení §26 Žiacka školská rada tohto zákona výstižne charakterizuje možnosti účasti študentov na samosprávnom živote školy prostredníctvom ŽŠR? Mali by ste nejaké návrhy na jeho zmenu alebo odporúčate nejaké konkrétne upresnenie znenia zákona v tejto oblasti?

A. každá trieda má mať svojho zástupcu v ŽŠR

Zmenili by sme podmienku o počte členov rady na škole. Vhodné je, aby každá trieda mala zástupcu v ŽŠR. Zmena v ustanovení voľby v triede.

SOU dopravné Prešov

B. v školskej rade majú mať študenti nie 1, ale 2 zástupcov

Podľa môjho názoru by bolo vhodné posilniť zastúpenie žiakov v rade školy na 2 členov.

Predseda ŠR SOU Nitra

Vznik ŽŠR a záujem študentov o ich prácu

2. Ako a kedy vznikla ŽŠR na vašej škole, aký je záujem študentov o jej činnosť na škole, ako hodnotíte úroveň činnosti tých, ktorí zastupujú študentov v školskej rade v školskom roku 2005-2006?

Pre stredné odborné školy alebo učilištia je typické presvedčenie vedenia škôl, ako aj študentov pôsobiacich v samospráve školy, že o fungovanie školskej samosprávy nie je veľký záujem. „Záujem“ samotných študentov ovplyvňujú „objektívne“ faktory. Upozorňujeme na tieto tri:

1. Neexistuje ešte tradícia, zabehaná a zažitý ročný algoritmus

Pripomína sa predovšetkým, že naše očakávania a výsledky pôsobenia ŽŠR sú neprimerané aj z časového hľadiska. Na niektorých stredných školách a učilištiach vznikli ŽŠR iba nedávno.

Žiacke školské rady

Stredné odborné školy

ŽŠR vznikla len v minulom školskom roku. Jej činnosť je len v začiatkoch, treba ich veľmi povzbudzovať a motivovať.

Obchodná škola Humenné

ŽŠR vznikla v roku 1997 pri vzniku školy. V roku 2005-2006 neaktívna, sami od seba neorganizujú nič. Môj dojem po celé roky je, že nemajú dôvod odstraňovať nedostatky na škole, lebo vedenie robí maximum, aby študovali bez problémov.

XY

Školská žiacka rada je, ale v praxi nefunguje, no pracuje sa na tom, aby sa to zmenilo.

Riaditeľka, Zsumelka, Kežmarok

Na druhej strane existujú ŽŠR alebo „študentské parlamenty“ na mnohých stredných odborných školách už dávnejšie.

ŽŠR vznikla už na začiatku jej vzniku v SR a nadväzuje na dlhoročnú prácu študentských organizácií na našej škole. U nás študenti vždy mali svoju organizáciu, aj keď vystupovala pod inými menami (do vzniku ŽŠR). Ich podnety a pripomienky i iniciatíva boli vždy brané do úvahy. Záujem študentov je, aj keď ich treba mnohokrát pobádať k aktivite. Úroveň zástupcov študentov v školskom roku 2005-2006 hodnotíme kladne.

XYZ

Naša ŽŠR vznikla pred 10 rokmi a iniciátorom boli žiaci spolu s vedením školy.

Obchodná akadémia Rimavská Sobota

SOU

Podarilo sa nám získať aj príklady na SOU, že ŽŠR nevznikli, prípadne, že vznikli, ale aj zanikli pre malý záujem študentov alebo únavu vedenia školy z nevyhnutnosti neustáleho podnecovania a starostlivosti o participáciu študentov na samosprávnom živote školy. V niektorých prípadoch si študenti volia zástupcu do školskej rady aj v prípade, že ŽŠR nevznikla.

Na našej škole zatiaľ nevznikla žiacka školská rada podľa zákona č. 596/2003. V našej školskej rade majú študenti jedného zvoleného zástupcu, ktorý sa aktívne podieľa na jej rokovaní.

SOU Prievidza

ŽŠR vznikla 6.12.2005. Záujem žiakov je malý, vyžaduje neustále podnecovanie a usmerňovanie zo strany pedagogického koordinátora, resp. ostatných pedagógov školy a členov RŠ.

Na zasadnutiach rady školy sa zástupca ŽŠR zúčastňoval pravidelne a bol aktívny. Riaditeľ, SOU Kremnica

Žiacke školské rady

Študentská rada bola ustanovená v školskom roku 2004-2005, zo začiatku vyvíjala nejakú činnosť, ktorá postupne zanikla. V škole prebieha čulý študentský život aj bez iniciatívy študentskej rady. Komunikácia študentov s vedením školy je dobrá. Vedenie školy je prístupné racionálnym študentským nápadom. (Funguje napr. študentské školské rádio, ktoré vysiela každú prestávku,...)

Riaditeľ a predseda ŠR, SOU Košice

ŽŠR vznikla v školskom roku 2003-2004, jej činnosť sa pomaly rozbiehala, záujem o jej činnosť je pomerne prekvapujúci, žiaci sú aktívni a zodpovední.

Riaditeľ, SOU lesnícke

2. Fungovanie samosprávy predstavuje isté nevyhnutné finančné náklady

Pozoruhodným javom je zistenie, že respondenti majú súčasne aj pripomienky k celkovým podmienkam fungovania ŽŠR, ktoré participáciu mladých ľudí na samospráve limitujú. Veľmi dobre to demonštruje konfrontácia možnosti financovania ŽŠR a študentských parlamentov z rozpočtu miest.

Škola nemôže z rozpočtu (ktorý je úbohý) hradiť náklady na činnosť ŽŠR

Predseda ŠR, Obchodná škola Humenné

V študentskom parlamente mesta to vyzerá ináč – je veľmi aktívny vďaka finančnej podpore mesta.

Riaditeľ, Združená stredná škola umelecká Kežmarok

3. Podstatnou stránkou je však otázka informovanosti

Študenti a vedenia školy majú istú kapacitu informácií o zákonnej možnosti vzniku žiackej školskej samosprávy a o otázke chápania jej poslania aj ako „neformálneho vzdelávania“ k demokratickému aktívnemu občianstvu.

Prvým zistením je, že študenti nie sú dostatočne systematicky informovaní o existencii zákona a poslaní ŽŠR s potrebným predstihom.

O žiackej školskej rade mi neboli poskytnuté žiadne informácie až do uskutočnenia volieb do ŽŠR.

Študent, SOU Nitra

O tomto zákone som počula, no neviem, čo presne obsahuje. Ďakujem za upozornenie, rada si tento zákon pozriem.

Obchodná škola Humenné

Je však dosť dôkazov, že na niektorých školách sa využívajú najrozličnejšie možnosti poskytovania informácií.

O ŽŠR som sa dozvedela najmä na triednických hodinách.

Obchodná akadémia Rimavská Sobota

Bol som poučený o činnosti ŽŠR predsedníčkou a dostal som aj plán činnosti.

Študent ŽŠR, ZŠŠ Kukučínova

Žiacke školské rady

O žiackej školskej rade sme sa prvýkrát dozvedeli od zasadnutia ŽŠR, kde nás vedenie školy informovalo podrobne o jej povinnostiach, úlohách a právach. Na hodine ON, Nos, tr. hod. sme uvedenú problematiku preberali a prispôsobili úlohy pre tú ktorú triedu.

Študent, Združ. stred. šk. drev. Krásno nad Kysucou

O ŽŠR nás informoval na triednickej hodine náš triedny učiteľ. Hovoril o jej poslaní, o jej fungovaní a žiadal nás aktívne sa zúčastňovať na jej činnosti.

Študent, SOU Kremnica

Oslovila ma koordinátorka činnosti ŽŠR a o jej činnosti sa učíme na hodine OBN.

Študent, SOU lesnícke

Na niektorých školách sa vedenie školy k projektu ŽŠR postavilo zodpovedne a koncepčne. Zákon sa využíva ako východisko, definuje sa postavenie ŽŠR vo vzťahu k vedeniu školy, škola ustanovuje tzv. koordinátora a pod.

Zákon je postačujúci, vedenie školy návrhy, pripomienky ŽŠR prejednáva na vedení školy a vždy hľadá možnosti realizácie. Štatút ŽŠR je na to, aby si ho vypracovali v ich tendenciách a doplnili ročným plánom. ŽŠR vznikla roku 2000. Na našej škole je ŽŠR postavená na úroveň poradného orgánu školy. Je v súčinnosti s plánom hlavných úloh školy na šk. r. 2005-2006, činnosť študentov je toho dôkazom. S ich prácou ako riaditeľ školy som spokojný, lebo sú tvoriví a zodpovední a cieľavedomí.

Riaditeľ, Združ. stred. šk. drev. Krásno nad Kysucou

Žiacka školská rada je samosprávny útvar, ktorý sprostredkováva požiadavky, ale aj sťažnosti študentov vedeniu školy.

Študent ŽŠR, XY

Pozitívne príklady

3. Na škole sa iste spomína „dobrý príklad“ toho, ako sa z iniciatívy žiakov - študentov (ŽŠR) a pomocou ich aktívnej spoluúčasti podaril identifikovať dôležitý problém, ktorého vyriešenie prospelo nielen rozvoju školy, ale poskytlo aj samotným študentom „zážitok“ z toho, ako funguje demokracia, upevnilo v nich presvedčenie, že sú právoplatnými členmi školskej samosprávy. Stručne nám takýto „úspešný“ príbeh opíšte.

ŽŠR alebo študentské parlamenty sú nástrojom, ktorého prostredníctvom sa skutočná potreba alebo záujem študentov môže artikulovať a realizovať. Dôležité je poznanie, že medzi uvedenými pozitívnymi príkladmi nie sú iba aktivity z oblasti záujmových činností študentov vo voľnom čase.

Žiacke školské rady

Našli sme príklad vplyvu študentov na voľbu riaditeľa školy, ich účasť na tvorbe plánu práce školy, úpravách školského poriadku, pracovného prostredia, didaktických pomôcok, riešenia vzťahov žiakov a učiteľov a pod. To sú aktivity, ktoré sú v súlade s poslaním školskej samosprávy a študentskej participácie.

Riešili sme odmeny žiakom na konci školského roka a pri rôznych súťažiach. Napr. dohoda s vedením školy o odmeňovaní študentov na konci školského roka.

Študenti navrhli ako odmeny praktické pomôcky, ktoré využijú v škole.

Školská rada, Stredná škola podnikania Strážske

Žiaci sa prostredníctvom ŽŠR zúčastnili na zriadení školského bufetu, tvoria jedálny lístok ŠJ, navrhujú názvy školských súťaží.

Združená stredná škola hotelových služieb Humenné

Žiacka rada sa podieľa na úpravách školského poriadku.

Študent, Stredná priemyselná škola dopravná Strážske

Myslím si, že dobrým príkladom je to, že plán práce zostavujeme podľa pripomienok, požiadaviek, predstáv žiakov našej školy.

Študent, Obch. škola R.. Sobota

Napr. rozšírenie počítačovej siete

Riaditeľ, Obchodná škola Humenné

U nás bol asi „dobrý príklad“ hlavne to, že sme túto radu spravili, aby mohol každý vyjadriť svoj názor. Naš najväčší problém boli naše školské WC, z ktorých v priebehu roka väčšinu opravili. Opravili sa skôr aj vďaka nášmu upozorneniu, taktiež našej štvrtáckej fyzickej práci.

Študent, Obchodná akadémia Humenné

Pravidelné stretnutia výboru ŽŠR a vedenia umožňujú rýchle reagovanie na vzniknuté problémy a ich riešenie. V tomto školskom roku sme sa zamerali hlavne na humanizáciu vzťahu učiteľ- študent prípravou takých akcií, ako je imatrikulácia, deň učiteľov – športové akcie študentov a učiteľov, rozlúčka s maturantmi, spolupráca s UNICEF, charitatívne akcie.

Predseda ŽŠR, Združená stredná škola služieb Prešov

ŽŠR si zobrala patronát nad záškoláctvom žiakov, odstránením krádeží na škole, zúčastňuje sa projektov školy. Akcie, ktoré organizuje ŽŠR sú zámerne tvorené tak, aby mali výchovný vplyv na žiakov, na profesijné zameranie a formovanie osobnosti žiakov.

Riaditeľ, Združ. stred. šk. drev. Krásno nad Kysucou

Stredné odborné učilišťa

Žiacka rada sa zapojila napr. do petície proti novým MS, reagovala na hanlivý článok o našej škole v miestnej tlači.

Žiacke školské rady

SOU dopravné Prešov

Pri realizácii výberového konania na funkciu riaditeľa školy, keď obaja kandidáti pochádzali z pedagogického zboru, zástupca žiakov organizoval anketu medzi žiakmi školy a jej výsledky dôrazne presadzoval pri hlasovaní i napriek silnému nátlaku zo strany jedného z kandidátov, čím zásadne ovplyvnil výsledky výberového konania.

Predseda, ŠR SOU

Školská rada a študenti

Citlivou otázkou je pôsobenie zástupcu ŽŠR v školskej rade. Je to niekedy dosť utajovaná a nediskutovaná otázka. V niektorých prípadoch nie je celkom jasné, ako sa študent stáva členom školskej rady, kto ho vyberá a ako si získava legitimizáciu zastupovať ŽŠR alebo študentov školy.

Máme poznatky o tom, že cyklus rýchlej obmeny študentov v škole a teda aj v ŽŠR je dôležitý faktor obmedzeného uplatnenia sa študentov. Ak je to skúsenejší žiak z vyššieho ročníka, má iba malý čas na adaptáciu a aktívnejšie pôsobenie (október – marec).

Školská rada v Humennom pôsobí veľa rokov, ale naša zástupkyňa (študentka) je tam len od októbra 2005. Má malé skúsenosti, ale na všetkých aktivitách sa zúčastňuje.

Obchodná akadémia, Humenné

Na škole nemáme ŽIACKU ŠKOLSKÚ RADU. Jedna študentka zvolená študentmi školy je členkou rady školy.

Rada školy Bernolákovo

Záujem žiakov o činnosť v ŽŠR veľký nie je. Obyčajne ide o žiakov aktívnych aj v iných mimoškolských aktivitách. Úroveň činnosti zástupcov v ŽŠR je primeraná veku. Postrádam samostatnosť a flexibilitu žiakov.

Predseda, ŠR ZSŠ Kukučínova

ŽŠR vznikla na podnet vedenia školy. Voľby sa konali v triedach samostatne v dňoch od 19.4.2006 do 25.4.2006. (Dĺžka trvania volieb je z dôvodu cyklického vyučovania) ŽŠR má 5 členov a dočasne zastupujúceho predsedu.

Študent, Združená SŠ poľnoh. Mošovce

Žiacka školská rada a sídlo školy

4. Školská rada na vašej škole má isté možnosti ovplyvňovať život študentov aj v mieste svojho sídla a regiónu prostredníctvom svojich zástupcov v obecnej alebo územnej školskej rade. Môžete nás informovať o svojich skúsenostiach?

Žiacke školské rady

Školy s dlhoročnou tradíciou pôsobenia v sídle majú už tradičné formy komunikácie s občanmi, ktoré sú všeobecne akceptované a podporované vedením školy. Tieto užitočné a osvedčené formy aktivít študentov v sídle alebo aj v širšom okolí školy nie sú teda priamo spojené s fungovaním ŽŠR v zmysle zákona.

Stredné odborné školy

V mieste sídla sa študenti realizovali pri akciách: Kvapka krvi, Deň narcisov, UNICEF: Modrý gombík, Biela ceruzka, Jablko na cigaretu

Obchodná škola Humenné

Zatiaľ nemáme skúsenosti, pripravuje sa však vznik mládežníckeho parlamentu mesta

ZSSS Prešov

Naša ŽŠR je zviditeľnená nielen v škole, ale aj v meste pôsobnosť školy, a to projektom Zelená škola, projektom Záchrana skokana zeleného, Odpady a my, športovými súťažami, odbornými súťažami a tiež záujmovým vzdelávaním na škole - krúžky. ŽŠR iniciovala program – recyklácia odpadu pod názvom Odpad a my. V pôsobnosti sídla školy informovala obyvateľov o skládkach odpadov, triedení odpadov, ochrane životného prostredia nielen školy, ale aj mesta.

Riaditeľ, Združ. stred. šk. drev. Krásno nad Kysucou

ŽŠR má zástupcu v informačnom centre mladých, ktoré organizuje krátkodobé brigády, poskytuje informácie o možnostiach zapojiť sa do charitatívnych podujatí a pomoci psychológa.

Predseda školskej rady, Združená stredná škola poľnohospodárska Topoľčany

ŽŠR medzi sebou (pokiaľ mám informácie) nekooperujú.

Riaditeľ XY

Zástupcovia ŽŠR našej školy sa pravidelne zúčastňujú zasadnutí študentskej rady na území mesta. Boli prijatí aj primátorom Rožňavy, kde predniesli svoje požiadavky ohľadom využitia voľného času a možností mládeže na svoju záujmovú činnosť na území mesta.

Riaditeľ, stredná škola XZY Rožňava

SOU

Zástupca ŽŠR sa zúčastňuje na stretnutiach zástupcov ŽR škôl v Prešove a okolí.

Na zasadnutiach potom referuje o obsahu týchto zasadnutí.

SOU dopravné Prešov

Úzka spolupráca s inštitúciou DOMINO, napr. výsadba zelene Chrenová, ŽŠR výborne zorganizovala hromadný odber krvi.

Riaditeľ, SOU Nitra

Žiacke školské rady

Naša školská rada veľmi aktívne ovplyvňuje život študentov nášho mesta. Robíme aktivity ako výuka prvej pomoci pre základné a stredné školy, venujeme sa darcovstvu krvi, pracujeme v rámci projektu Evička a deti (zdravý životný štýl detí materských škôl), Zdravý úsmev (1. ročníky ZŠ), HIV a AIDS – sviečkový pochod mestom...

Riaditeľ, XYZ

Záver sociologického prieskumu

Námety respondentov zo SOŠ a SOU naznačujú potrebu znovu premyslieť:

1. Procedúru a základné ustanovenia o voľbách do ŽŠR, aby predstavovali školu demokracie a nie školu „manipulácie“ s demokraciou. Medzi nimi sú dve konkrétne požiadavky: každá trieda má mať zástupcu v ŽŠR a v školskej rade by mali študentov zastupovať dvaja členovia.

2. Tvorbu rozpočtu školy tak, aby sa súčasťou nákladov na fungovanie školskej samosprávy stala aj účelová položka na fungovanie ŽŠR. Je tu možné hľadať riešenie pre nezávislé financovanie ŽŠR priamo z rozpočtu MŠ SR na mládežnícke participatívne projekty.

3. Zaradiť do obsahu predmetu hodín občianskej výchovy, občianskej náuky alebo náuky o spoločnosti „štandardnú“ informáciu o zákone a jeho poslaní už na prvé dve vyučovacie hodiny začiatkom školského roka tak, aby v každom prípade predchádzali volebnej procedúre vzniku alebo každoročnej demokratickej obnove existujúcej ŽŠR.

4. Metodicko-vzdelávací kurz pre riaditeľov škôl a predsedov školských rád uskutočniť v spolupráci s metodickými centrami v roku 2007. Umožniť im, aby nielen získavali nové informácie o mladej generácii a jej výchove k demokratickému občianstvu. Poskytnúť im príležitosť na výmenu skúseností a možnosť prezentovať úspešné žiacke rady na krajskej a neskoršie aj celoslovenskej úrovni v roku 2007 (17.11.)

Záver pre sociologický výskum samosprávy v roku 2007

1. V projekte výskumu treba zabezpečiť reprezentatívne zastúpenie všetkých typov stredných škôl – gymnáziá, SOŠ, SOU.

2. V tomto roku nevenovať pozornosť samospráve na vysokých školách.

3. Okrem kvantitatívneho sociologického výskumu na stredných školách a učilištiach uskutočniť kvalitatívny výskum tzv. študentských parlamentov v mestách.

Žiacke školské rady

4. Osobitne venovať pozornosť postupu, ako sa študent školy stáva členom školskej rady, ako je tento proces demokratický a ako je zabezpečená spätná väzba študenta so ŽŠR.

Záver

Výsledky prieskumu potvrdzujú naše poznanie, že dochádza ku koncepcnej zámene. Skúsenosť slabého záujmu študentov o činnosť ŽŠR vedie rovnako aktívnych študentov, ako aj riaditeľov škôl k myšlienke, že bude lepšie, ak vznikne nejaká malá skupinka aktívnych študentov, ktorá ako „organizácia stredoškolskej mládeže“ bude lepšie zastupovať záujmy stredoškolákov na danej škole. Takéto združenie študentov môže existovať na škole, v krajskom regióne alebo na celoslovenskej úrovni. V žiadnom prípade nemôže zastúpiť žiacke školské rady ako nástroje „zastupiteľskej demokracie“, ako nástroj neformálneho vzdelávania. ŽŠR je formou neformálneho vzdelávania a nevyhnutnou súčasťou občianskej výchovy.

Najmä tam, kde mali negatívne poznatky, treba vychádzať z toho, že ide o nikdy nekončiaci proces učenia sa demokracii pre občiansky život, získavanie znalostí a skúseností v oblasti zastupiteľskej demokracie. Nemožno túto formu odpísať len preto, že mladí ľudia nemajú záujem, alebo preto, že aj bez toho to ide dobre.

Bratislava 19.07.2006

Príloha

Anketa pre riaditeľa (riaditeľku) školy a predsedu (predsedkyňu) školskej rady

Odpovedajte stručne (2 až 3 vety), spolu maximálne na 20 až 30 riadkov. (Formulácie otázok neodpisujte, uveďte iba otázka 1, otázka 2, otázka 3, otázka 4)

1. Domnievate sa, že zákon č. 596/2003 o štátnej správe v školstve a školskej samospráve v ustanovení §26 *Žiacka školská rada* tohto zákona výstižne charakterizuje možnosti účasti študentov na samosprávnom živote školy prostredníctvom ŽŠR? Mali by ste nejaké **návrhy na jeho zmenu**, alebo odporúčate nejaké konkrétne upresnenie znenia zákona v tejto oblasti?

Žiacke školské rady

2. Ako a kedy vznikla ŽŠR na vašej škole, aký je **záujem študentov o jej činnosť na škole**, ako hodnotíte **úroveň činnosti tých, ktorí zastupujú študentov** v školskej rade v školskom roku 2005-2006?

3. Na škole sa iste spomína „dobrý príklad“ toho, ako sa z iniciatívy žiakov - študentov (ŽŠR) a pomocou ich aktívnej spoluúčasti podaril identifikovať dôležitý problém, ktorého vyriešenie prospelo nielen rozvoju školy, ale poskytlo aj samotným študentom „zážitok“ z toho, ako funguje demokracia, upevnilo v nich presvedčenie, že sú právoplatnými členmi školskej samosprávy. Stručne nám takýto „úspešný“ príbeh opíšte.

4. Školská rada na vašej škole má isté možnosti ovplyvňovať život študentov aj v mieste svojho sídla a v regióne prostredníctvom svojich zástupcov v obecnej alebo územnej školskej rade. Môžete nás informovať o svojich skúsenostiach?

Anketa pre študenta – predsedu / člena žiackej školskej rady

1. Poznáte zákon č. 596/2003 o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a najmä jeho ustanovenie §26 *Žiacka školská rada*. Domnievate sa, že výstižne charakterizuje možnosti účasti študentov na samosprávnom živote školy prostredníctvom ŽŠR?

2. Dozvedeli ste sa, alebo učili ste sa niečo o **žiackej školskej rade**, jej poslaní na hodine občianskej výchovy (náuka o spoločnosti) či na triednickej hodine alebo skôr na nejakej prednáške alebo z publikácie, letáčka, internetu?

3. Ako (kedy) vznikla ŽŠR na vašej škole, kto bol iniciátorom jej vzniku, aký je **záujem študentov o jej činnosť na škole**?

4. Na škole sa iste spomína „dobrý príklad“ toho, ako sa pomocou študentov podaril identifikovať dôležitý problém, ktorého vyriešenie prospelo nielen rozvoju školy, ale poskytlo aj samotným študentom „zážitok“ z toho, ako funguje demokracia, upevnilo v nich presvedčenie, že sú právoplatnými členmi školskej samosprávy. Stručne nám takýto „úspešný“ príbeh opíšte.

Vedecká konferencia

Príhovor

Tatiana Rosová
Poslankyňa NR SR

Dobrý deň, milí priatelia,

snáď môžem povedať aj „milé kolegyne poslankyne a kolegovia poslanci“. Keďže ak my, poslanci zastupujeme v národnej rade našich voličov – občanov, rovnako vy v žiackych radách reprezentujete vašich voličov – spolužiakov.

Mám také šťastie alebo nešťastie: prvé, čo každé ráno vidím z okna, je jedna škola. Je to stará škola, a jej múry poznajú tisíce študentských príbehov. Niektoré z tých príbehov poznám aj ja sama, pretože v tej škole maturovali obaja moji rodičia, ja, a aj moja dcéra. Keď som ráno pri pohľade z okna uvažovala o téme Vášho dnešného stretnutia, uvedomila som si, že to nie sú len príbehy študentských úspechov, jednotiek či pätoriek, príbehy študentských lások. Múry tej školy by mohli rozprávať aj o tom, či a ako mohli – a aj chceli – žiaci spolurozhodovať o živote školy, o sebe samých. A uvedomila som si jednu vec: miera a spôsob participácie – spoluúčasti žiakov na živote školy v každom období veľmi presne odrážala mieru a spôsob participácie občanov v živote spoločnosti. A teda aj mieru slobody a zodpovednosti.

V generácii mojich rodičov bolo vedenie školy stelesnením idey diktatúry proletariátu: riaditeľ – možno kedysi dobrý robotník, ale bez akejkoľvek pedagogickej či riadiacej kvalifikácie – bol bábkou v rukách vyššej moci. Participácia študentov končila na úrovni triedy, aj to v limitoch všeobecnej neslobody. Ale mladí ľudia v každej generácii slobodu potrebujú. Každý piaty žiak z tej triedy po roku 1968 opustil svoju vlasť, a išiel hľadať slobodu v cudzom svete. Uprednostnili slobodu, a to s vedomím, že sa možno nikdy nebudú smieť vrátiť, že možno už nikdy nevidia svojich blízkych.

Keď moja škola zapisovala príbehy mojich rovesníkov, z hľadiska spoluúčasti – participácie študentov na chode školy – to bol príbeh predstieranania. A presne tak to bolo aj v spoločnosti: všetko bolo „akože“. Hovoril sa vtip, že základom socialistického zriadenia je dohoda medzi občanmi a štátom: „ľudia sa budú tváriť, že pracujú a štát sa bude tváriť, že ich za to platí“. Ale to predstieranie bolo vo všetkom. Moc si uvedomovala, že sa patrí budiť zdanie istej miery slobody a demokracie. Študenti mali svojich zástupcov: funkcionárov Socialistického zväzu mládeže. A ten bol veľkou školou pretvárkou a kompromisu s mocou. „Vy sa budete tváriť, že veríte našej ideológii, my vám za to kde tu povolíme zabaviť sa, nadýchnuť sa slobody, aj vypočujeme Váš názor. Ale samozrejme, v presných a prísnych limitoch. A beda, keď

ich prekročíte.“ Netáram. Raz sme to totiž skúsili. Celé gymnázium sa dohodlo, že na prvého apríla prideme do školy nie po jednom, ale sa najskôr zhromaždíme na dvoch miestach a prideme tesne pred začatím vyučovania, všetci naraz. Nevinný aprílový žart. Lenže – aj prejav schopnosti zorganizovať niečo samostatne, bez schvaľovania, bez povolenia. Organizátori tohto žartu – dnes by sme povedali happeningu – dostali nielen trojku zo správania, ale nedostali odporúčenie na štúdium na vysokej škole. A to sa rovnalo rozsudku.

Iné príbehy sa začali v mojej škole písať po Novembri 1989. Po tom, keď sa sloboda a demokracia, a s nimi aj participácia občanov na správe vecí verejných, pomerne rýchlo stali samozrejmosťou. To už bol napríklad aj príbeh mojej dcéry a jej spolužiakov. Ale nebol to jasavý príbeh o tom, ako študenti dostali právo podieľať sa na správe školy, chopili sa ho a všetko sa na dobré obrátilo. Pretože sa ukázalo, že sloboda bez vôle participovať, bez ochoty znášať aj zodpovednosť, je len slobodou potenciálnou. Ostáva nevyužitou možnosťou. A otvára priestor ľahostajnosti.

Nestačia teda len podmienky, nestačí zákon. Áno, dnes sú žiacke rady jednou z foriem samosprávy škôl, a pre Vás, študentov, zrejme tou najdôležitejšou.

Určite je dôležité diskutovať o tom, či je napríklad počet päť až jedenásť členov postačujúci, alebo má mať svojho člena rady každá trieda. O tom, koľko zástupcov študentov by malo byť v rade školy. Jeden, dvaja? A aj o tom, či to stanoviť zákonom alebo ponechať to na štatútoch tej ktorej školy. Mňa ako poslankyňu veľmi zaujíma, čo si o tom myslíte, aké sú Vaše skúsenosti. A ako by sme sa mohli, ak treba, priblížiť k tomu, aby predpoklady na Vašu participáciu boli lepšie. No dobré podmienky sú len začiatkom. Pretože potom prichádza na scénu niečo, čo neovplyvní ani zákon, ani štatút. A to vôľa. Chut' zapájať sa, komunikovať, byť pri tom.

Totíž, všade tam, kde je funkčná žiacka rada – ako sa ukazuje z praxe – sa študenti, z iniciatívy žiackej rady, zúčastňujú aj iných aktivít. Takých, ktoré nie sú úzko späté so životom na škole. Ale aktivít, ktoré sú prínosné aj pre ďalších ľudí; v obci, v meste. Myslím si, že takéto príklady hovoria jasnou rečou: ak sa zaujímate o naše vlastné, školské problémy, a snažíme sa ich riešiť, zisťujeme, že sú tu aj iné problémy. Problémy iných ľudí. A aj vedomie, že každý z nás môže mať podiel na ich riešení.

Preto som veľmi rada, že Vás tu dnes stretávam; Vás, ktorí ste tomu porozumeli, a budete sa usilovať to preniesť aj ďalej. Na vašich rovesníkov, ale aj do Vášho budúceho života. My sa na to pokúsime vytvárať čo najlepšie predpoklady, podmienky. A je na Vás, ako s nimi naložíte. Či ich necháte tak, nech si zostanú predpokladmi, podmienkami. Alebo ich využijete naplno. Ja sa, samozrejme, prihovám za tú druhú možnosť. Pretože to má zmysel. A pretože Vám to snáď prináša aj radosť a zadost'učinenie. A pre nás všetkých aj nádej, že Vašu skúsenosť raz zúročíte v prospech širších komunít, aj v prospech Slovenska.

Bratislava 15.11.2006

Participácia mládeže a samospráva na škole

Ladislav Macháček
IUVENTA, Bratislava

Pri obhajobe *Národnej správy o situácii mládeže na Slovensku* v Štrasburgu (11.10.2005) sme pravdivo uviedli, že u nás mladí ľudia strácajú záujem o politiku, prejavujú nedôveru k inštitúciám právneho štátu, majú tendenciu podporovať autokratické formy riadenia života v spoločnosti. Nám sa to zdá už celkom normálne, ale európske inštitúcie úpenlivo volajú: zastavme vznikajúcu hrozbu „občianskeho deficitu mládeže“. Biela kniha o mládeži (2001), ktorá prezentuje ucelenú predstavu Európskej únie o mládeži a mládežníckej politike, pripomína, že demokratické politické systémy závisia od pripravenosti svojich občanov aktívne participovať na občianskom a politickom živote a demokratické vládnutie (governance) vyžaduje aj ochotu mladých občanov Európy venovať sa verejným otázkam.

Občianska participácia, ktorá sa prejavuje v rozličných formách (dialóg, verejná diskusia, petície, zhromaždenia, demonštrácie, združovanie, voľby do zastupiteľstiev rozličnej úrovne a pod.) – pochopiteľne aj keď odlišnou silou – **legitimizuje** politický systém označovaný ako zastupiteľská alebo parlamentná demokracia.

Mladí ľudia po získaní občianskych práv sa nezúčastňujú na tomto procese v takom počte, ako by sa očakávalo. Prinajmenšom sa zdá, že aj záujem mladých o prácu v občianskych združeniach mládeže najrozličnejších orientácií dosahuje v ostatných desiatich rokoch svoj „strop“, alebo naráža na akúsi neviditeľnú a neprekonateľnú „bariéru“.

Istou nádejou na reálne zvýšenie záujmu mladých ľudí o veci verejné v budúcnosti, najmä však o vyššiu účasť na voľbách do miestneho a krajského zastupiteľstva alebo v národných a európskych parlamentných voľbách je predovšetkým nová **štruktúrna príležitosť – žiacke školské rady na stredných školách**.

Postarší, ale aj tí mladší sa mohli od svojho detstva stretnúť s rozličnými formami pseudoparticipácie.

■ Príkazy participácie

nesú plagáty pri manifestácii alebo demonštrácii

■ Dekorácia

sú na podujatí bez toho, aby bol nato dôvod (zaplniť sálu?)

■ Alibi-účasť

nemajú žiadnu možnosť ovplyvniť výsledky zhromaždenia v škole

Takže niet sa čo čudovať, že aj k ŽŠR sa pristupuje nielen s nádejou ako k novej, zatiaľ ešte nie celkom sprofanovanej participačnej príležitosti mladých ľudí, ktorú sme nazvali **neformálna škola demokracie**, ale aj s istou ostrážitosťou.

V škole sa žiaci síce **učia o demokracii** na hodinách občianskej výchovy, ale či si to pripúšťame, alebo nie, **demokracii sa učia** predovšetkým prostredníctvom toho, aké vedenie školy dokáže menovať a podporovať školská rada (s jedným zástupcom spomedzi študentov), prípadne aké možnosti iniciatív a spolurozhodovania má žiacka školská rada o tom, ako bude škola fungovať a rozvíjať sa (čo sa tam bude učiť, akí budú učitelia, či sa konečne opravia „rest room“, alebo sa zakúpi najprv didaktická technika).

Podstatou a obsahom **neformálneho učenia sa demokracii** je účasť mladých ľudí na sociálnej akcii, ktorá sleduje sociálnu zmenu. Pasivita, prispôsobenie a rezignácia vznikajú z každodennej skúsenosti, že náš svet je v istom slova zmysle "hotový", **že sa s ničím nedá hýbať, že naše vlastné nápady sú nerealizovateľné a problémy neriešiteľné**.

Nedávny konflikt študentov a učiteľov v Trnave ukázal, že je tu vždy nádej na zmenu nášho zabehaného školského sveta. Artikulácia problému a záujmov študentov na verejnosti, komunikácia medzi študentmi a učiteľmi ukázala, že prezentovať a obhajovať svoje záujmy si vyžaduje od mladých ľudí nielen odvahu, ale aj isté **intelektuálne** (ako napríklad schopnosť získať, hodnotiť a prezentovať informácie) a **participačné kompetencie** (v študentskom štrajku rozvíjali svoje **participačné zručnosti** pri získavaní podpory a dôvery partnerov).

Po roku 1989 škola mohla a teraz dokonca zo zákona (aj keď nemusí), by mala otvárať žiakom vhodné oblasti pre spoluzodpovednosť, aby si ešte v škole mohli osvojiť praktické postupy, ako si uplatňovať svoje občianske práva a povinnosti. Tradičné formy výchovy k občianstvu v našej škole vysvetľujú, že naši žiaci dosahujú dobré výsledky v oblasti *faktografických vedomostí*. Majú však aj značné problémy porozumieť textu a svoje znalosti správne využiť. Kladieme si otázku, ako a kde vlastne chybujeme.

Je zrejme aj to, že niektoré súvislosti fungovania demokracie v slovenskej spoločnosti nepochopíme nikdy. Ale mladí ľudia by si mohli niečo lepšie zapamätať a niečomu lepšie porozumieť, ak by mali možnosť do niečoho sa zapojiť, ak by sa **učili demokracii jednoducho robením demokracie**, hoci iba v škole. Aj šoférovať sa v autoškole neučíme iba teoreticky a na tréžeri. Máme

Žiacke školské rady

praktické cvičenie jazdou na parkovisku alebo na málo frekventovaných komunikáciách.

Takúto „zážitkovú pedagogiku“ praktického učenia sa demokracii môže stredná škola žiakom poskytnúť iba vtedy, ak sa voľba nových členov ŽŠR a ich predsedu bude realizovať pravidelne každý rok, ak sa ŽŠR bude brať vážne ako partner vedenia školy nielen v oblasti záujmovej mimoškolskej činnosti. To potom môže byť skutočnou neformálnou školou demokracie a prípravou študentov na ich plnohodnotné občianstvo.

Výsledky prieskumu formou fokusových skupín v krajských mestách Slovenska a sociologickej ankety medzi študentmi stredných odborných škôl a učilišť v tomto roku potvrdzujú, že malý záujem študentov o činnosť ŽŠR vedie aktívnych študentov, ako aj riaditeľov škôl k myšlienke, že bude lepšie, ak sa nejaká malá skupinka aktívnych študentov premení na „združenie stredoškolskej mládeže“, ktoré bude lepšie zastupovať záujmy stredoškolákov na danej škole. Pravda, nikto nepopiera, že takéto združenie „aktívnych“ stredoškolákov môže a dokonca by malo existovať či už v škole, v kraji alebo na celoslovenskej úrovni.

V žiadnom prípade nemôže takýto spolok študentov zastúpiť žiacke školské rady ako nástroj „zastupiteľskej demokracie“ tak, ako nemôže zastúpiť 150 mimoriadne aktívnych občanov známych z tretieho sektora rovnaký počet niekedy, povedzme si to úprimne, aj dobre utajených poslancov NR SR, zvolených v nedávnych predčasných parlamentných voľbách.

Najmä tam, kde zistili že nikto nemá záujem kandidovať, že voliť prichádza iba malý počet študentov, že aj tí, čo sa nechali zvoliť, potom odrazu prestanú mať o činnosť záujem, že vedenie školy nerešpektuje návrhy a požiadavky ŽŠR, mali by vychádzať z toho, že ide o „neverending story“ učenia sa demokracii pre občiansky život, získavanie znalostí a skúseností v oblasti zastupiteľskej demokracie.

Nemožno túto formu „odpísať“ len preto, že mladí ľudia nemajú záujem kandidovať a voliť alebo preto, že aj bez toho – t.j. bez ŽŠR – to ide dobre. Napr. tak, že si riaditeľ vyberie do školskej rady nejakého ochotného študenta bez toho, aby bol zvoleným členom ŽŠR, alebo bez toho, aby ho existujúca ŽŠR delegovala. Pritom môžu byť motívy oboch – riaditeľa i študenta – tie najčistejšie.

Prečo vlastne nemajú študenti na niektorých školách záujem o účasť v ŽŠR? Výsledky výskumu stredoškolskej a vysokoškolskej mládeže naznačujú, že podiel skupiny študentov s preferenciou rozvíjania skupinového života a uplatnenie svojich schopností v prospech fungovania tejto skupiny, teda mladých ľudí zameraných na uplatnenie svojich bytostných síl aj v oblasti politickej alebo občianskej je relatívne malý (9%-10%), či už ide o stredné alebo aj vysoké školy.

Žiacke školské rady

To značí nielen to, že Martinov a Martiniek nie je dnes až tak veľa, ale aj to, že nikdy ich vlastne ani viac nebolo a rozhodne ani nikdy nebude. Len si to treba uvedomiť a nepanikáriť.

Zisťovanie rozličných úrovní participácie stredoškolákov na samosprávnom živote školy potvrdilo, že sa už utvára akási participačná pyramída - podobná budove Slovenského rozhlasu v Bratislave – ktorá vyjadruje logiku zastupiteľskej demokracie.

■ INFORMOVANOSŤ

75% stredoškolákov vie o tom, že na škole je ŽŠR

■ VOLILI

30% svojich zástupcov do ŽŠR

■ KANDIDOVALI

11% za člena ŽŠR na svojej škole

Participácia študentov na činnosti samosprávnych orgánov škôl nadobúda klasickú hierarchickú podobu – najviac študentov je informovaných o ich existencii, podstatne menej sa zúčastňuje na voľbách, ešte menšia časť sleduje ich činnosť a výsledky aj prípadnou osobnou účasťou na rokovaníach, najmenej z nich sa uchádza o kandidatúru vo voľbách a napokon skutočne aj po voľbách pracuje v žiackych samosprávnych orgánoch. V tom je však podstata zastupiteľskej demokracie.

Milé Martinky a Martinkovia, milí rozprávkoví Klingáčikovia. Vašou spoločnou úlohou je, aby ŽŠR skutočne fungovala, a tak umožňovala riešiť problémy v škole a v jej sídle akosi prirodzene, nenápadne a bez zbytočných škandálov a vyrušovania, ktoré by

Petrov odvádzali od dosahovania vynikajúcich známkov,
Pavlinky od učenia sa a ich športových a kultúrnych koníčkov,
Jozefov od nevyhnutných zárobkových aktivít pre možnosť učiť sa.

Pravda Janky a Jankov od ich orientácie neodradí nič, ba ani im nič nebude prekážať.

Ale ako sme zistili, majú navyše zvláštny „dar“ podozrievať Martinky z kariérisizmu, Martinov zo získavania nezaslúžených výhod, spojených s funkciou v ŽŠR a dokonca zo zneužívania získaného postavenia v osobný prospech.

Takže k občianskej participácii v škole patrí nielen kompetentnosť, ale aj odvaha a čistý štít, ostrý jazyk a brnenie proti znechuteniu a depresii.

Pre vašu občiansku kompetentnosť niečo môžeme urobiť, niečo vás aj naučiť, ale tie ostatné veci sa naučíte sami vtedy, ak to s prácou v žiackych školských radách myslíte vážne a objektívny záujem svojich konškolákov na dobrej škole pokladáte za svoje osobné poslanie.

Žiacke školské rady – cesta humanizácie a prvok demokracie v školstve

Mária Bošňáková
UIPŠ v Bratislave

Možnosť pre žiakov demokraticky ovplyvňovať dianie v škole a participovať na ňom je legislatívne upravená v zákone NR SR č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Zákon je v platnosti od januára 2004. Nás v tomto roku (2006) zaujímal jeho uplatnenie v praxi, t.j. ako je v zmysle § 26 tohto zákona možné ustanoviť na strednej škole žiacku školskú radu, ktorá reprezentuje žiakov strednej školy a zastupuje ich záujmy vo vzťahu k riaditeľovi a vedeniu školy.

Na základe výskumu žiackych školských rád²¹ môžeme uviesť niekoľko dôležitých faktov:

- 2/3 stredných škôl na Slovensku majú ustanovenú žiacku samosprávu a je pravdepodobné, že ich počet sa bude zvyšovať.
- Členovia žiackej školskej rady zastupujú záujmy žiakov strednej školy, sú ich reprezentantmi vo vzťahu k riaditeľovi a vedeniu školy. Prostredníctvom zvolených členov sa žiaci školy:
 - vyjadrujú k podstatným otázkam, návrhom a opatreniam školy v oblasti výchovy a vzdelávania,
 - podieľajú sa na tvorbe a dodržiavaní školského poriadku,
 - predkladajú riaditeľovi a vedeniu školy návrhy a stanoviská, na ktorých sa dohodli.
- Zvolení členovia žiackej rady môžu zastupovať žiakov školy aj navonok, napr. reprezentovať školu v príslušnom regióne v spolupráci s ďalšími mládežníckymi subjektami, napr. v mestskej rade mládeže alebo v mestskom detskom a mládežníckom parlamente.
- Škola sa môže stať prvým miestom pre získavanie vedomostí a poznatkov o participácii, demokratickom občianstve, občianskych právach a povinnostiach.

²¹ M. Bošňáková: Žiacke školské rady ako jedna z foriem participácie na živote spoločnosti. Ústav informácií a prognóz školstva, november 2004.

- Existujú tri základné obdobia alebo „vlny“, ktoré podnecovali vznik žiackej samosprávy:
 - a) Po roku 1990 ako prirodzená forma využívania demokratických hodnôt spoločnosti. V tomto období s rôznou intenzitou najmä do roku 1996 vznik žiackej samosprávy na stredných školách iniciovalo mládežnícke občianske združenie Stredoškolský parlament Slovenska. Vznikajúce samosprávy boli najnižšími článkami v štruktúre uvedeného združenia, ich činnosť vychádzala zo stanov uvedeného združenia. Činnosť takto ustanovených žiackych samospráv podliehala aj metodickému vedeniu a finančnému zabezpečeniu prostredníctvom Stredoškolského parlamentu Slovenska.
 - b) Po vzniku Študentskej únie Slovenska (1998) začali sa na stredných školách zakladať najnižšie články novej organizácie. Dá sa povedať, že proces kreovania žiackej samosprávy pod vedením mládežníckeho občianskeho združenia sa zopakoval.
 - c) V roku 2004 nastal ďalší výrazný nárast ustanovenia nových žiackych školských rád na základe nadobudnutia účinnosti zákona 596/2003.
 - Môžeme uviesť všeobecne platné pravidlá pre skvalitnenie činnosti žiackych samospráv, ktoré vyplývajú z doterajších skúseností:
 - a) Žiacke školské rady majú koordinátora (nie je členom) – zástupcu učiteľov, ktorý uľahčuje kontakt rady s vedením školy a pedagógmi.
 - b) Najviac žiackych školských rád vzniklo z iniciatívy vedenia školy, o polovicu menej z iniciatívy samotných žiakov. Ďalej nasleduje spoločná iniciatíva žiakov a vedenia školy a žiakov a pedagógov alebo len pedagógov a objavuje sa aj spojenie žiakov a koordinátora alebo výchovného poradcu.
 - c) Predseda žiackej školskej rady je spravidla delegovaný do školskej rady.
 - d) Niektoré žiacke školské rady rozšírili svoje aktivity aj navonok školy.
 - e) Okrem zakladajúcich dokumentov niektoré žiacke školské rady majú schválený aj samostatný organizačný poriadok alebo časový plán práce.
 - f) Žiacke školské rady si vytvorili štruktúru samostatných oddelení, napr. kultúrnej, športovej činnosti, oddelenie pre styk s vedením školy a pod. Za ich činnosti sú zodpovední príslušní referenti – členovia rady.
 - g) Na niektorých školách sú ustanovené mnohopočetné žiacke rady, v ktorých má zastúpenie každá trieda.
 - h) Reakcia viacerých riaditeľov škôl na mapovanie žiackych samosprávnych orgánov bola pozitívna a očakávajú ďalšiu spoluprácu, napr. aj pritom, ako vzbudiť záujem o aktivitu žiakov v oblasti participácie.

Žiacke školské rady

i) Žiacke školské rady sú ustanovené na niektorých cirkevných a súkromných stredných školách, aj keď to zákon neukladá, ale ich existenciu považuje za potrebnú vedenie školy.

Riaditelia a koordinátori škôl, kde pôsobí žiacka školská rada, hodnotia existenciu žiackeho samosprávneho orgánu vo vzťahu k vedeniu školy, pedagógom alebo ďalším zamestnancom školy pozitívne. Medzi spektrum činností, v ktorých sa v súčasnosti žiacke školské rady realizujú najčastejšie, alebo ich ovplyvnili pozitívne, patria najmä tradičné podujatia školy (imatrikulácia, ples...). Podieľajú sa na vzniku alebo organizácii mimovyučovacích záujmových aktivít, pri vypracúvaní vnútorného poriadku školy, organizovaní študentských a športových súťaží, zlepšila sa komunikácia a informovanosť medzi žiakmi, učiteľmi a vedením, riešia sa problémy žiakov v škole, žiaci dávajú návrhy do plánu práce školy.

Aj keď sa podľa príslušnej legislatívy očakáva, že samospráva bude reprezentovať záujem školy a vystupovať aj navonok, môžeme na základe zisteného konštatovať, že bude treba vyvinúť ešte veľké úsilie na propagáciu ich činnosti mimo školy.

Pedagógovia na stredných školách si myslia, že aktivity žiackej školskej rady v súčasnej podobe sú vhodnou formou pre prípravu mladého človeka na demokratické vyjadrovanie vlastného názoru a „dobrou školou“ pre aktívny občiansky život v dospelosti.

Názory stredoškolákov na fungovanie ŽŠR

Za hlavnú funkciu žiackeho samosprávneho orgánu považujú žiaci najčastejšie: riešenie sťažností žiakov (14,2%), s veľmi malým rozdielom nasledovala funkcia umožniť, aby žiaci a vedenie školy komunikovali a spolupracovali (13,2%), nasledovalo organizovanie mimoškolských aktivít (11,2%) a komunikácia so školskou radou (10,3%).

Ďalšou činnosťou žiackej samosprávy je:

pomáhať žiakom rozvíjať komunikačné schopnosti (8,5%), zabezpečiť špeciálne služby pre žiakov (7,6%) a rozvíjať u žiakov organizačné schopnosti (7,5%). Relatívne dosť percent dostali aj funkcie žiackeho samosprávneho orgánu ako napr.: umožniť, aby žiaci predkladali svoje návrhy na zmeny vo vyučovacom procese (5,4%), zlepšiť disciplínu v škole (4,7%), umožniť žiakom predkladať návrhy na zmeny v rozvrhu hodín (3,5%) a organizovať brigády (3,2%).

Žiacke školské rady

Najmenej sa očakáva, že ŽŠR bude:

organizovať finančné zbierky pre školu (2,6%), zastupovať žiakov školy v obecnej samospráve (2,2%), zapájať žiakov do riešenia sociálnych problémov (2%), pomáhať s údržbou školy (1,8%) a zbierať peniaze pre charitu (1,7%).

Záujem o aktívnu činnosť v žiackom samosprávnom orgáne prejavilo 27,1% respondentov. Z nich už sú jeho členmi (5,4%), už o tom uvažovali a radi by pracovali (18,2%), mali by záujem pracovať, ale v ich škole nie je ustanovený (3,5%).

Tých, ktorí nemajú záujem aktívne pracovať v žiackej samospráve, je 46,3% a ako dôvod uviedli, že ich to nezaujíma (30,6%), alebo si nemyslia, že činnosť žiackej samosprávy niečo ovplyvní (15,7%). Až 26,6% nemalo dôvod o tom uvažovať a je im to jedno.

Riaditelia a koordinátori žiackej samosprávy na základe vlastných skúseností uviedli, že pre činnosť žiackej samosprávy by bolo prospešné:

- podporovať vzájomnú spoluprácu žiackych školských rád,
- realizovať školiacu činnosť zameranú na koncepciu, vedenie a výmenu skúseností,
- aktivovať koordinačnú prácu zastrešujúceho orgánu žiackych školských rád,
- zvýšiť mieru informovanosti o žiackych samosprávach na všetkých úrovniach,
- uskutočniť stretnutie so samosprávou a štátnou správou kraja a zástupcov ŽŠR,
- zriadiť webovú stránku k uvedenej problematike (výmena skúsenosti, poradenstvo a i.,
- viac spolupracovať a akceptovať prácu žiakov s pedagógmi pri jednotlivých akciách,
- ustanoviť funkciu koordinátora, jeho trpezlivá práca prináša väčšiu aktivitu žiackych samospráv,
- nájsť si dostatok času pre riešenie problémov a vedieť k nim pristupovať s maximálnou zodpovednosťou,
- zorganizovať súťaže pre žiacke samosprávne orgány,
- získať informácie o činnosti žiackych samospráv v krajinách EÚ a vo svete.

Od čoho závisí efektivita ŽŠR

Spôsob vzniku a podmienky založenia žiackej samosprávy vo veľkej miere ovplyvňujú rozvoj a budúcnosť samosprávneho orgánu. Najvýhodnejší je model založenia pri vzájomnej spolupráci vedenia školy a žiakov. Prvý podnet, oboznamenie žiakov s legislatívou, ktorá to umožňuje, by malo dať vedenie školy.

Žiacke školské rady

Druhým krokom je iniciatíva žiakov, ktorí sformulujú svoju požiadavku založiť žiacku školskú radu. Po založení žiackej rady a prijatí základných dokumentov, ktoré akceptuje aj vedenie školy, nič nebráni efektívne rozvíjať spoluprácu žiakov a vedenia školy. Model založenia žiackej samosprávy iba na podnet vedenia školy alebo iba na podnet žiakov môže mať od jeho vzniku vážne nedostatky. Najmä, že nebude akceptovaný druhou stranou.

Funkcia pedagóga-koordinátora je nezastupiteľná a má veľký vplyv na funkčnosť žiackej samosprávy. Predovšetkým uľahčuje komunikáciu žiakov s vedením školy, podporuje kreativitu žiakov a zjednocuje žiacky kolektív. Tieto a ďalšie úlohy dokáže efektívne naplňať iba vtedy, ak nie je určený vedením školy, ale vybraný a prijatý žiakmi. To predpokladá, že má také osobnostné kvality, ktoré sú dôležité pre mladých ľudí, ako je napr.: dôveryhodný, kamarátsky, spoľahlivý, nekonfliktný a pod.

Priebeh volieb a ich kandidáti rozhodujú o to, či sa ich zúčastnia všetci žiaci školy alebo iba tí, ktorí majú záujem. Koľko členov bude mať žiacka školská rada, ak bude v žiackej samospráve zastúpená každá trieda alebo bude limitovaný počet kandidátov v zmysle zákona.

Žiaci majú určitú predstavu, aké vlastnosti by nemali ich kandidátovi určite chýbať, ako sú napr.:

- komunikatívnosť a vedieť obhajovať svoj názor,
- nemať problém diskutovať s učiteľmi o problémoch v škole,
- mať záujem o názory spolužiakov,
- vzbudzovať dôveru,
- byť dôsledný a vytrvalý.

Aby mohli okrem týchto vlastností spoznať žiaci-voliči aj zámery žiaka-kandidáta a jeho program s cieľom, ako ich naplniť, je potrebná verejná prezentácia kandidátov napr. formou verejných prezentácií, najlepšie diskusných stretnutí s voličmi.

Je dôležité premyslieť aj stratégiu zapájania do činnosti v žiackej školskej rade žiakov prvých alebo maturitných ročníkov, platia tu minimálne dve zásady:

- pre druhákov už môže byť neskoro začínať v samospráve,
- maturant, ktorý odchádza zo školy, by mal pripraviť kvalitnú náhradu za seba.

Zvolení členovia žiackej školskej rady pripraví základné dokumenty, ktoré prijme vedenie školy a podporia žiaci. Mali by to byť najmä stanovy alebo štatút a plán – časový harmonogram činnosti. V žiadnom prípade by štatút alebo stanovy nemali byť komplikované alebo dokonca tajným dokumentom. Mali by byť koncipované na základe návrhov a hlasovania žiakov, aby sa prijatý dokument nestal formálnym a neosobným.

Žiacke školské rady

Ich obsah tvorí najmä:

- poslanie a úlohy ŽŠR,
- členstvo v ŽŠR, jeho vznik a zánik,
- práva a povinnosti člena,
- orgány ŽŠR,
- predseda a podpredseda ŽŠR,
- voľby a odvolanie člena ŽŠR,
- rokovanie ŽŠR,
- kompetencie ŽŠR,
- majetok a hospodárenie.

Frekvencia stretnutí a spôsob zvolávania členov žiackej samosprávy by mali mať istú pravidelnosť (napr.: 1x za 2 týždne) a zároveň zachovať schopnosť operatívne sa stretnúť pri riešení nepredvídateľných situácií – problémov.

Každoročné zhodnotenie činnosti pomáha definovať problémy a nedostatky, s ktorými sa členovia žiackej školskej rady stretli, prípadne vo svojej činnosti urobili. Určiť si strategický cieľ ich odstránenia ako motivačný faktor. Ako pozitívne pôsobenie a motiváciu členov žiackej samosprávy je potrebné zhodnotiť aj aktivity, ktoré splnili svoj účel.

Poskytovanie informácií o činnosti samosprávy za účelom zapojenia a spätnej väzby s čo najväčším počtom žiakov školy. Monitorovať potreby a problémové oblasti žiakov. Vytvárať neformálne zoskupenia žiakov schopných spolupracovať so žiackou školskou radou priebežne počas celého školského roka, napr. na verejných mítingoch školy.

Podporovať účasť členov žiackej samosprávy na metodických a vzdelávacích aktivitách spoluprácou viacerých škôl alebo pravidelnou výmenou skúseností stredných škôl v rámci kraja. Za týmto účelom vytvoriť takúto akčnú platformu napr. aj na internetovom portáli.

Výchova k občianstvu a občianska participácia žiakov na stredných školách Slovenskej republiky

Zdenka Janasová

Štátny pedagogický ústav, Bratislava

Koncepcia výchovy k demokratickému občianstvu na základných a stredných školách v Slovenskej republike (ďalej len SR) sa vytvorila v prvej polovici 90. rokov 20. storočia. V roku 1991 vznikla pri Ministerstve školstva, mládeže a športu SR expertná komisia pre tvorbu novej koncepcie výchovy k občianstvu a nových osnov predmetu pre základné a stredné školy.

Expertná komisia vo svojej práci vychádzala z týchto koncepčných návrhov:

- potreba radikálnej obsahovej prestavby predmetu a spoločenská rehabilitácia významu predmetu,
- presadiť idey humanizmu v osnovách predmetu (i mimo neho),
- odstrániť existenciu jediného, unifikovaného modelu občianskeho vzdelávania,
- dôraz klásť na hlavný cieľ a poslanie predmetu, na výchovu samostatne konajúcich a cítiacich občanov v demokratickej spoločnosti.

Práca na novej koncepcii výchovy k občianstvu sa skončila v roku 1993 a učebné osnovy novokoncipovanej občianskej výchovy na základných školách, náuky o spoločnosti a občianskej náuky na stredných školách boli schválené výnosom Ministerstva školstva a vedy Slovenskej republiky 14. apríla 1993 pod číslom 2166/1993 – 31 s platnosťou od 1. septembra 1993.

Rozhodnutím Ministerstva školstva a vedy Slovenskej republiky zo dňa 19. 8. 1993 sa však výučba predmetu občianska výchova v 6. a 7. ročníku zrušila a v nasledujúcich rokoch sa vyučoval len v 8. ročníku a v niekoľkých triedach 9. ročníka. V 1. a 2. ročníkoch stredných škôl sa výučba náuky o spoločnosti a občianskej náuky nerealizovala vzhľadom na zásahy v učebných plánoch uvedených typov škôl, zavedenie povinne voliteľných predmetov náboženská výchova/etická výchova.

Občianska výchova sa začala vyučovať podľa schválenej koncepcie až v školskom roku 1997-1998 podľa osnov schválených Ministerstvom školstva Slovenskej republiky dňa 3. apríla 1997 výmerom číslo 1640/1997 – 151 s platnosťou od 1. septembra 1997. Učebné osnovy predmetu náuka o spoločnosti boli schválené Ministerstvom školstva Slovenskej republiky dňa 24.2.1997 pod číslom 1252/96-15 s platnosťou od 1.9.1997 a učebné osnovy občianskej náuky pre stredné odborné školy a stredné odborné učilištia zostali v nezmenenej podobe z roku 1993.

Poslaním učebných predmetov náuka o spoločnosti na gymnáziách a občianska náuka na ostatných stredných školách je oboznamovať žiakov so základmi vybraných spoločenských vied dôležitých pre ich orientáciu v psychologických, sociálno-právnych, ekonomických, politologických a filozofických otázkach a viesť ich k poznávaniu seba a iných, k chápaniu vzájomných vzťahov medzi jednotlivcom a spoločnosťou v duchu demokracie, slobody, spravodlivosti a humanity. Uvedené predmety sa podieľajú na mravnom, občianskom a intelektuálnom rozvoji žiakov, dotvárajú ich všeobecné vzdelanie a prispievajú k ich príprave na vysokoškolské štúdium a životnú prax.

V súlade so základným cieľom majú predmety umožniť žiakom získať základnú orientáciu v poznatkoch dôležitých pre jednotlivé obsahové okruhy, osvojiť si prehľad o štruktúre vybraných vedných disciplín, ktoré by ich usmernili na prípadné ďalšie štúdium týchto disciplín, rozvíjať schopnosť formulovať a klásť otázky v príslušných vedných disciplínach a v oblastiach spoločenského života, posudzovať ich rôzne riešenia, rozvíjať tolerantnú výmenu názorov. Pri plnení uvedených úloh má byť žiakom poskytnutý priestor a možnosti na utváranie vlastného názoru, postoja a presvedčenia.

Obsahy predmetov tvoria vybrané poznatky z nasledujúcich spoločenskovedných disciplín: etika, estetika, psychológia (všeobecná psychológia, sociálna psychológia), sociológia, ekonómia a ekonomika, náuka o štáte a práve, o ľudských právach a slobodách, politológia, filozofia a religionistika.

Široký obsahový záber osnov týchto predmetov prináša od začiatku ich realizácie na stredných školách množstvo problémov.

Jedným zo zásadných problémov v práci učiteľov a žiakov je poddimenzovanosť časovej dotácie predmetov náuka o spoločnosti a občianska náuka v učebných plánoch stredných škôl. Pedagógovia sa vo svojej práci sústreďujú v prevažnej miere na odovzdávanie vedomostí, v menšej miere na formovanie zručností u žiakov a neostáva im čas na to, aby sa zameriavali aj na výchovný aspekt predmetov, a tak podporovali u svojich žiakov prepojenie teórie s praxou.

Možnosť pre žiakov učiť sa demokracii na škole nielen teoreticky na hodinách náuky o spoločnosti a občianskej náuky, ale ju aj prakticky zažívať, je vytvorená legislatívne zákonom NR SR č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a o zmene a doplnení niektorých zákonov. § 26 tohto zákona umožňuje v stredných školách založiť žiacku školskú radu, ktorá zastupuje záujmy žiakov školy vo vzťahu k vedeniu školy a riaditeľovi, ako aj reprezentuje žiakov školy smerom navonok školy a zastupuje ich napr. aj v mestskom mládežníckom parlamente.

Žiacke školské rady

V rámci projektu KEGA (č. 14/2048/04) *Východiská pre kurikulárnu reformu občianskeho a humanitného vzdelávania na základnej a strednej škole* sme uskutočnili prieskum názorov učiteľov na viaceré obsahové a metodické otázky súvisiace s problematikou výučby týchto predmetov.

Zisťovali sme aj to, či na stredných školách, kde vyučujú, si žiaci založili žiacke školské rady a či im učitelia v súčasnosti pomáhajú pri činnosti žiackych školských rád ako koordinátori:

- zo 43 sledovaných gymnázií majú žiacku školskú radu založenú na 35 gymnáziách,
- so žiackou školskou radou spolupracujú 13 učitelia náuky o spoločnosti,
- z 82 sledovaných stredných škôl majú žiacku školskú radu založenú na 59 školách,
- so žiackou školskou radou spolupracujú 13 učitelia občianskej náuky.

Na 81% gymnázií (zo sledovaných 43 gymnázií) majú žiaci založené žiacke školské rady. Počet spolupracujúcich učiteľov vyučujúcich náuku o spoločnosti je 37%. Na 72% stredných škôl (zo sledovaných 82 stredných škôl) majú žiaci založené žiacke školské rady. Počet spolupracujúcich učiteľov vyučujúcich občiansku náuku je 22%.

Na uvedených školách sme nesledovali kvalitu činnosti žiackych školských rád. Aj keď nie je v súčasnosti oficiálnou povinnosťou učiteľov predmetov náuka o spoločnosti a občianska náuka spolupracovať so žiackymi školskými radami ako koordinátori, v budúcom období bude žiaduce, aby aspoň informovali žiakov o možnostiach ich občianskej participácie na živote školy formou žiackych školských rád. Keďže mnohí učitelia spomínaných predmetov vyučujú aj povinne voliteľný predmet etická výchova a súčasne sú triednymi učiteľmi, majú významnú možnosť zaangažovať svojich žiakov na aktívnej občianskej participácii vo svojej strednej škole a tým napomáhať sformovať a rozvíjať u svojich žiakov celoživotnú kompetenciu byť aktívnymi občanmi demokratického štátu.

LITERATURA

- BOŠŇÁKOVÁ, M. – MACHÁČEK, L., 2005: Aj nás sa to týka. Príručka pre zakladateľov žiackych školských rád. Bratislava, IUVENTA.
- JANASOVÁ, Z., 1994: Humanistický aspekt výchovy k občianstvu. In: Khun. P. a kol: Humanizácia výchovy a vzdelávania. Bratislava, SPN. ISBN 80-85756-12-9.
- JANASOVÁ, Z., 2006: Záverečná správa z výskumu KEGA (č.14/2048/04) *Východiská pre kurikulárnu reformu občianskeho a humanitného vzdelávania na základnej a strednej škole*. Bratislava, Štátny pedagogický ústav.
- MACHÁČEK, L., 2005: Participácia študentov na samospráve stredných a vysokých škôl Slovenska (sociologický výskum). Bratislava, IUVENTA ISBN 80-8072-045-2.
- Učebné osnovy náuky o spoločnosti na štvorročných gymnáziách a učebné osnovy občianskej náuky pre SOŠ a SOU. www.statpedu.sk

Žiacke školské rady

Program podpory práce žiackych školských rád v Košickom a Prešovskom kraji

Ladislav Gorej – Ivan Kimák – Erika Munková
Centrum voľného času – Regionálne centrum mládeže, Košice

Úvod

Na stredných školách v Košickom a Prešovskom kraji sa od 1. januára 2004 ustanovovali žiacke školské rady. Prezentované výsledky a odporúčania uvedené v správe *Občianska a politická participácia stredoškolskej mládeže Slovenska* poukazujú na niektoré oblasti, ktoré je potrebné podporovať s cieľom zvyšovať efektivitu žiackych školských rád. Sústredili sme sa v ich zmysle na metodickú pomoc študentom pri zakladaní a činnosti žiackych školských rád a rýchlu výmenu skúseností z práce rád.

Regionálne centrá mládeže mali možnosť v uplynulom roku aktívne sa podieľať na podpore práce žiackych školských rád pomocou programov Podpora práce žiackych školských rád na stredných školách v Košickom a Prešovskom kraji, ktorých garantom sa stal odbor detí a mládeže MŠ SR.

Regionálne centrum v Košiciach sa rozhodlo zrealizovať pobytové výcviky – školenia pre členov žiackych školských rád z oboch krajov. Cieľovou skupinou projektu boli študenti stredných škôl na základe ich dobrovoľného rozhodnutia. Autori v projekte zvolili prístup, ktorý charakterizuje postupnosť krokov.

Príprava

V prvom kroku bol vytvorený výcvikovo vzdelávací program pre študentov stredných škôl.

Zámerom programu bolo poskytnúť účastníkom:

- Získanie a prehĺbenie si poznatkov o zakladaní, činnosti a možnostiach pôsobenia žiackych školských rád.
- Zdokonalenie ústneho a písomného prejavu.
- Zefektívnenie vedenia rozhovoru a diskusie v podmienkach žiackych školských rád, vedieť asertívne presadzovať svoje práva a požiadavky, riešiť nezhody.
- Elimináciu vplyvu trémy a mentálneho bloku.
- Poznanie svojich silných a menej silných stránok v komunikácii, osobitne pri ovplyvňovaní ľudí. To všetko v kontexte práce žiackych školských rád.

Žiacke školské rady

Konečný obsah výcvikovo vzdelávacieho programu jeho autori zamerali hlavne na:

- komunikáciu, komunikačné spôsobilosti, verbálnu a neverbálnu komunikáciu,
- empatiu,
- asertivitu,
- typológiu osobnosti,
- tímovú prácu, riešenie problémov,
- trénu, odbúravanie trémy.

Program obsahoval aj informácie súvisiace so žiackymi školskými radami, ako sú:

- zakladanie žiackych školských rád,
- legislatíva - základné dokumenty,
- zloženie žiackej školskej rady, práva a povinnosti členov,
- činnosť žiackych školských rád.

Tím expertov pripravil realizáciu výcvikovo vzdelávacieho programu, zostavil tím realizátorov – vyberal a pripravil školiteľov pre workshopy. Realizačný tím preberal plnenie úloh. Všetci školitelia absolvovali tréning školiteľov. Tréning viedol PaedrDr. Ladislav Gorej, kľúčový expert projektu.

Realizačný tím pracoval v zložení: pracovníci z Regionálneho centra mládeže v Košiciach, konkrétne Ivan Kimák, Erika Munková, Izabela Pribulová, Eva Škripková a Renáta Vadásyová, z CVČ Domino v Košiciach Janka Štefániková, Denisa Ďurišinová a predseda Rady mládež Prešovského kraja Ľuboš Marcinek. Naše pozvanie na školenia prijala aj Mária Bošňáková, ktorá sa venovala odbornému bloku – legislatíve školských rád, zakladaniu, členstvu dokumentom. Supervízorom našich školení bol Ladislav Gorej.

Školenie

V druhom kroku bol zrealizovaný výcvik 136 zástupcov žiackych školských rád podľa vytvoreného programu

Veľmi dobrá bola spolupráca s odborními školstva a kultúry KSK a PSK. Na oboch úradoch sme dostali možnosť priamo propagovať tento program riaditeľom stredných škôl v jednotlivých krajoch. V prešovskom kraji bol našim kontaktným partnerom Ľuboš Marcinek, predseda Rady mládeže Prešovského kraja.

Z počiatočnej obavy, že nenaplníme predpokladaný počet účastníkov, sme sa dostali do situácie, že záujem bol taký veľký, že sme všetkých záujemcov do programu nemohli zaradiť. V prvom aj v druhom termíne sme mali zaradených 68 účastníkov, pričom pôvodne plánovaná kapacita na jeden termín bola 64 účastníkov. Ale to už sme boli na hranici kapacitných možností zariadenia aj

Žiacke školské rady

efektívnosti školenia. Školenia sme realizovali v Škole v prírode v Kysaku. Pre tých, ktorých sme nemohli akceptovať, plánujeme ďalšie školenie vo februári 2007.

Začal prvý deň plný očakávaní u školiteľov, očakávaní, ale aj miernej rozpačitosti, možno aj skepsy u detí. Výraz školenie im veľa nenapovedal o charaktere nášho programu.

Po rozdelení do pracovných skupín a úvodných hodinách však nálada a nadšenie účastníkov jednoznačne vzrástli, a tak to ostalo až do konca tretieho dňa.

Ako metódy práce na školení sme zvolili:

- zážitkové učenie,
- tvorivé metódy,
- hranie rolí s poskytovaním spätnej väzby.

A ako sa ukázalo, bol to veľmi dobrý výber. Atmosféra v jednotlivých pracovných skupinkách bola dobrá, tvorivá, priateľská, uvoľnená. Medzi jednotlivými tematickými blokmi a hrami mali študenti priestor na spoločnú diskusiu o legislatíve žiackych školských rád, o dobrých príkladoch fungovania a činnosti žiackych školských rád.

V prvej skupine z Košického kraja rezonovali príklady žiackej školskej rady z „Oranžového“ gymnázia na Školskej ul. v Spišskej Novej Vsi, v druhej skupine z Prešovského kraja to bola prezentácia žiackej školskej rady Gymnázia v Humennom. Posledný deň sme venovali evaluácii školenia, ktorá nám dala odpoveď na niektoré otázky a naznačila aj to, čomu je potrebné sa v budúcnosti venovať

O stretnutíe s účastníkmi počas nášho školenia prejavili záujem aj dve občianske združenia pracujúce s mladými ľuďmi: OZ ÚLET, ktoré je partnerom nášho centra a medzi žiakmi propagovali dobrovoľníctvo ako formu práce s mladými ľuďmi, a OZ Mládež 21. storočia z Bardejova, ktoré sa zaoberá aj žiackymi školskými radami v meste. Napriek tomu, že čas na školeniach bol maximálne využitý, občianske združenia dostali krátky priestor na stretnutie s účastníkmi.

Evaluácia

Hodnotili sme naplnenie očakávaní, ktoré mali študenti na začiatku. Pre ilustráciu uvádzame niekoľko z nich, ktoré sa najčastejšie objavovali:

- spoznať nových ľudí,
- naučiť sa niečo nové, získať nové skúsenosti,
- obohatiť svoj vnútorný svet,
- naučiť sa niečo o ŽSR,
- naučiť sa vystupovať, vyjadriť svoje názory,
- zefektívniť funkciu ŽSR,

Žiacke školské rady

- nové zážitky, zábavu,
- spoluprácu,
- informácie o tom čo robia ŽŠR na iných školách,
- zdokonaľiť sa vo vystupovaní.

Niektoré hodnotenia boli v superlatívoch, no všetky boli jednoznačne kladné. Účastníci veľmi výrazne ocenili formu a metódy výcviku, tiež prístup školiteľov a dobrú, tvorivú atmosféru. Ak by sme chceli odpovedať na otázku, ktoré časti školenia, ktoré témy hodnotili najlepšie, boli to bloky venované témam:

1. komunikácia, komunikačné spôsobilosti,
2. legislatíva o žiackych školských radách,
3. dobré príklady,
4. osobnosť, tréna.

Zvláštnu pozornosť si určite vyslúžili prezentácie dobrých príkladov činnosti niektorých žiackych školských rád, ale aj negatívne skúsenosti, možnosť spoločnej diskusie o konkrétnych problémoch, úspechoch, akceptácie ŽŠR školou a okolím, poukázanie na podporu od koordinátorov (učiteľov) na školách.

Napriek tomu, že väčšinu účastníkov tvorili žiaci aktívni, často sa opakovali otázky typu: Ako máme motivovať tých ostatných, aby niečo robili? Kladne bola ohodnotená aj vyváženosť teórie a praktických častí, dokonca by niektorí účastníci prijali viac praktických cvičení, hier. Pri otázke, ako využijú účastníci nadobudnuté skúsenosti a informácie, väčšina odpovedala:

- pre lepšie fungovanie ŽŠR,
- na založenie ŽŠR,
- v bežnom živote, v praxi,
- v komunikácii s okolím,
- na spoluprácu medzi ŽŠR,
- na vypracovanie štatútu ŽŠR,
- na odstránenie svojich nedostatkov.

Môžeme konštatovať, že väčšina účastníkov boli silné osobnosti, čo sa ukázalo pri hrách a tímovej práci. S uspokojením, niekedy až s údivom sme zisťovali, že mladí ľudia v značnej miere vyznávajú také hodnoty, ako je rodina, práca, priateľstvo. Záujem škôl o program, spätná väzba a naše postrehy vedú k poznaniu, že táto skupina mladých ľudí má v sebe silný občiansky a ľudský potenciál, ktorý je potrebné rozvíjať a podporovať.

Miera akceptácie žiackych školských rád, ich činnosť, tradícia na jednotlivých školách sa veľmi odlišovali. Boli prítomní zástupcovia z veľmi dobre fungujúcich rád, z formálne existujúcich, ale aj zástupcovia škôl – nečlenovia žiackych školských rád, ktorí potrebovali inšpiráciu pre založenie žiackej školskej rady.

Žiacke školské rady

Na druhej strane, aj keď bolo účastníkov viac, než sme plánovali, počet škôl, ktoré z oboch krajov reflektovali (cca 35%) na našu výzvu je porovnateľný s výsledkom prieskumov v roku 2004 (M. Bošňáková) a 2005 (L. Macháček).

Konferencia

Tretím krokom je uskutočnenie regionálnych stretnutí zástupcov žiackych školských rád. Pre žiakov – členov žiackych školských rád z Košického kraja, pripravujeme (1.12. 2006) konferenciu, ktorá bude hľadať odpovede na otázky a odporúčania v štyroch oblastiach. Je to: participácia, legislatíva žiackych školských rád, fundraising a dobrovoľníctvo, respektíve motivácia pre členov rád a ich spolužiakov.

V Prešovskom kraji majú takéto konferencie už tradíciu. V tomto roku sa uskutoční tretí ročník organizovaný Regionálnou radou mládeže Prešovského kraja a Krajskou pedagogicko-psychologickou poradňou v Prešove. Regionálne centrum mládeže v Košiciach prijalo ponuku podieľať sa na programe prešovskej konferencie (19.12.2006).

Záver

Uskutočnené stretnutia potvrdili, že na stredných školách pôsobia študenti, ktorí majú rôzne skúsenosti z pôsobenia v žiackych školských radách. Žiacke školské rady doteraz málo vnímajú možnosť pôsobenia mimo školy. Výnimkou je záujem o výmenu poznatkov a skúseností medzi radami rôznych stredných škôl. Podľa našich poznatkov participácii študentov na činnosti ŽŠR môžu prospieť ďalšie programy podpory. V budúcom roku tieto programy plánujeme adresovať koordinátorom žiackych školských rád, ale aj ich členom. Z hľadiska obsahu sa sústredíme na otázky statusu koordinátora a právneho minima, potrebného pre jeho úspešné pôsobenie. Pre členov školských rád pripravujeme program, ktorý bude zameraný na otázky motivácie študentov pre prácu v radách, získavanie finančných prostriedkov pre činnosť rady ale aj ďalšie. Autori vyslovujú poďakovanie za podporu a možnosť zrealizovať svoj program Odboru detí a mládeže Ministerstva školstva SR.

LITERATÚRA

- BOŠŇÁKOVÁ, M., 2004: Občianska a politická participácia Slovenska. ÚIPŠ, Bratislava.
MACHÁČEK, L., 2005: Žiacke školské rady: Neformálne vzdelávanie k demokracii. Iuventa, Bratislava.
GOREJ, L., 2006: Podpora práce žiackych školských rád v Prešovskom a Košickom kraji. Interná publikácia RCM, Košice.

Aj nás sa to týka

Konferencia o žiackych školských radách

Martina Košičiarová
IUVENTA, Bratislava

Cesta k aktívnemu občianstvu

Škola je prostredím, ktoré môže pôsobiť stimulujúco na to, aby sa z človeka stal občan. I tu sa môže mladý človek naučiť formulovať svoje názory, diskutovať, argumentovať. Participácia ako aktívne spolupodieľanie sa na tom, čo sa nás týka, je prostriedok k tomu, ako pozmeniť veci, s ktorými nesúhlasíme, ako naštartovať to, o čom si myslíme, že tu chýba, ako zapojiť tých, ktorí chcú pomôcť dobrej veci. Jednou z ciest sú i žiacke rady na stredných školách.

Iuventa prichádza s novou príručkou

I napriek tomu, že v tejto oblasti je ešte veľa toho, čo treba vylepšiť, pozmeniť, na Slovensku existujú zaniatení, ktorí to dobré, čo v tejto oblasti je, sa snažia šíriť ďalej. Šírenie myšlienky participácie a aktívneho občianstva posilňuje i Iuventa – inštitúcia pre prácu s mládežou a pre pracovníkov s mládežou. V prvom polroku 2006 zrealizovala diskusné skupiny v každom krajskom meste na Slovensku pre členov a predsedov žiackych rád a ich pedagogických koordinátorov. Diskusie nadväzovali na výskumy zrealizované v predošlých rokoch a ich účastníci mali možnosť diskutovať o možnostiach a prekážkach fungovania rád na ich školách. Závety z týchto diskusií spolu so skúsenosťami žiackych rád z iných krajín a z výskumov zrealizovaných v tejto oblasti boli spracované v metodической príručke pre zakladateľov i členov rád s názvom *Tretia vlna – profesionálna podpora žiackych školských rád*, ktorú Iuventa vydáva ako rozšírené pokračovanie metodической príručky *Aj nás sa to týka*.

Stretnutie zaniatených

Vyvrcholením aktivít roku 2006 v tejto oblasti bola celoslovenská konferencia o žiackych školských radách, ktorá sa konala 15. novembra 2006 v Národnej rade Slovenskej republiky a mala názov *Aj nás sa to týka alebo participácia mládeže v žiackych školských radách*. Zúčastnilo sa jej 85 študentov stredných škôl a tiež odborníkov na tému mládežníckej participácie – výskumníkov, pedagógov, koordinátorov a podobne. Jej cieľom bolo dať priestor tým, o ktorých to celé bolo a je. Študentom, ktorí majú svoje názory, postrehy, vlastné dobré príklady pre iných. Stretnutie pozdravili J. Habánek – štátny tajomník MŠ SR, Tatiana Rosová,

poslankyňa NR SR (príspevok je v tomto zborníku) a J. Jambrichová, generálna riaditeľka IUVENTY. Vyjadrili sa i tí, ktorí sa touto témou zaoberajú profesionálne a túto oblasť skúmajú. Prítomných oboznámili s poznatkami výskumu o súčasnom stave žiackych rád, akými zmenami prešli v poslednom období, do akej miery je ich fungovanie efektívne (L. Macháček a M. Bošňáková, pozri ich príspevky v tomto zborníku).

Druhú časť tvorili dva pracovné workshopy. Účastníkmi prvého workshopu boli odborníci a pracovníci s mládežou, ktorí prijali pozvanie Slovenskej pedagogickej spoločnosti pri SAV. Študenti pracovali samostatne a mali veľkú možnosť vyjadriť svoj súhlas i nesúhlas s postojom vedenia škôl k vznikajúcim žiackym radám. V pléne potom každá zo skupín prezentovala výsledky z diskusie, svoj pohľad, pripomienky, návrhy.

Ako to vidia tí, ktorých sa to týka

Zámerom workshopu študentov bolo vypočuť a zaznamenať názory mladých ľudí na existenciu žiackych, na rád potrebu mládežníckej participácie na školách, na to, čo podľa nich chýba, aby bola zabezpečená dobre fungujúca žiacka rada, aké sú ich odkazy smerom k zriaďovateľom škôl. Študenti sa jednoznačne zhodli na nasledujúcom: existencia žiackej rady na škole je prirodzená súčasť jej správneho a zdravého fungovania, kde sa k problému alebo akémukoľvek inému javu v nej majú možnosť vyjadriť všetci, ktorých sa to týka. Konkrétne sa to potom prejavuje i v tom, že vedenie školy má možnosť vypočuť si ich názor, žiaci sa môžu organizovane zaktivizovať a iniciatívne presadiť svoj návrh, myšlienku (v podobe vyriešenia nejakého problému alebo zorganizovania nejakej akcie), môžu koordinovane spolupracovať, prostredníctvom žiackeho parlamentu môžu byť ďalej členmi regionálnych rád alebo iných združení a podobne. V tomto poli však vidia aj isté nedostatky. Sú to nedostatky plynúce z nízkeho nasadenia alebo charakterových vlastností jednotlivcov, ako sú napríklad slabá motivácia študentov byť členmi parlamentu, istá názorová alebo postojová nejednotnosť, rozdielna aktivnosť, rozdielna úroveň preberania zodpovednosti a podobne, ale sú to i objektívne nedostatky, ktoré častokrát plynú z neaktívneho prístupu zo strany vedenia školy, a to je napríklad pasivita pedagogického koordinátora, slabá spolupráca s VÚC, nedostatok financií, nezáujem učiteľov, nemožnosť školského parlamentu vyjadriť sa k školskému poriadku a iné.

Zručnosti

Študenti sa v rámci workshopu vyjadrovali ku konkrétnym otázkam týkajúcich sa žiackych školských rád. Prvá z nich bola otázka, aké zručnosti a charakterové

Žiacke školské rady

vlastnosti sú nevyhnutné (resp. chýbajú mladým ľuďom) na efektívne fungovanie žiackych školských rád. Ako jedna z kľúčových zručností sa ukázala zručnosť v komunikatívni, ktorá je základom pre správne vyjadrenie a presadenie svojich názorov a názorov iných, správnej argumentácie pri posúvaní informácií. Ďalej boli spomenuté kreativita, asertivita, vytrvalosť, nadšenie, schopnosť meniť slová na skutky, ochota obetovať svoj čas, odvaha a ďalšie.

Atraktivnosť členstva

Diskutovalo sa taktiež o tom, či členstvo v žiackej školskej rade je dostatočne atraktívne. Účastníci (vo väčšine členovia či predsedovia školských parlamentov) sa vo veľkej miere vyjadrovali pozitívne. Členstvo im pomáha presadzovať ich názory aj na pôde mestského parlamentu, ponúka im možnosť zúčastňovať sa pedagogických porád, prináša im dobrý pocit, že pre svoju školu niečo urobili a vidia vo svojej práci zmysel, je to pre nich prostriedok, ako získať viac skúseností, ich názor pred učiteľmi zaväži skôr, informácie sa k nim dostávajú rýchlejšie. Mnohí z nich však pripúšťajú, že byť členom žiackeho parlamentu je aj záväzok a práca o čosi navyše. Študenti ale pripúšťajú, že takéto názory nemusia zastávať tí, ktorí členmi žiackej rady nie sú.

Nasledovníci

Účastníci hovorili o tom, prečo je ťažké nájsť nasledovníkov a tých, ktorí by členstvo, resp. predsedníctvo v rade prebrali. Odpoveď na túto otázku súvisí už s uvedeným. Dôvody? Strach z odmietnutia, nezáujem o veci, ktoré sú naokolo, nepochopenie filozofie spolupodielania sa a spoluzodpovednosti, neschopnosť konštruktívne presadzovať svoje názory, argumentácie, asertivity, zaneprázdnenosť inými voľnočasovými aktivitami, nedostatočná motivácia zo stranu učiteľov, neefektivita volieb, nedôvera vo vlastné schopnosti, iné nedostatky.

Podpora vzdelávaním

Študenti sa mali možnosť vyjadriť k tomu, či vidia potrebu organizovať školenia, tréningy, kvalitnejšie šírenie informácií atď. Odpovede boli takéto. Bolo by vhodné uskutočňovať informačné školenia o tom, ako zakladať žiacke rady, aké sú jej možnosti, ako správne presadzovať svoje názory, vystupovať, prezentovať. Taktiež vidia potrebu konať motivačné školenia a stretnutia, ktoré by zmenili názor neaktívnych o tom, že žiacke rady nemajú žiadny zmysel. Ale taktiež pre aktívnych robiť školenia o tom, ako prekonať syndróm vyhorenia, ako prekonávať negatívny pocit z vlastného neúspechu. S tým sa spája potreba školení na rozvoj komunikatívnych zručností, asertivity a podobne. Okrem toho študenti vidia význam v spoločných diskusiách medzi žiackymi radami na jednotlivých školách,

Žiacke školské rady

v konferenciách, ktoré napomáhajú šíreniu informácií, dobrých príkladov, inšpirácií a zároveň pôsobia motivačne.

Strešná organizácia

Poslednú diskusnú tému si zvolili samotní študenti. Chceli hovoriť o tom, či má zmysel zakladať určitú slovenskú radu stredných škôl. Väčšina z nich odpovedala kladne a argumentovala posilnením vzájomnej komunikácie vo väčšom rozsahu, efektívnejším šírením informácií, posilnením kreativity, vzájomnou pomocou, posilnením spoločného ducha participácie na celoslovenskej úrovni, zjednotením názorov mladých. Znamená, že cítia potrebu, aby tu bol niekto, kto si zastane ich názory, povedie ich, motivuje. Niektorí však pripustili i názor, že zatiaľ nie je na Slovensku vytvorený priestor na to, aby organizácia takéhoto typu fungovala efektívne a zmysluplne. Iní videli problém vo financiách. Súčasťou workshopu boli aktivity, vďaka ktorým mali študenti možnosť vyjadriť svoj názor na kontroverzný výrok a následne asertívne argumentovať a presvedčať opačnú názorovú skupinu.

Odkaz tým, ktorí môžu niečo zmeniť

Na záver boli sformulované odkazy vyšším územným celkom – zriaďovateľom stredných škôl na Slovensku, teda tým, ktorí majú možnosť posunúť veci k lepšiemu. Ich odkazy zneli: šíriť propagačné materiály, viac podporovať učiteľov v ich práci (a tým aj študentov) finančne, ale v neposlednom rade aj ochotou spolupracovať (poskytovanie priestorov, informácií a podobne), organizovať informačno-motivačné kurzy pre pedagógov – koordinátorov žiackych rád, nezabavovať sa zodpovednosťou, ale aktívne sa spolupodieľať na živote školy, vyhradzovať finančné prostriedky, zapájať školy (žiacke rady) do medzinárodných projektov, súťaží, vyzdvihovať význam žiackych školských rád.

Má to význam

Po záverečnom pléne, kde zástupcovia obidvoch workshopov prezentovali závery z diskusií, vyjadrili svoj názor k samotnej konferencii *Aj nás sa to týka* a k podobným aktivitám a stretnutiam. Jednohlasne sa zhodli na tom, že aktivity tohto typu sú pre samotných študentov, pedagógov a pracovníkov s mládežou veľkou motiváciou, sú pre nich zdrojom nových a prínosných informácií, zdrojom nápadov na riešenie ich problémov a inšpiráciou, ako vo svojej práci pokračovať.

Prílohy

Návrh uznesenia Rady Európy a zástupcov vlád členských štátov zasadajúcich v rámci EÚ o uznaní hodnoty neformálneho a informálneho vzdelávania v oblasti európskej mládeže²²

RADA EURÓPSKEJ ÚNIE A ZÁSTUPCOVIA VLÁD ČLENSKÝCH ŠTÁTOV ZASADAJÚCI V RÁMCI RADY

1. Závery Rady EÚ, ktorá zasadala 23. a 24. marca v Lisabone, vymedzujú nové strategické ciele spojené s posilňovaním zamestnanosti, hospodárskej reformy a sociálnej súdržnosti ako integrálnou súčasťou znalostnej ekonomiky. Členské štáty, ako aj RE a EK v rámci svojich právomocí by ako odpoveď na výzvu Európskej rady mali v súlade so svojim ústavným poriadkom prijať okrem iného potrebné opatrenia na vytvorenie spoločného európskeho formulára na životopis, ktorý by sa dobrovoľne využíval a ktorý by uľahčil vzdelávacím inštitúciám a inštitúciám odbornej prípravy, ako aj zamestnávateľom posúdiť získané zručnosti a podporovať mobilitu.
2. Biela kniha *Nový impulz pre európsku mládež* z 21. novembra 2001²³ zdôrazňuje v súvislosti s uznávaním neformálneho a informálneho vzdelávania potrebu jasnejšieho vymedzenia pojmov, získaných zručností a noriem kvality, väčšieho ohľadu na zainteresované subjekty, väčšieho uznania týchto činností a väčšej komplementarity s formálnym vzdelávaním a odbornou prípravou.
3. Európska rada zasadajúca 15. a 16. marca 2002 v Barcelone prijala konkrétny pracovný program s cieľom vytvoriť do roku 2010 zo systémov vzdelávania a odbornej prípravy svetovú značku kvality. Zhodla sa na tom, že tromi základnými zásadami tvoriacimi podstatu tohto programu by mala byť zlepšená kvalita, uľahčenie všeobecného prístupu k vzdelávaniu a otvorenie sa širšiemu svetu.
4. Uznesenie RE o celoživotnom vzdelávaní z 27. júna 2002²⁴ vyzýva členské štáty na podporu spolupráce a efektívnych opatrení na hodnotenie

²² RADA EURÓPSKEJ ÚNIE v Bruseli 22. decembra 2005 (09.01) (OR. en) 15749/05 JEUN 62 EDUC 195 SOC 514. Návrh uznesenia vypracovaný rakúskym predsedníctvom v rámci príprav na zasadnutie pracovnej skupiny pre mládež (12. januára 2006).

²³ Dokument 14441/01 – KOM (2001) 681 v konečnom znení.

²⁴ Ú. v. ES C 163, 9.7. 2002, s. 1.

výsledkov vzdelávania, čo je kľúčové pre vytvorenie prepojení medzi formálnym, neformálnym a informálnym vzdelávaním, a preto predpokladom vytvorenia európskeho priestoru celoživotného vzdelávania.

5. Spoločný pracovný dokument *Cesty k hodnoteniu a uznávaniu vzdelávania, odbornej prípravy a učenia sa v oblasti mládeže* z 12. februára 2004, ktorý vypracovalo riaditeľstvo pre mládež, občiansku spoločnosť a komunikáciu Európskej komisie spoločne s radou európskych riaditeľstiev pre mládež a šport, obsahuje prístupy k hodnoteniu a uznávaniu vzdelávania, odbornej prípravy a učenia sa v oblasti mládeže a zdôrazňuje potrebu lepšieho hodnotenia neformálneho a informálneho vzdelávania.
6. Komplexná aktivita Rady Európy v oblasti neformálneho a informálneho vzdelávania, napríklad prostredníctvom európskeho portfólia pre lídrov a pracovníkov v oblasti mládeže, vyzdvihuje hodnotu tohto typu skúsenosti so vzdelávaním a zdôrazňuje potrebu jej uznania najmä s ohľadom na dôležitosť celoživotného vzdelávania.
7. Závery RE a zástupcov vlád členských štátov zasadajúcich v rámci RE z 18. mája 2004 v súlade s kodanským vyhlásením z 30. novembra 2002²⁵ obhajovali:
 - prijatie súboru spoločných zásad týkajúcich sa uznávania neformálneho a informálneho vzdelávania;
 - rozvoj a šírenie európskych nástrojov na uznávanie neformálneho a informálneho vzdelávania.
8. Závery RE z 21. februára 2005²⁶ vyzvali Európsku radu-, aby zahrnula iniciatívu Európsky pakt pre mládež do preskúmania lisabonskej stratégie v polovici jej trvania a prijala usmernenia o konkrétnych opatreniach.
9. Závery predsedníctva Európskej rady z 23. marca 2005, ktoré obsahujú dohodu o Európskom pakte pre mládež, uvádzajú, že súbor stratégií a opatrení v oblasti mládeže by mal tvoriť plne integrovanú súčasť lisabonskej stratégie. Jedným z cieľov je vytvoriť medzi členskými štátmi užšiu spoluprácu v oblasti transparentnosti a porovnateľnosti odborných kvalifikácií a takisto uznávať neformálne a informálne vzdelávanie.
10. Uznesenie RE a zástupcov vlád členských štátov zasadajúcich v rámci RE²⁷ sa týka vykonávania Európskeho paktu pre mládež a presadzovania aktívneho občianstva a vymedzuje smery činnosti.

²⁵ Dokument 9600/04.

²⁶ Ú. v. EÚ C 85, 7.4. 2005, s. 5.

²⁷ Ú. v. EÚ C 292, 24.11. 2005, s. 5.

Žiacke školské rady

11. Závery predsedníctva Európskej rady zo 16. a 17. júna 2005 obsahujú návrh integrovaných usmernení pre rast a zamestnanosť (2005 – 2008), ktoré zahŕňajú vykonávanie Európskeho paktu pre mládež.
12. Návrh rozhodnutia Európskeho parlamentu a RE, ktorým sa ustanovuje program Mládež v akcii²⁸, prisúdil európskej spolupráci kľúčovú úlohu pri presadzovaní neformálneho a informálneho vzdelávania.
13. Cieľom rezolúcie OSN o desaťročí vzdelávania pre udržateľný rozvoj (2005-2015) je integrovať vzdelávanie pre udržateľný rozvoj do všetkých oblastí vzdelávania, t. j. nielen do formálneho, ale aj neformálneho a informálneho vzdelávania.
14. Na to, aby sa zvýšila hodnota a zlepšila viditeľnosť mladých ľudí a ľudí, ktorí pracujú s mládežou a mládežníckymi organizáciami a rovnako aby sa dospelo k porozumeniu zo strany zamestnávateľov, inštitúcií formálneho vzdelávania a občianskej spoločnosti vo všeobecnosti, je potrebné, aby boli práca a výsledky práce týchto mladých ľudí a ľudí, ktorí pracujú s mládežou a mládežníckymi organizáciami, formálne uznané.

SÚ SI VEDOMÍ, že

1. neformálne a informálne aktivity, ktoré vznikli v oblasti mládeže, dopĺňajú formálny systém vzdelávania a odbornej prípravy, ich prístup je založený na spoluúčasti a orientácii na účastníka vzdelávania, sú vykonávané dobrovoľne, a preto sú úzko spojené s túžbami a záujmami mladých ľudí;
2. vzdelávanie v oblasti mládeže prebieha v mnohých oblastiach, ako je profesionálna a dobrovoľná práca s mládežou, záujmové činnosti a oddych, mimoškolské vzdelávanie, služby starostlivosti o mládež, kluby mládeže, systémy vytvárania pracovných miest, pracovné agentúry, školy „druhej šance“, informačné a poradenské služby, zdravotná starostlivosť a drogová prevencia;
3. verejné a súkromné investície do týchto odvetví na miestnej, regionálnej, národnej a európskej úrovni, počet pracovných miest vytvorených pre mládež a množstvo dobrovoľníkov v oblasti týchto aktivít so zreteľom na vynaložený čas majú významný hospodársky dosah;
4. sociálny a hospodársky význam oblasti mládeže je zjavný svojím dosahom na rozvoj kľúčových kompetencií, ktoré sa vzťahujú na trh práce

²⁸ Dokument 14691/05.

Žiacke školské rady

a sú zároveň prenosné a svojím posilňovaním účasti, aktívneho občianstva a politickej zodpovednosti.

UZNÁVAJÚ, že

1. neformálne a informálne vzdelávanie sú dôležité prvky vzdelávacieho procesu tak vo formálnom, ako i neformálnom rámci a sú efektívnymi nástrojmi na zatriktívnenie vzdelávania, rozvíjanie pripravenosti na celoživotné vzdelávanie a podporu profesijnej integrácie mladých ľudí;
2. neformálne a informálne vzdelávanie prispieva k osobnému rozvoju, sociálnemu začleneniu, aktívnemu občianstvu a zamestnateľnosti;
3. aktivity neformálneho a informálneho vzdelávania vytvorené v oblasti mládeže poskytujú hospodárstvu, spoločnosti a mladým ľuďom samotným významnú pridanú hodnotu; prínos takýchto aktivít preto musí byť lepšie pochopený, uznaný a podporený.

VYZÝVAJÚ ČLENSKÉ ŠTÁTY A KOMISIU, aby

1. prostredníctvom „pasu mládeže“ vytvorili porovnateľný a transparentný nástroj na uznávanie zručností, ktoré mladí ľudia získali prostredníctvom neformálneho a informálneho vzdelávania v oblasti mládeže;
2. vytvorili porovnateľný a transparentný nástroj na uznávanie zručností ľudí pracujúcich s mládežou a mládežníckymi organizáciami v súlade s európskym portfóliom pre pracovníkov v oblasti mládeže, ktoré v súčasnosti vzniká v rámci Rady Európy;
3. pri vytváraní týchto nástrojov naplno využili potenciál kľúčových zručností pre celoživotné vzdelávanie²⁹;
4. v rámci svojich právomocí uznali a podporili služby poskytovateľov neformálneho a informálneho vzdelávania, najmä mládežnícke organizácie a iné nevládne organizácie;
5. pokročili v práci na formulári pre európsky kvalifikačný rámec, ktorý bude poskytovať jednotný referenčný rámec pre systémy kvalifikácií a kvalifikačné rámce v celej Európe;
6. umožnili ohodnotenie a efektívne využívanie zručností už získaných mladými ľuďmi s cieľom uľahčiť uznávanie a prenos kvalifikácií;

²⁹ Návrh EK odporúčania Európskeho parlamentu a RE o kľúčových zručnostiach pre celoživotné vzdelávanie. (Dokument 13425/05)

Žiacke školské rady

7. na osobitné potreby v oblasti mládeže uplatňovali spoločné európske zásady pre identifikáciu a uznávanie neformálneho vzdelávania³⁰;
8. presadzovali lepšie uznávanie a podporu práce s mládežou a jej prínosu spoločnosti a hospodárstvu okrem iného vypracovaním štúdie o vplyve neformálneho vzdelávania a poskytovaním týchto informácií prostredníctvom európskeho vzdelávacieho centra pre politiku v oblasti mládeže.
9. presadzovali, aby zamestnávateľia a podnikatelia zobrali na vedomie kvalitu a rôznorodosť neformálneho a informálneho vzdelávania mladých ľudí a uznali ich sociálnu a hospodársku pridanú hodnotu;
10. vyzvali formálny sektor vzdelávania a odbornej prípravy na spoluprácu s poskytovateľmi neformálneho vzdelávania s cieľom zatriktívniť vzdelávanie v očiach študujúcich a vytvoriť globálne a integrované prístupy k vzdelávaniu;
11. vyzvali poskytovateľov neformálneho vzdelávania v oblasti práce s mládežou na spoluprácu so sektorom formálneho vzdelávania a odbornej prípravy a na vykonávanie spoločných aktivít.

³⁰ Závery RE o spoločných európskych zásadách pre identifikáciu a hodnotenie neformálneho a informálneho vzdelávania prijaté 26. mája 2004. (Dokument 9600/04)

Žiacke školské rady

Slovník základných pojmov k problematike výchovy k demokratickému občianstvu

V slovenskom, ale aj v nemeckom jazyku sa aktualizuje problém adekvátneho prekladu najrozličnejších pojmov využívaných v projektoch a programoch *Výchovy k demokratickému občianstvu (EDC)*.

Naši rakúski kolegovia využili slovník termínov a pojmov, ktorý spracovala Karen O'Shea v anglickom jazyku (rubrika terms and definition) na základe dokumentov Rady Európy a vedeckej literatúry (pozri Bibliografia).

Problematika EDC je na stránkach EÚ stále aktualizovaná <http://www.coe.int/t/dg4/education/edc/> ako aktivita oddelenia Education.

Na <http://www.politische-bildung.schule.at/> sprístupnili nemecký preklad spoločne s originálnou verziou slovníka EDC (pozri rubriku Glossary). Ako sa to uvádza v úvode, do osobitnej publikácie preklad zabezpečilo ministertvo školstva a sprístupňuje ho všetkým záujemcom pracujúcich s mládežou v tejto oblasti výchovy. Pritom doplnili zoznam na základe svojej predstavy o nové pojmy a termíny s tým, že tento proces má permanentne pokračovať.

V súvislosti s projektom výskumu a metodickou pomocou vznikajúcim žiackym školským radám v roku 2006 sme dospeli k obdobnému stanovisku. Do projektu žiackych školských rád, ktorý financuje odbor mládeže MŠ SR, sme zaradili prípravu malého slovníka základných pojmov z oblasti výchovy mládeže k demokratickému občianstvu.

Najmä noví členovia ŽŠR, ale aj experti spomedzi učiteľov náuky o spoločnosti, občianskej výchovy alebo výchovy k občianstvu na našich základných a stredných školách potrebujú častokrát stručné charakteristiky – výklady pojmov, aby sa zorientovali v rozličných metodických materiáloch alebo literatúre.

Porovnanie anglických a nemeckých verzií so slovenským (preklad pripravila D. Chovaniaková z Katedry pedagogiky FF UCM v Trnave) nám poskytuje príležitosť lepšie pochopiť jemné odlišnosti prekladateľského umenia a napokon zistiť, že najdôležitejšie je osvojiť si slovenskú vedeckú terminológiu.

Je pre nás dôležité, aby členovia žiackych školských rád, ako aj aktéri a dobrovoľníci vo sfére práce s mládežou pochopili, že očakávame ich spoluprácu na tvorbe tohto slovníka. Je to možné dvoma spôsobmi: upresňovať výstižnosť prekladu alebo navrhnúť nové pojmy a termíny do nášho slovníka.

Bratislava 8.8.2006

Ladislav Macháček

Afektívne výsledky - Affektive Ergebnisse - Affective outcomes

Afektívne výsledky sa vzťahujú na to, že každý jednotlivec si konštruuje svoje vzťahy k prostrediu na základe určitých hodnôt.

Tieto hodnotové predstavy sa môžu meniť. Môžu ovplyvňovať individuálny proces rozhodovania. Uľahčujú rozhodnutia a štruktúrujú vlastné prostredie. Vzhľadom na túto premenlivosť je *rozvoj hodnotových predstáv a postojov podstatným učebným výsledkom* v oblasti demokraticko-politického vzdelávania. Demokraticko-politické vzdelávanie kladie zvláštnu váhu na tie **hodnoty, ktoré podporujú koncepty demokracie a ľudských práv**. To zahŕňa okrem iného: uznať a rešpektovať seba samého a ostatných, vedieť počúvať a pokojne riešiť konflikty.

Aktívne učenie - Aktives Lernen - Active Learning

Aktívne učenie možno opísať ako **Learning by doing**. Ide o vzdelávací proces, v priebehu ktorého **učiaci sa fungujú ako aktívne/aktívni partnerky/partneri namiesto pasívnych recipientiek/recipientov vedomostí**. Ak sa človek aktívne zúčastňuje na vlastnom učebnom procese, dostaví sa automaticky väčší učebný úspech bez ohľadu nato, či sa učí sám alebo v nejakej skupine.

Pokiaľ ide o vyučovacie metódy, je potrebné použiť odlišné koncepty a metódy. Vybrané metódy musia **učiacim sa ponúknuť možnosť myslieť, konať a reflektovať**. Cez zapojenie všetkých troch dimenzií má byť **pri aktívnom učení oslovená celá osobnosť**.

K aktívnym učebným metódam používaným v rámci demokraticko-politického vzdelávania patria: brainstorming, rolová hra, debata, diskusia a projektová práca.

Celoživotné učenie - Lebensbegleitendes Lernen - Life-long Learning

Celoživotné učenie vyjadruje, že u každého jednotlivca prebieha **permanentný učebný proces**. Tento koncept má pre demokraticko-politické vzdelávanie význam dovtedy, kým sa neobmedzí len na školstvo. Demokraticko-politické vzdelávanie musí byť preto chápané ako rozsiahle prehĺbenie a ako také musí odkryť veľkú šírku pásma formálnych a neformálnych učebných situácií. Celoživotné učenie vyžaduje všestranný vzdelávací koncept. Koná sa v rozmanitých učebných prostrediach – od pracovného miesta až po spoločenské

centrum – a malo by byť dostupné všetkým jednotlivcom alebo skupinám v spoločnosti ako napr. zamestnancom v mediálnej oblasti, pri policii, v zdravotníctve atď. Pre rozvoj úspešného programu celoživotného učenia je potrebná **koordinácia a kooperácia** príslušných inštitúcií a organizácií na všetkých úrovniach.

Demokracia/demokratický – Demokratie/Demokratisch – Democracy/Democratic

Demokracia je **forma spoluzitia v spoločnosti**. Podstatné v demokracii je **mať slobodu, vyberať si medzi rôznymi riešeniami problémov**. Toto chápanie demokracie implikuje zakotvenie ťažiskového bodu. Tradičné chápanie demokracie ako formy vládnutia a politického systému, ktorý sa vzťahuje skôr na ohraničenú rolu občianky/občana ako voličky/voliča, je problematizované myšlienkou participácie a participatívnej demokracie. V kontexte demokraticko-politického vzdelávania podčiarkuje prídavné meno **demokratický** skutočnosť, že ide o **občianstvo, ktoré sa zakladá na princípoch a hodnotách ľudských práv, uznania ľudskej dôstojnosti, pluralizmu, kultúrnej mnohotvárnosti a prednosti práva**.

Demokraticko-politické vzdelávanie - Demokratiepolitische Bildung - Education for Democratic Citizenship

Demokraticko-politické vzdelávanie má svoj pôvod v konceptoch, ktoré sa zakladajú na tradičnejšom chápaní politiky ako napr. občianska náuka alebo politická výchova. Čo sa týka konceptu, kladie demokraticko-politické vzdelávanie **hlavnú pozornosť na individuálne skúsenosti** a praktické prístupy, ktoré sú primerané k tomu, aby **podporovali spoluzitie v spoločnosti**. Ide o medziludské vzťahy, o rozvoj individuálnych a kolektívnych identít, o podmienky spoluzitia, aby boli vymenované len niektoré body. Hlavným cieľom demokraticko-politického vzdelávania je **podpora kultúry demokracie a ľudských práv**, ktoré robia schopným každého jednotlivca spolupôsobiť pri rozvoji kolektívneho úmyslu spoločnosti. Primárne želanie je tým posilniť sociálnu súdržnosť, vzájomné porozumenie a solidaritu. Ako iniciatíva vzdelávania **sa zameriava demokraticko-politické vzdelávanie na všetkých ľudí**, nezávisle od ich veku a ich úlohy v spoločnosti. Presahuje tým školskú oblasť, vo vnútri ktorej nachádza často svoje

prvé uplatnenie. Demokraticko-politické vzdelávanie je *procesom celoživotného učenia*, ktorý sleduje nasledujúce ciele:

- *participácia,*
- *partnerstvo,*
- *sociálna súdržnosť,*
- *prístup,*
- *fairness,*
- *zodpovednosť,*
- *solidarita.*

Tým zahŕňa demokraticko-politické vzdelávanie praktiky a aktivity, ktoré sa rozvíjali v črtách metódy bottom-up. Táto metóda sa zacieľuje nato, *aby urobila schopnými žiačky/žiakov, mládež a dospelých aktívne a zodpovedne spolupôsobiť pri procesoch rozhodovania v ich prostredí.* Participácia je kľúčom k podpore a posilneniu demokratickej kultúry, ktorá sa zakladá na vedomí spoločných základných hodnôt, ako sú ľudské práva a sloboda, rovnosť v rozdielnosti (práva národnostných menšín) a právneho štátu, ako aj angažmán pre tieto hodnoty. Jej hlavný cieľ je vytvoriť možnosti, aby sa počas celého života *získavali, používali a rozširovali poznatky, hodnoty a schopnosti*, ktoré súvisia s demokratickými princípmi a postupmi vo vnútri najrozličnejších formálnych a neformálnych vyučovacích a učebných prostrediach.

Ekonomické a sociálne práva - Wirtschaftliche und Soziale Rechte - Economic and Social rights

Ekonomické a sociálne práva sa vzťahujú v prvom rade na nevyhnutné predpoklady pre *úplný rozvoj osobnej individuality a pre zabezpečenie primeraného životného štandardu.* Tieto práva, ktoré sú často označované ako „druhá generácia“ ľudských práv, sa presadzujú ťažšie, pretože sú závislé od existencie potrebných zdrojov. K týmto právam patrí právo na prácu, právo na vzdelanie, právo na slobodu a právo na primeraný životný štandard. Tieto práva boli stanovené na medzinárodnej úrovni v Zmluve o hospodárskych a sociálnych právach, ktorú prijalo generálne zhromaždenie Organizácie spojených národov v roku 1996.

Evaluácia - Evaluierung – Evaluation

Evaluácia je *proces, počas ktorého sa kriticky hodnotia stanovené opatrenia so zreteľom na zmeny.* Evaluácia nie je významovo rovnocenná s hodnotením. Nezaobera sa výlučne tým, čo sa stalo, ale koncentruje sa aj na možné zlepšenia. Je to kombinácia premýšľania a konania.

Evaluácia je *procesuálne dianie.* Môže obsahovať stanovenie úmyslov a cieľov, výber účastníčok/účastníkov, ako aj získavanie, analyzovanie a rozširovanie dát. Evaluácii sa prisudzuje vo vývoji demokraticko-politického vzdelávania ako vzdelávaciemu procesu vysoká hodnota. Evaluovať znamená analyzovať dianie *na všetkých úrovniach* – od školskej triedy cez učebné prostredie až po najvyššiu vzdelávacio-politickú úroveň. Z uvedeného vyplýva, že evaluácia sa musí zameriavať na to, aby podporila „najlepšie príklady“, teda učenie z osvedčených metód.

Kognitívne výsledky - Kognitiven Wahrnehmens – Cognition

Pojem *kognitívneho vnímania je všeobecne spájaný s porozumením a s vedomosťami vzťahujúcimi sa na obsah.* V kontexte demokraticko-politického vzdelávania sa vzťahuje v širokom zmysle slova na 3 úrovne vedomostí: vedomosti o „know-how“ alebo procedurálne vedomosti. Pre učiacich sa je dôležité *poznať pravidlá kolektívneho života a vedieť, ako tieto pravidlá vznikli, rozvíjali sa a akému účelu slúžia.* Vychádzajúc z toho majú učiaci sa *rozvíjať porozumenie pre fungovanie verejných inštitúcií, mocenských vzťahov vo vnútri štátu*, ľudských práv. Samozrejme, vedomosti o demokratickej spoločnosti vyžadujú hlbšie *porozumenie sveta.* Toto porozumenie je posilňované poznatkom, že svet sa chápe v neustálej zmene. Aby učiaci sa mohli aktívne spolupôsobiť na rozvoj spoločnosti, musia vedieť niečo o *aktuálnych diskusiách*, napr. čo sa rozumie pod kultúrnymi právami, alebo čo znamená vedomie zodpovednosti. Iné formy vedomostí sa nachádzajú v konceptoch *know-how* alebo *procedurálne vedomosti.* Čo vytvára diskurz? Čo sú centrálné elementy demokratického procesu? Tieto vedomosti sú neoddeliteľne spojené s pragmatickým prístupom alebo schopnosťami.

Kritická analýza - Kritische Analyse - Critical Analysis

Kritická analýza je proces, ktorý učiacich podnecuje a pritom aj podporuje rozvíjať a použiť svoje schopnosti v rámci kritického myslenia. Ku kritickému mysleniu patria schopnosti rešeršovať, interpretovať, prezentovať a reflektovať. K tomu patrí proces osobného utvárania si názoru, schopnosť tento názor vyjadriť a ak je potrebné, revidovať ho. Kritická analýza znamená prekročiť jednoduché vysvetlenie a otázky presnejšie osvetliť. Kritická analýza je **podstatnou zložkou rozvoja kritického sociálneho vedomia a tým aj dôležitým aspektom demokraticko-politického vzdelávania**. Zahŕňa kontinuálnu analýzu súčasnej spoločnosti a jej stvárajúcich síl. **Mediálna analýza, debata, projektová práca** sú metódy na podporu kritickej analýzy.

Konanie - Handlung – Action

Konanie zaujíma v rámci učebných procesov demokraticko-politického vzdelávania centrálnu úlohu pri **rozvoji aktívneho občianstva**. Počas tohto učebného procesu sa sleduje záväzok urobiť učiacich sa schopnými výjsť cez kognitívnu dimenziu učenia sa tým, že sa **využívajú existujúce schopnosti, resp. osvojujú sa nové**. Kognitívna dimenzia je časť konania. Konanie je ovplyvnené predstavami konajúcich a nadobúda prostredníctvom reflexie hlbší význam pre jednotlivú osobu. V rámci demokraticko-politického vzdelávania je konanie **časťou celkového procesu** a nemožno ho sledovať len samo pre seba. Činnosti sa môžu uskutočňovať na **veľkom počte úrovní**: vo vnútri učebných prostredí, inštitúcií, spoločenstva, ale aj rovnako v zmysle zavádzania globálnych zmien.

Kooperatívne učenie - Kooperatives Lernen - Co-operative Learning

Kooperatívne učenie znamená **učenie sa od ostatných a s ostatnými**. Vztahuje sa na sociálne a interaktívne učenie **s ťažiskom na skupinové procesy**. Kooperatívne učebné aktivity rozvíjajú schopnosť spoločenského učenia cez prácu na spoločných projektoch. Učiaci sa môžu byť podnietení aj k tomu, aby sa spoločne zaoberali problémami a reflektovali ich a sami sa lepšie vyjadrovali. Kooperatívne učenie má pevné miesto v demokraticko-politickom vzdelávaní, **pretože ono samo sa zaoberá rozvojom občianok/občanov, ktorí žijú spolu s ostatnými**. Zapojenie kooperatívnych učebných metód zaisťuje rovnováhu medzi individuálnym a kolektívnym učením. Neznamená teda koniec individuálneho učenia, ale **môže**

byť doplnené prostredníctvom použitia počítačov a prostredníctvom individuálnej reflexívnej a projektovej práce. Kooperatívne učenie zahŕňa aj metódy siete, ako napr. partnerstvá škôl, elektronické siete škôl atď.

Kultúrne práva - Kulturelle Rechte - Cultural Rights

V kontexte demokraticko-politického vzdelávania sa vzťahuje pojem „kultúrnych práv“ v najširšom zmysle na **otázky identity**. K tomu patria: jazyk a všetko, čo jazyk implikuje; príslušnosť ku skupinám, spoločnostiam, národom a otázky kultúrneho dedičstva. Kultúrne práva sú v súčasnosti predmetom jednej z najbizarnejších debát o ľudských právach. Rozsiahlo sa akceptuje, že žijeme v multikultúrnej spoločnosti. Politické a právne zaobchádzanie s touto realitou sa však nenachádza v začiatočnom štádiu, napr. pokiaľ ide o stanovenie práv osôb, ktoré majú na to nárok a ešte viac takých skupín, ktoré nesú za tieto osoby zodpovednosť.

Ľudské práva - Menschenrechte - Human Rights

Ľudské práva sa vzťahujú rovnako na **úplný rozvoj ľudskej osobnosti**, ako aj na vzťahy medzi ľuďmi navzájom a na **stanovenie zodpovednosti štátu voči jednotlivcovi**. K najdôležitejším dokumentom o ľudských právach patria Všeobecná deklarácia ľudských práv, Európska charta o ochrane ľudských práv a Charta práv dieťaťa. Ľudské práva sú tradične začleňované do nasledujúcich kategórií: **občianske, politické, sociálne, hospodárske a kultúrne**. Tieto kategórie sú často asociované s časovými obdobiami, pričom občianske a politické práva sú označované ako „prvá generácia“, za nimi nasledujú sociálne a hospodárske práva ako „druhá generácia“ a kultúrne práva alebo práva na individuálny rozvoj ako „tretia generácia“. Bez prospechu spochybníť túto kategorizáciu by chcelo demokraticko-politické vzdelávanie podporiť všestranné chápanie ľudských práv. Prisudzuje všetkým kategóriám – občianskym, politickým, sociálnym, hospodárskym a kultúrnym právam – ten istý význam a chce tým čeliť tendencii považovať určité práva za dôležitejšie než iné. Okrem toho je potrebné rozpoznať, že na rozdiel od tradičného konceptu, kde sú ľudské práva asociované so štátmi a ich vzťahmi k jednotlivým osobám, v demokraticko-politickom vzdelávaní **sa vyzdvihujú čoraz viac práva skupín alebo národov**. Snaha priniesť tieto myšlienky do demokraticko-politického vzdelávania je preto dôležitá pre **rozvoj samotného konceptu** a pre rozvoj lokálnych, národných a regionálnych spoločenstiev.

Mnohotvárnosť – Vielfalt - Diversity

Mnohotvárnosť znamená dospieť ***k úplnej akceptácii a oceneniu rozmanitosti***, vychádzajúc pritom z tolerancie. Mnohotvárnosť je centrálnym elementom pluralizmu a multikulturalizmu a tým aj ***podstatnou zložkou demokraticko-politického vzdelávania***. Demokraticko-politické vzdelávanie musí tým ponúknuť možnosť preskúšať postoje a uhol pohľadu a pýtať sa na predsudky, rovnako aj na klišé. ***Odlišnosť*** ostatných by mala byť spoločnosťami ***ocenená a uvítaná*** na lokálnej, národnej, regionálnej a medzinárodnej úrovni.

Občianstvo - Bürgerschaft/Bürgerinnenschaft - Citizen/Citizenship

V Rade Európy dochádza viac k názoru, že pojmy ako občianka, občan a občianstvo nie sú žiadnymi pevne stanovenými termínmi, a tým nemôže existovať ich jednoznačná definícia. V kontexte demokraticko-politického vzdelávania možno v najširšom zmysle pojem občianka, občan opísať ako ***v spoločnosti žijúcu a v nej participujúcu osobu***. To však neznamená, že chápanie občianky/občana vo vzťahu k ich národnému štátu nie je viac primerané. Pretože národný štát nie je dlhšie jediným centrálnym aktérom, musí byť spomínaný pojem chápaný zo všestrannej perspektívy. Toto rozšírené chápanie občianky/občana a občianstva predstavuje ***nový model ľudského spolužitia***. Ide o to, aby sa prekročili hranice národného štátu a definoval sa pojem ***spoločnosť***, ktorý zahŕňa lokálne, národné, regionálne a medzinárodné životné súvislosti ľudí. Z tejto perspektívy obsahujú pojmy občianka/občan a občianstvo ***status*** a ***rolu***. Vzťahujú sa na práva a povinnosti, ale aj na hodnoty a rovnoprávnosť, mnohorodosť a sociálnu spravodlivosť. Myšlienka občianstva sa nemôže dlhšie obmedzovať na volebný boj. Musí sa vzťahovať na ***všetky činnosti***, ktoré sa dotýkajú života (lokálneho, národného, regionálneho a medzinárodného) a uskutočňujú sa tým vo ***verejnom priestore***, v ktorom môžu ľudia spoločne konať.

Občianske a politické práva

Občianske a politické práva sa vzťahujú v podstate na ***tie osobné slobody a právne požiadavky každého človeka, ktoré sú uznané a rešpektované štátom***. Často sa nazývajú prvá generácia ľudských práv a obsahujú právo na slobodu a istotu osoby, právo na spravodlivé a verejné pristupovanie pred nezávislý

a nestranný súd, domnienku nevinu, právo vydať sa/oženiť sa, právo zúčastňovať sa na stváraní verejných záležitostí. Obsahujú okrem toho zákaz mučenia a iného hrozného, neľudského zaobchádzania, ako aj zákaz otroctva a poddanstva. Tieto práva boli stanovené na medzinárodnej úrovni v Zmluve o občianskych a politických právach, ktorú prijalo generálne zhromaždenie Organizácie Spojených národov v roku 1966.

Participácia – Partizipation – Participation

Participácia má ***zaistiť, že každý jednotlivec má v spoločnosti svoje miesto a prispieva k jej rozvoju na nejakej z mnohých možných úrovní***. Participácia je základným elementom demokratickej stability a zapojenie každého jednotlivca do verejného rozhodovacieho procesu je jedným zo základných práv každého jednotlivca. Participácia je ***rozhodujúcim znakom demokraticko-politického vzdelávania***. Zúčastňovať sa na živote spoločnosti vo všetkých oblastiach predpokladá ***pripravenosť a schopnosť jednotlivca ku konfrontácii s inými***, ale aj ku konfrontácii medzi spoločnosťami, ako aj medzi jednotlivcami a existujúcimi inštitúciami.

Participácia sa získava oveľa skôr cez participáciu ako cez poznatky o participácii. V rámci demokraticko-politického vzdelávania je práve tým dôležité ***ponúknuť možnosti na participáciu, ako aj rozvíjať schopnosti k participácii*** a odstraňovať prekážky, ktoré jej stoja v ceste.

Pozitívny mier - Positiver Frieden - Positive Peace

Pojem pozitívny mier ***opisuje stav, ktorý sa vyznačuje spoločným snažením podporovať mier a odbúravať prekážky mieru***. K tomu patrí aj angažovanie za sociálnu spravodlivosť a vedomie, že mier je viac ako len neprítomnosť strachu, násilia a vojny. Pojem zahŕňa ***záväzok riešiť bez násilia konflikty*** a požiadavku podporovať príslušné schopnosti jednotlivcov a skupín, aby sa tak spoločenské problémy riešili konštruktívnym spôsobom. Pre vyučujúcich činných v oblasti demokraticko-politického vzdelávania to znamená tiež posilniť demokratické procesy vo vyučovaní, hovoriť o otázkach moci alebo zneužívania moci a permanentne podporovať schopnosť počúvať, konštruktívneho dialógu a snahy riešiť konflikty.

Príklady žitej demokracie - Beispiele gelebter Demokratie - Citizenship Sites

Príklady žitej demokracie sú **nové alebo inovatívne formy demokratického spolužitia**. Máme na mysli lokálne, bázou demokratické projekty, ktorých cieľom je plniť zásady demokratického zaobchádzania so životom a presadiť ich do praxe. Príklad žitej demokracie môže obsahovať **rad podobných aktivít vo vnútri vymedzenej oblasti**. Môže sa ale rozšíriť aj na viaceré geografické jednotky, dokonca na celú krajinu. Pojem príklady žitej demokracie implikuje zvyčajne účasť **odlišných aktérov**. **Príklady žitej demokracie sú stvárnene samotnými účastníkmi, experimentujú s odlišnými formami participácie, bojujú za vymedzenie a pracujú na spoločenskej zmene**. Zakladajú sa na hodnotových predstavách a demokratických procesoch a snažia sa ich podporovať a upevňovať.

Pragmatické alebo na konanie orientujúce sa výsledky - Pragmatische oder handlungsbezogene Ergebnisse - Pragmatic or Action Outcomes

Pragmatické alebo na konanie orientujúce sa výsledky sa vzťahujú na úmysel **zvýšiť schopnosť ľudí uchopiť iniciatívu a prevziať zodpovednosť v spoločnosti**. Ide pritom o také kompetencie, ktoré **jednotlivcovi umožňujú zohrávať aktívnu úlohu v spoločnosti a prispieť** k jej stvárnovaniu, ako aj k riešeniu jej problémov. Demokraticko-politické vzdelávanie nedovoľuje pochybovať o tom, že vedomosti, postoje a hodnoty získavajú svoj zmysel až vo všednom dni a v spoločenskom živote a týmto spôsobom **sa vyjadrujú cez schopnosti vzťahujúce sa na konanie**. K tomu patrí: schopnosť žiť a pracovať s ostatnými, schopnosť spolupráce, schopnosť zúčastňovať sa na spoločných akciách, schopnosť riešiť konflikty bez násilia, schopnosť zúčastňovať sa na verejných debatách.

Reflexia – Reflexion - Reflection

Reflexia je **proces, v ktorom jednotlivé osoby alebo nejaká skupina premýšľa nad minulými udalosťami**. Reflexia je časť myšlienky reflektujúceho učenia a konania. Proces demokraticko-politického vzdelávania podporuje reflektujúce učenie. Reflexia pomáha prepozičať dejom zmysel a naopak. Keď sa učiaci vzdávajú reflexie, stráca možnosť rozvíjať svoje vlastné porozumenie. Príklady na reflexívnu prácu sú **vedenie denníkov a protokolov alebo výmena v malých skupinách** o tom, čo sa udialo, alebo čo sa človek naučil.

Rozvoj obsahu vyučovania – Lehrplanentwicklung - Curriculum Development

Koncept rozvoja vyučovacích plánov je aplikovateľný vo všetkých učebných prostrediach. Možno ho označiť ako proces, prostredníctvom ktorého **sa v postupoch a praktikách presadzujú otázky ako Čo sa má učiť? a Ako sa podporí učenie?, ktoré používajú všetci vyučujúci v kontakte s učiacimi sa**. V školskom vzdelávaní, vo vzdelávaní dospelých alebo v národnej komisii vyučovacích plánov – rozvoj učebných plánov predpokladá pripravenosť vytvárať učebné prostredie, ktoré zodpovedá potrebám učiacich sa. V ideálnom prípade a nezávisle od prostredia vyžaduje rozvíjanie učebných plánov stálu pripravenosť pre nové hodnotenie a zmenu, pretože vždy znova sa rozvíjajú nové myšlienky vzťahujúce sa na vyučovanie a učenie demokraticko-politického vzdelávania.

Rovnoprávnosť – Gleichberechtigung - Equality

Koncept rovnoprávnosti znamená, že **každý človek nezávisle od veku, biologického a sociálneho pohlavia, náboženstva, etnika atď. má nárok na tie isté práva**. Preambula Všeobecnej deklarácie ľudských práv začína slovami „Uznanie vnútornej dôstojnosti a rovnakých nepredajných práv všetkých ľudí tvorí základ slobody, spravodlivosti a mieru vo svete.“ Koncept občianstva je neoddeliteľne spätý s otázkami rovnoprávnosti. Nerovnosti vo vnútri alebo medzi spoločnosťami zabraňujú úspešnému a trvácemu občianstvu. Princíp rovnoprávnosti je preto **jadrom demokraticko-politického vzdelávania**, ktoré sa musí následne konfrontovať s otázkami rovnoprávnosti a urobiť **každého jednotlivca schopným útočiť proti každej forme diskriminovania**.

Solidarita – Solidarität - Solidarity

Solidarita je z mnohých hľadísk spájaná so **schopnosťou jednotlivca vyjsť zo seba a nielen uznať práva iných, ale ich aj aktívne obraňovať**. Solidarita je tiež jedným z hlavných želaní demokraticko-politického vzdelávania tým, že sa zacieľuje na to, aby vyzbrojila všetkých ľudí poznatkami, schopnosťami a hodnotovými predstavami, ktoré ich robia schopnými plne **sa zaradiť do dimenzie ich života vzťahujúcej sa na spoločnosť**. Solidarne konanie je v úzkom súvisi s opísaným konceptom konania. **Solidarita je však chápaná rovnako ako postoj ducha ako aj určité konanie**.

Sociálna súdržnosť - Sozialer Zusammenhalt - Social Cohesion

Sociálna súdržnosť je príznačná pre spoločnosť, **ktorá sa cíti byť zaviazaná podporovať pozitívnejšie medzil'udské vzťahy**. Pojem vyjadruje pocit príslušnosti, zdravia a blaha každého jednotlivca, ako aj spoločnosti. Sociálna súdržnosť zahŕňa angažovanie sa **za neustále zlepšovanie životnej kvality členov spoločnosti cez aktívne odbúravanie bariér, ako aj príčin nejednotnosti**. V dokumente Európskej rady sa často používa tento pojem **v spojení s konceptom pozitívneho mieru**. Je tým súčasne aj základom a želaným výsledkom demokraticko-politického vzdelávania. Z tohto hľadiska **prispieva** angažovanie sa k dodržiavaniu ľudských práv a k odstráneniu násilia v rámci demokraticko-politického vzdelávania **k sociálnej súdržnosti**.

Trvalo udržateľný rozvoj - Bildung zur nachhaltigen Entwicklung - Educating for sustainable development

Vzdelávanie pre trvalo udržateľný rozvoj je **jedným z hlavných cieľov demokraticko-politického vzdelávania**. Predpokladom je, že **sa** v lokálnych i v globálnych rozvojových procesoch **musí dosiahnuť rovnováha medzi sociálnym, ekologickým a hospodárskym rastom**. Demokraticko-politické vzdelávanie tým podporuje rozvoj individuálneho angažovania sa za zásadu neustáleho rozvoja. Ten sa dosiahne cez **lepšie porozumenie konceptu rozvoja, ako aj hodnôt a schopností, ktoré sú potrebné**, aby sa spoločne vytvorila trváca budúcnosť.

Učenie zamerané na učiacich sa - Auf Lernende ausgerichtet - Learner Centred

Koncept zameraný na učiacich sa **stavia do centra učebného procesu snahu učiacich sa veci pochopiť**. Tým sa dostáva jednotlivý človek do centra diania. Výhodiskovým bodom pre učebný proces sú **osobné skúsenosti učiacich sa**. Vyučovacia plán pre demokraticko-politické vzdelávanie musí byť tak prednostne zameraný na učiacich sa/učiaceho sa ako celkovú osobnosť a musí **zahŕňať všetko, čím sú** jednotlivé osoby ako zamestnankyne/zamestnanci a občianky/občania počas svojho života **zasiahnuté**. Pri zostavení vyučovacích plánov pre demokraticko-politické vzdelávanie musí byť tým zohľadnené doterajšie špecifické učebné prostredie.

Vedomie zodpovednosti – Verantwortungsbewusstsein - Responsibility

Pojem vedomie zodpovednosti implikuje schopnosť reagovať, pristupovať k ostatným a byť zodpovedný sám za seba. Vedomie zodpovednosti možno vidieť ako odpoveď na individualizáciu a fragmentáciu našich spoločností. Je to pokus vytvoriť nový základ pre spolužitie. Najmä v súvislosti so vzdelávaním by sa však nemal tento pojem redukovať len na koncept konformity. Vedomie zodpovednosti spočíva v kontinuu, pričom makroúroveň je zastúpená cez riadenie a mikroúroveň cez jednotlivca. Medzi týmito pólmi existuje, prirodzene, nekonečne veľa aktérok/aktérov. Priestor medzi lokálnou a globálnou úrovňou sa podrobuje úvahe. Napr. vedomie zodpovednosti nemá byť vyzdvihované na lokálnej úrovni na úkor globálnej zodpovednosti a naopak. Vedomie zodpovednosti je v demokratickom prostredí spájané s demokratickým konaním. Toto presahuje boj o hlasy voličov. Ide o zapájanie do demokratického procesu na všetkých úrovniach, vrátane úrovne diskusie, boja proti predsudkom, spochybňovania nerovnosti a konania v záujme spoločenského rozvoja. Vedomie zodpovednosti ako demokratický postoj znamená schopnosť uznať ostatných a pripravenosť i kompetenciu pristupovať k ostatným ako k ľuďom s právami. Znamená to tiež zobudiť v každom jednotlivcovi úsudok, že cez naše konanie môžeme vytvoriť predpoklady, ktoré sú potrebné pre rozvoj ľudského potenciálu každého jednotlivca.

Vzdelávanie a ďalšie vzdelávanie učiteliek/učiteľov a inštruktoriek/inštruktorov – Aus- und Weiterbildung von Lehrerinnen und Ausbilderinnen – Teacher/Educator Training

Vzdelávanie a ďalšie vzdelávanie učiteliek/učiteľov je **široko chápaný pojem pre školenia, ktoré sú ponúkané počas vzdelávania a ďalšieho vzdelávania**. Je **potrebné, aby experti vzdelávania získali schopnosť** zaoberať sa podrobne procesmi a praktikami demokraticko-politického vzdelávania, čo je podstatnou zložkou demokraticko-politického vzdelávania.

Demokraticko-politické vzdelávanie problematizuje otázku tradičnej úlohy učiteľstva. Rozvoj od **sprostredkovania poznatkov k učebnému sprevádzaniu** vyžaduje nové vzdelávacie modely. Tieto modely majú pre učiteľky/učiteľov obsahovať veľký počet možností vzdelávania a ďalšieho vzdelávania.

Výskum – Forschung - Research

Pri výskume ide o **učenie a objavovanie**. Otázky alebo myšlienky sa skúmajú, analyzujú a sprostredkujú. Existuje **veľa odlišných metód a konceptov** v oblasti výskumu vzdelávania vo všeobecnosti a najmä v demokraticko-politickom výskume vzdelávania. Výskum vzdelávania môže podporiť **hlbší náhľad do vyučovacieho procesu**. Môže sprostredkovať **poznatky a informácie o kľúčových konceptoch a hlavných myšlienkach** a tým podporiť rozvoj vyučovacích plánov v členských štátoch. **Môže** poskytnúť **príspevok k evaluácii** tým, že sa ponúka možnosť analyzovať prax a zistiť, čo funguje dobre a čo je potrebné zlepšiť. **Môže posilniť demokratické praktiky** tým, že sa stará o to, aby sa skúmali a dokumentovali životné postoje učiacich sa

Acknowledgements

The author wishes to acknowledge all those who contributed to the Council of Europe documents that were the source for developing this glossary. They include report writers, researchers, participants at seminars and conferences and Council of Europe staff. Without their deliberations and considered thinking developing this glossary would not have been possible. The author hopes that the terms given in this glossary adequately express the ideas contained in many of the report and studies produced and as such reflect the wide range of thinking available within the Council of Europe. The documents that supported the writing of this glossary are listed in the bibliography. Karen O'Shea.

Introduction

This is the short version of the “GLOSSARY OF TERMS FOR EDUCATION FOR DEMOCRATIC CITIZENSHIP” made by Ms Karen O'Shea.

BIBLIOGRAPHY

- Audigier, F., 2000: **Basic Concepts and Core Competencies for Education for Democratic Citizenship**. DGIV/EDU/CIT (2000) 23, Council of Europe, Strasbourg.
- Belanger, P., 2001: **Education for Democratic Citizenship: Methods, Practices and Strategies**. Report, Council of Europe, Strasbourg, ISBN 92 871 4509 1.
- Bîrzéa, C., 2000: **Project on Education for Democratic Citizenship: A Life-Long Learning Perspective**. DGIV/EDU/CIT (2000) 21, Council of Europe, Strasbourg.
- Carey, L. – Forrester, K., 2000: **Sites of Citizenship: Empowerment, Participation and Partnerships**. DECS/EDU/CIT (99) 62, Council of Europe, Strasbourg.
- Council of Europe, 2000: **Education for Democratic Citizenship, Teacher Training Courses 1992-1997**. DECS/CIT (98) 53, Council of Europe, Strasbourg.
- Council of Europe, 2000: **Sites of Citizenship Brochure**. Council of Europe, Strasbourg.
- Council of Europe, 2001: **Responsibility: From Principles To Practice**. Report, Council of Europe, Strasbourg, ISBN 92 871 4511 3.
- Council of Europe, 2000: **Remembrance and Citizenship: From Places to Projects**. Seminar Report, Council of Europe, Strasbourg, ISBN 92 871 3981 4.
- Duerr, K. – Spajic-Vkras, V. – Ferreira Martins, I., 2000: **Strategies for Learning Democratic Citizenship**. DECS/EDU/CIT (2000) 16, Council of Europe, Strasbourg.
- Forrester, K., 2000: **Project on 'Education for Democratic Citizenship'. Final Conference Report**, DGIV/EDU/CIT (2000) 41, Council of Europe, Strasbourg.
- McCarthy, S., 2000: **Youth Cultures, Lifestyles and Citizenship**, Council of Europe, Strasbourg, ISBN 92 871 3985 7.
- O'Shea, K., 2002: **Education for democratic Citizenship: Policies and Regulatory Frameworks**. Report, Council of Europe, Strasbourg, ISBN 92 871 4949 6.
- Rus, C., 2001: **Education for Democratic Citizenship and Management of Diversity : Project and Policy Development in Southeast Europe**. DGIV/EDU/CIT (2001) 28, Council of Europe, Strasbourg.
- Taylor, M., 2002: **Critical Approach to the Media in Civic Education**. Council of Europe, Strasbourg, ISBN 92 871 4546 6.

Participácia mládeže na samospráve školy

Zostavovateľ a garant projektu: Prof. Ladislav Macháček, CSc.

1. vydanie
Vydala IUVENTA v Bratislave
v roku 2006
Počet výtlačkov: 350

Tlač: Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov

ISBN: 80-8072-052-5
EAN 9788080720520